

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN  
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN  
TYÖRYHMÄRAPORTEJA XI**

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke

Toimituskunta:

Jyrki Kiviniemi, Jyrki Määttä, Heikki Sneck, Maarit Tukiainen ja Kari Turtiainen

Toimittaja:

Kari Turtiainen

Kannen suunnittelu ja taitto:

Studio Ilpo Okkonen Oy

ISBN 978-951-53-3292-9 (nid.)

ISBN 978-951-53-3293-6 (pdf)

ISSN 1458-9702

WS BOOKWELL OY 2010

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN  
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN  
TYÖRYHMÄRAPORTTEJA XI**



# SISÄLTÖ

<b>Lukijalle</b>	<b>10</b>
<b>1. JUHLASEMINAARIN AVAUS</b> (Esko Oikarinen)	<b>13</b>
<b>2. SUOMALAINEN TUOMARI PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN SEKÄ EU-OIKEUDEN SOVELTAJANA</b> (Pauliine Koskelo)	<b>21</b>
<b>3. TWENTY YEARS OF (COMPREHENSIVE) COURT QUALITY SYSTEMS IN AND OUTSIDE EUROPE</b> (Pim Albers)	<b>39</b>
<b>4. MIHIN OLEMME MENOSSA? OIKEUSTIEDE, TIETOKONEMEDIAN TULEVAISUUS JA HERMANN FRIEDMANN</b> (Mauri Ylä-Kotola)	<b>51</b>
4.1 Tietokone, media ja oikeustiede	52
4.2 Hermann Friedmannin filosofia	55
4.3 Mihin olemme menossa?	64
Lähteet	71
<b>5. MITEN LAKI SYNTYY?</b> (Matti Niemivuo)	<b>73</b>
5.1 Johdanto	74
5.1.1 Matkan alku	74
5.1.2 Laki ja oikeus	75
5.1.3 Lainvalmistelu ja lakitekniikka	76
5.1.4 Laki ja kieli	77
5.2 Lainsäädäntövalta ja säädöshierarkia	80
5.2.1 Mitä perustuslaki sanoo lakien säätämisestä?	80
5.2.2 Perustuslain mukainen normihierarkia	84
5.2.3 Erilaiset säädöstyypit	86
5.3 Miten lainvalmistelu on organisoitu Suomessa?	88
5.4 Miten lainvalmisteluhanke etenee käytännössä	91

5.4.1	Lainvalmistelun eri vaiheet	91
5.4.2	Miten lainvalmistelu käynnistyy?	92
5.4.3	Lakihankkeen esivalmistelu	93
5.4.4	Perusvalmistelu	93
5.4.5	Lausuntovaihe	94
5.4.6	Jatkovalmistelu	95
5.4.7	Valtioneuvostokäsittely	95
5.4.8	Hallituksen esityksen eduskuntakäsittely	96
5.4.9	Lain vahvistaminen, julkaiseminen ja voimaantulo	97
5.4.10	Tiedottaminen ja koulutus	98
5.4.11	Lainsäädännön vaikutusten seuranta	98
5.5	Lainvalmistelun kehittäminen	99
5.6	Lainvalmistelutiede	102

## 6. VIITTAUSVERTAILUA

### – OIKEUSJÄRJESTELMIEN OMINAIS- PIIRTEET TUOMIOISTUINRATKAISUISSA

	(Heikki E. S. Mattila)	<b>105</b>
6.1	Tuomioistuinratkaisujen intertekstuaalisuus	106
6.2	Saksalainen oikeuskulttuuri	107
6.2.1	Tuomioiden tyyli	107
6.2.2	Selittävät tekijät	108
6.2.3	Viittaukset oikeuskirjallisuuteen	109
6.3	Ranskalainen oikeuskulttuuri	110
6.3.1	Tuomioiden tyyli	110
6.3.2	Selittävät tekijät	111
6.3.3	Oikeuskirjallisuuden tosiasiallinen merkitys	112
6.4	Englantilainen oikeuskulttuuri	113
6.4.1	Tuomioiden tyyli	113
6.4.2	Selittävät tekijät	115
6.4.3	Viittaukset oikeuskirjallisuuteen	116
6.5	Tarkastelun laajennus	118
6.5.1	Puola	118
6.5.2	Brasilia	119
6.5.3	Etelä-Afrikan tasavalta	120
6.5.4	Intia ja Indonesia	122
6.5.5	Common law -maat	123

6.6	Päätelmiä	124
6.6.1	Oikeuskulttuurien vertailu	124
6.6.2	Suomi kansainvälisessä katsannossa	125
6.7	Liite	127
	Kirjallisuus	137
<b>7.</b>	<b>SYYT KESKISUURTEN JA LAAJOJEN RIKOSASIOIDEN KÄSITTELYN VIIPYMI- SEEN JA KEINOT NIIDEN POISTAMISEKSI</b>	<b>141</b>
7.1	Johdanto	142
7.2	Työryhmän tehtävä	142
7.3	Tutkimuksia oikeudenkäyntien kestosta	144
7.3.1	Korkeimman oikeuden tutkimus talousrikosoikeudenkäyntien kestosta	144
7.3.2	Tutkimus Rovaniemen hovioikeudessa vuonna 2008 ratkaistuista rikosasioista	146
7.4	Käsittelyaikatavoitteet ja niiden seuranta	147
7.4.1	Kokonaiskäsittelyaika ja sen seuranta	147
7.4.2	Käsittelyaikatavoitteet	148
7.4.3	Juttujen luokittelu ja oikeusprosessin kulun seuranta	150
7.4.4	Viiveiden havaitseminen ja keinot niiden poistamiseksi	152
7.5	Yhteistyön kehittäminen	155
7.5.1	Esitutkintavaihe	155
7.5.2	Yhteistyö syyteharkinnasta oikeudenkäyntiin ja erikoistuminen	156
7.6	Asioiden kiireelliseksi määrääminen käräjäoikeudessa	158
7.7	Työryhmän suositukset	159
<b>8.</b>	<b>TODISTELUN VALMISTELU ERITYISESTI SILMÄLLÄ PITÄEN ASUNTO- JA KIINTEISTÖ- KAUPPARIITOJA</b>	<b>161</b>
8.1	Johdanto	162
8.2	Kirjallinen todistelu	163
8.3	Asianosaisten kuuleminen todistelutarkoituksessa	165
8.4	Todistajat	165
8.5	Tuomioistuimen määräämät asiantuntijat	168

8.6	Katselmus	168
8.7	Ehdotus asiantuntijan raportin sisällöksi	169
8.8	Työryhmän suositukset	171
8.9	Ohje asiantuntijalausannon sisällöstä asunto- ja kiinteistökauppariidassa	172

## **9. OIKEUDENKÄYNTIASIAKIRJOJEN JULKISUUS 175**

9.1	Työryhmän tehtävä ja sen toteuttaminen	176
9.2	Oikeudenkäyntiasiakirjan määritelmä	177
9.3	Lain nojalla salassapidettävät oikeudenkäyntiasiakirjat (9 §)	177
9.3.1	Valtion ulkoinen turvallisuus ja kansainväliset suhteet	177
9.3.2	Henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvät arkaluonteiset tiedot	178
9.3.3	Rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan loukkaavat tiedot	179
9.3.4	Eräät rikosasioissa esiintyvät asiakirjat	179
9.3.5	Salassa pidettävät yhteystiedot	179
9.3.6	Tuomioistuimen neuvottelusalaisuus	180
9.3.7	Poikkeussäännökset	180
9.4	Salassapitomääräyksen nojalla salassapidettävät oikeudenkäyntiasiakirjat (10 §)	180
9.5	Asiakirjojen alustava seulonta	181
9.6	Asiakirjan julkiseksi tulohetki	181
9.6.1	Rikosasiat	181
9.6.2	Siviiliasiat	182
9.6.3	Muutoksenhaku	182
9.7	Asiakirjapyyntöön vastaaminen	183
9.7.1	Eri tahojen oikeus saada tieto oikeudenkäyntiasiakirjasta	183
9.7.1.1	Asianosaisjulkisuus	183
9.7.1.2	Yleisöjulkisuus	183
9.7.2	Asiakirjapyyntöön käsittely	183
9.7.3	Asiakirjan antamistavat	184
9.7.4	Salassapitomerkinnot	185
9.7.4.1	Esimerkki salassapitomerkinnotästä	185



9.8	Liitteet	186
9.8.1	Rikosasioiden julkisuustaulukko	186
9.8.2	Siviiliasioiden julkisuustaulukko	188
9.8.3	Luettelo salassapidettävistä asiakirjoista	190
9.8.4	Kyselytulokset	191
<b>10.</b>	<b>TUOMIOISTUIMEN ERI ASIARYHMIEN TYÖ- PROSESSIEN YHTENÄISTÄMIS- JA KEHITTÄMIS- MENETELMÄN (METODIN) LUOMINEN</b>	<b>195</b>
10.1	Miksi (motivointi ja resurssiperusteet)	196
10.2	Miten (toimintatapa)	197
10.3	Mitä (aiheen valinta)	199
10.4	Milloin (konkreettinen aikataulu kullekin vuodelle)	200
<b>11.</b>	<b>VUODEN 2009 LAATUPÄIVIEN OHJELMA</b>	<b>203</b>
	<b>Summary</b>	<b>206</b>

## LUKIJALLE

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke on tavoitteena on parantaa ja kehittää tuomioistuinten työtä niin, että oikeudenmukaisuus toteutuu, oikeudenkäynti on reilua, ratkaisut ovat lainmukaisia ja hyvin perusteltuja ja tuomioistuinten palvelut ovat myös kustannustensa puolesta ihmisten saatavissa.

Vuosi 2009 oli paitsi laatuhanke niin myös Rovaniemen hovioikeuden juhlavuosi. Vuonna 1999 aloitettu laatuhanke täytti 10 vuotta, kun taas 1979 perustettu hovioikeus saavutti 30 vuoden iän. Järjestyksessään yhdenkymmenen lautapäivä pidettiin Rovaniemellä 26.–27.11.2009. Lautapäivät jakautuivat kahteen osaan siten, että ensimmäisenä päivänä pidettiin Lapin yliopiston Fellman-salissa juhlaseminaari ”Rovaniemen hovioikeus 30 vuotta ja hovioikeuspiirin laatuhanke 10 vuotta” ja toisena päivänä pidettiin Rovaniemen hovioikeuden auditoriossa laaturaporttien käsittelypäivä. Juhlaseminaariin osallistui noin 250 henkilöä; tuomareita, hovioikeuden esittelijöitä, notaareita, syyttäjiä, julkisia oikeusavustajia, asianajajia, tutkinnanjohtajia, oikeusministeriön edustajia, kutsuvieraita ja oikeustieteen opiskelijoita. Juhlaseminaarin järjestäminen nimenomaan Lapin yliopiston tiloissa ja yhteistyössä yliopiston kanssa oli erityisen perusteltua, koska vuosi 2009 oli vuonna 1979 perustetun yliopistonkin juhlavuosi.

Lautapäivien tapaan myös käsillä oleva julkaisu jakautuu kahteen kokonaisuuteen: juhlaseminaarin esitelmiin sekä vuonna 2009 toimineiden laatu työryhmien loppuraportteihin, jotka käsiteltiin lautapäivillä. Laatu työryhmien loppuraportit perustuvat tuomareiden ja työryhmissä mukana olleiden syyttäjiä, julkisten oikeusavustajien, asianajajien ja tutkinnanjohtajien työryhmissä ja lautapäivillä kustakin teemasta käymiin keskusteluihin. Raportit eivät siten ole oikeustieteellisiä tutkimuksia.

Vuoden 2009 täydennyskoulutusosiossa paneuduttiin tuomioistuinsovitteeseen.

Vuoden 2009 aikana pohdittiin myös laatuhankeeseen tulevaisuutta. Ensimmäisessä vaiheessa kaikissa hovioikeuspiirin tuomioistuimissa ja sidosryhmissä keskusteltiin kokemuksista laatuhankeesta, hankkeen eduista ja haitoista sekä siitä, miten hanketta tulisi jatkossa viedä eteenpäin ja kehittää. Toisessa vaiheessa keskustelua käytiin laatuhankeeseen kehittämistyöryhmässä. Kolmannessa vaiheessa kehittämistyöryhmän laatima esitys laatuhankeeseen seuraavaksi kolmivuotissuunnitelmaksi esiteltiin ja keskusteltiin lautupäivillä. Tulevina vuosina laatuhankeeseen keskeisimpänä painopistealueena tulee olemaan tuomioistuimen eri asiaryhmien työprosessien yhtenäistäminen ja kehittäminen. Lisäksi huomiota tullaan kiinnittämään muun muassa suurten rikosasioiden käsittelyyn liittyviin erityiskysymyksiin ja tuomioistuinsovittelun aktivoimiseen.

Kiitän kaikkia niitä, jotka ovat vuonna 2009 olleet edistämässä lainkäytön laatua laatuöryhmien puheenjohtajina ja jäseninä sekä kehittämistyöryhmän jäseninä. Lisäksi kiitän kaikkia niitä, jotka pitivät esityksen korkeatasoisessa juhlaseminaarissa tai muuten antoivat panoksensa sen toteuttamisessa. Kiitos esitysten pitäjille vielä siitä, että olette antaneet luvan esitysten julkaisemiselle tässä laaturaporttikirjassa.

Lopuksi kiitoksen sanat kuuluvat kirjan toimittamiseen laatuöryhmien raporttien osalta osallistuneille laamanni Jyrki Kiviniemelle, hovioikeudenneuvos Maarit Tukiaiselle, kärjätuomari Heikki Sneckille ja kärjätuomari Jyrki Määtälle.

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeeseen aikaisempia julkaisuja on saatavissa Oulun kärjätuomari (oulu.ko@oikeus.fi).

Kari Turtiainen  
kärjätuomari, laatukoordinaattori



**1. JUHLASEMINAARIN AVAUS**  
**(presidentti Esko Oikarinen, Rovaniemen hovioikeus)**

Arvoisa korkeimman oikeuden presidentti, hyvät juhlaseminaarin osanottajat läheltä ja kaukaa, hyvät naiset ja herrat.

Minulla on ilo toivottaa teidät kaikki sydämellisesti tervetulleiksi tähän sisällöltään monipuoliseen juhlaseminaariin, jonka järjestämisellä halutaan juhlistaa Rovaniemen hovioikeuden 30-vuotistaivalta ja hovioikeuspiirin lainkäytön laatutyön 10-vuotishistoriaa. Seminaari kuuluu myös Lapin yliopiston ja sen oikeustieteiden tiedekunnan 30-vuotisjuhlatapahtumiin.

Yhdessä järjestetty juhlaseminaari on yksi esimerkki siitä laaja-alaisesta yhteistyöstä, jota hovioikeus ja yliopisto ovat koko historiansa ajan tehneet poikkeuksellisen yhteistyöasetelman puitteissa oikeustieteen opetuksen ja oikeudenhoidon päämäärien hyväksi. Nämä Pohjoisen instituutiot syntyivät samanaikaisesti ja niillä on alusta alkaen ollut synerginen kohtalonyhteys. Koulutus ja tutkimus sekä käytännön työelämä on vuorovaikutteisesti ja tuloksellisesti yhdistetty palvelemaan sekä hovioikeuden että yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan tarpeita ja toimintaa.

Mittavimpana esimerkkinä yhteistyöstä oli vuosina 1999–2002 toteutettu Pohjois-Suomen tuomarikoulu, suunnitelmallinen ja pitkäjänteinen tuomareiden täydennyskoulutusjärjestelmä, jonka toteutuksesta ja korkealuokkaisesta opetuksesta vastasi oikeustieteiden tiedekunta tuomarikoulun johtajan, professori Ahti Saarenpään ja professori Aulis Aarnion johdolla. Tuomarikoulun jälkeen yhteistyö on painottunut hovioikeuspiirin laatutyön laatuavoitteiden tukemiseen ”räätelöidyin” opetuskokonaisuuksin ja aihein.

Tuomarikoulun opetuksessa paneuduttiin tuomarien ammattitaidon kannalta keskeisten taitojen kehittämiseen, syvälliseen perehtymiseen eri oikeusalojen ydinkysymyksiin ja tuomareiden oikeudellisen yleissivistyksen laajentamiseen (tuomariaineet). Opettajina toimivat maamme eturivin opettajat ja asiantuntijat. Koulutushankkeen mittavuudesta antaa hyvän kuvan se, että osanottajien koulutuspäivät nousivat lähes 4 000 päivään.

Pilottihankkeena toteutetun tuomarikoulun kokemukset toimivat pohjana suomalaisen tuomarikoulutuksen muutama vuosi sitten

tapahtuneelle suunnittelulle, mietinnön kirjoittamiselle ja puitelain rakentamiselle. Valitettavasti kaavailtua tuomarikoulutusjärjestelmää ei tuolloin saatu aikaan, vaikka ilmiselvät tarpeet olivat ja ovat edelleen olemassa muun muassa lähivuosina tapahtuvan voimakkaan eläköitymisen vuoksi.

Hovioikeuden ja käräjäoikeuksien tuomarit ovat vuosikymmenten saatossa toimineet opettajina oikeustieteen opetuksen käytännön osuuksissa. Tuomioistuimet ovat lisäksi tarjonneet monipuolisen harjoittelupaikan oikeustieteen opiskelijoille harjoitussuunnitteluun ja tutorointeeseen. Tähänkin seminaariin oikeustieteen opiskelijat osallistuvat sankoin joukoin.

Yhteistyö yliopiston kanssa jatkuu ja syvenee. Suunnitelmien yhtenä painopisteenä on ammatillisesti painottuneiden jatkotutkintojen suorittamisen aktivointi. Näissä tutkinnoissa voisi luontevasti nousta esille oikeusvaltion kannalta ajankohtaisia ja mielenkiintoisia oikeudellisen elämän kysymyksiä ja ilmiöitä. Yhteistyön laajentumiselle luo oivan pohjan myös Lapin korkeakoulukonserni erilaisine innovaatio- ja kehittämisohjelmineen.

Kun aikanaan hovioikeus perustettiin Rovaniemelle, ratkaisua perusteltiin hovioikeustoimikunnan toimesta muun muassa sillä, että kansalaisten oikeusturvan ja tasa-arvon toteutuminen asuinpaikasta riippumatta sekä lisääntyvän yhdenvertaisuuden luominen eri alueilla asuvan väestön kesken myös oikeussuojan antamisessa puolsivat Rovaniemen asettamista etusijalle. Myös pyrkimys maan osa-alueiden tasapainoiseen kehittämiseen edellytti uuden hovioikeuden sijoittamista Lapin pääkaupunkiin. Myös valtionhallinnon työpaikkojen tasapuolinen sijoittaminen puolsi Rovaniemeä (alueellistamisnäkökohta). Mielestäni nämä perusteet ovat edelleen merkityksellisiä ja relevantteja. Edellä todettu synerginen yhteistyö Lapin yliopiston ja sen oikeustieteiden opetuksen kanssa vain vahventaa perusteiden merkitystä.

Kuten asianajaja Tuomo Pekkala on eräässä kirjoituksessaan todennut, Rovaniemen hovioikeuden toiminnan käynnistäminen oli suuri tapaus Lapissa ja erityisesti sen oikeuskulttuurissa. Asianajajat kokivat oman hovioikeuden nostavan Lapin oikeuslaitok-

sen arvovaltaa. Se asetti asianajajille uusia vaatimuksia, mutta toisaalta kohotti tšekäläisten asianajajien asemaa ja itsetuntoa. Oman hovioikeuskäytännön muodostumista odotettiin kiinnostuneina. Myös välittömät kontaktit tuomareihin koettiin tärkeiksi. Uskon, että nämä asianajaja Tuomo Pekkalan odotukset ovat täyttyneet.

Rovaniemen hovioikeus aloitti varsinaisen lainkäyttötoimintansa 1.5.1979. Aloittamista oli edeltänyt perustajapresidentti Kaarlo L. Ståhlbergin ja hänen esikuntansa työntäyteinen puolen vuoden valmistelutyö. Ylioikeuden historiassa 30 vuotta ei ole pitkä aika etenään, kun sitä verrataan maamme vanhimpien hovioikeuksien vuosisatojen ikään. Viimeksi kuluneet 30 vuotta ovat olleet tuomioistuinelaitoksen historiassa sitäkin merkityksellisempiä. Tänä aikana tuomioistuimissa työskennellyt sukupolvi on kohdannut suurempia muutoksia kuin mikään aikaisempi sukupolvi. Keskeisimpiä muutoksia ovat olleet lainsäädännön nopea muuttuminen ja aineellisoikeudellisten säännösten määrän kasvaminen, yhteiskunnan oikeudellistuminen, lainkäytön kansainvälistyminen ja perustuslaillistuminen, tietoyhteiskuntakehitys sekä tuomioistuinten mittavat menettelymuoto- ja organisaatiouudistukset eurooppalaisessa oikeusvaltiossa tapahtuneen kehityksen mukaisesti.

Hovioikeuden historia on kulkenut perustamisesta ja toiminnan vakiinnuttamisesta kehittämisen ja oman toimitalon valmistumisen kautta viime vuosina käynnistettyihin hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatutyöhön ja erilaisiin koulutushankkeisiin.

Perustaminen ja toiminnan vakiinnuttaminen ovat vaatineet hovioikeuden ensimmäisten presidenttien Kaarlo L. Ståhlbergin ja Martti Leistenin väkevällä johdolla valtavan työmäärän sekä pioneerihenkisen ja kehitysmuotoisen asenteen toimintakulttuurin rakentamisessa. Ennakkoluulottomalla ja visionäärisellä kehitystyöllä on koko ajan parannettu hovioikeuden organisaation ja työmenetelmien toimivuutta sekä siirrytty ensimmäisten joukossa tietotekniikan laaja-alaiseen hyödyntämiseen. Alusta pitäen hovioikeus on avautunut toimintaympäristöönsä yhteistyöhakuisesti ja toisten työtä arvostavalla tavalla.



Hovioikeuden tuomareiden, esittelijöiden ja kansliahenkilökunnan asenne toimintakulttuurin rakentamiseen ja myöhemmin uudistuksiin on ollut vastuullinen ja yhteistyökykyinen. Henkilöstö on sitoutunut täysipainoisesti työnsä kehittämiseen sekä uudistusten edellyttämien muutosten suunnitteluun ja käytännön toteutukseen. Vastuun kantamista on haluttu jakaa uudella, joskus totutustakin poikkeavalla tavalla. Henkilöstöllä on ollut selvä käsitys siitä, että muutokset parantavat hovioikeuden edellytyksiä täyttää tehtävänsä käytännössä viimeisenä oikeusasteena, ja siitä, että hovioikeuden arvovalta on viime kädessä sisällöllinen asia.

Vaasan hovioikeuden presidentti (emeritus) Erkki Rintala, joka toimi aikanaan hovioikeustoimikunnan arvovaltaisena jäsenenä ja joka on tänään täällä paikalla, toteaa hovioikeuden 25-vuotishuhtikuukirjassa, että Rovaniemen hovioikeus on hoitanut leiviskänsä hyvin ja on suunnittelun ja toimeenpanon menestystarina. Hänen mukaansa kaikki ne toiveet, tavoitteet ja velvoitteet, jotka uuteen hovioikeuteen suunnitteluvaiheessa kohdistettiin, ovat toteutuneet. Tämä arvovaltaiselta taholta tullut ulkoinen arvio, joka on perustunut toimikunnan asettamien tavoitteiden ja hovioikeuden viimeisten vuosien tulosten vertailuun, puhuu paitsi sen puolesta, että toimikunnan visio hovioikeuden perustamisesta Rovaniemelle on ollut oikea, myös sen puolesta että Rovaniemen hovioikeus on tuloksellisen työnsä ansiosta sijoittunut lähes puoli Suomea kattavaan toimintaympäristöönsä vakaana ja luotettavana Pohjoisen ylioikeutena. Tulkintani mahdollinen subjektiivisuus annettakoon näin juhlan hetkellä anteeksi.

On paikallaan esittää Rovaniemen hovioikeuden koko henkilökunnalle, entiselle ja nykyiselle, kiitokset 30 vuoden työstä ja tuloksista. Toimintakulttuurin synnyttäminen, toiminnan vakiinnuttaminen ja kehittäminen sekä monet uudistukset ja muutokset ovat vaatineet valtavan työmäärän ja runsaasti kehittämisponnisteluita.

Tänä vuonna on kulunut kymmenen vuotta Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeen käynnistämisestä. Päivän päätteeksi kuulemme enemmän kansainvälisesti ja kansallisesti palkitun laatuhankkeen sisällöstä ja sen vaiheista. Laatuhanke kiinnostaa yhä enemmän myös kansainvälisesti. Laatumittaristoa ollaan par-

haillaan kääntämässä kiinan ja espanjan kielelle aikaisempien ruot-sin, englannin, ranskan ja venäjän kielisten painosten lisäksi.

Jo tässä on kuitenkin todettava laatuhankkeen ydintarkoitus: yllä-pittää ja kehittää tuomarikunnan ja laajemminkin oikeudenhoidon osapuolten osaamista ja ammattitaitoa. Elämme tietoyhteiskun-nassa, kuten yhteiskuntatieteilijät ovat aikaamme kuvanneet. Tie-toa on yhä enemmän, se muuttuu jatkuvasti ja yhä nopeammin. Tämä koskee myös oikeudellista tietoa. Viitataan tässä yhteydessä vain EU-oikeuden sekä perus- ja ihmisoikeuksien esiinmarssiin tuomioistuimissa. Tästä kuulemme hetken kuluttua korkeimman oikeuden presidentin Pauliine Koskelon puheenvuoron. Saman-aikaisesti tuomarit erityisesti käräjäoikeuksissa työskentelevät yhä enemmän yksin. Kollegiaaliset kokoonpanot ovat vuonna 1993 toteutetun alioikeusudistuksen jälkeen olleet harvinaisia. Vaara-na on ollut, että menettelytavat ja oikeuskäytäntö eriytyvät oikeu-denkäyntiin osallistuvien yhdenvertaisuutta loukkaavalla tavalla.

Laatuhankkeella on pyritty osaltaan vastaamaan tietoyhteiskunnan ja tuomarin työn uudentilaisiin haasteisiin. Laatuhanke onkin ollut oikeudenhoidon ammattilaisten yhteinen oppimismatka. Keskei-senä opetusmetodina ovat olleet tuomareiden yhteiset keskustelut, joihin on kutsuttu mukaan myös sidosryhmien edustajia – syyttä-jä, asianajajia, julkisia oikeusavustajia ja poliiseja. Koko oikeuden-hoidon ketjun huomioon ottaminen on ollut laatuhakkeelle lei-mallista. Keskusteluissa on kunnioitettu toinen toistensa rooleja ja tehtäviä oikeusturvatyössä riippumattomuudesta tinkimättä. Op-pimista on tuettu korkealaatuisella täydennyskoulutuksella, jonka antamisesta on esimerkillisellä tavalla kantanut päävastuun Lapin yliopisto ja sen oikeustieteiden tiedekunta, kuten edellä jo totesin.

Matka jatkuu. Tässä mielessä termi laatuhanke ei vastaa ihan tar-kasti hankkeen tavoitteita, sillä siinä oleva sana `hanke` kuvaa huonosti laatutyön keskeistä ideaa jatkuvan oppimisen foorumi-na. Hankkeilla on alkunsa ja yleensä myös päätepisteensä. Oman työn sekä osaamisen ja ammattitaidon kehittäminen, josta laatu-hankkeessa on kysymys, ei kuitenkaan voi olla määräaikainen pro-jekti. Uskon vahvasti, että myös tulevat tuomari-, syyttäjä- ja asi-anajajasukupolvet ovat valmiita yhdessä ottamaan vastuuta siitä,

että oikeusturva pysyy korkealla tasolla. Tässä on työsarkaa myös esitutkintaviranomaisille. Oikeus on taitolaji, mutta se on myös joukkuepeliä.

Tulevina vuosina laatutyö keskittyy tuomioistuimien eri asiaryhmien työprosessien läpikäymiseen tavoitteenaan työprosessien yhtenäistäminen ja kehittäminen. Samalla pyritään etsimään syitä ja keinoja käsittelyaikojen viipymiseen. Lisäksi pyritään aktivoimaan tuomioistuinsovittelua.

Valtiontalouden tarkastusvirasto on eri yhteyksissä suhtautunut varsin myönteisesti käräjäoikeuksien ja myös muiden tuomioistuinten laatutyöhön ja suosittanut, että oikeusministeriön tulisi pyrkiä siihen, että laatutyö kattaisi kaikki hovioikeuspiirit käräjäoikeuksineen ja olisi yhdenmukaista koko maassa ainakin tiettyjen vähimmäisvaatimusten osalta. Tarkastusviraston näkemyksen mukaan riippumattoman tuomarikunnan itsensä tekemä virkatyönsä kehittämistyö ei voi olla ristiriidassa tuomarien riippumattomuuden kanssa.

Koko hovioikeuspiirin tuomari-, esittelijä- ja kansliahenkilökunnalle kunnioittavat kiitokset oman työn ohella tehdystä laatutyöstä ja osallistumisesta täydennyskoulutukseen sitoutuneesti, ahkerasti ja tuloksellisesti.

Kiitollisella mielellä myös totean, että oikeusministeriö on suhtautunut laatutyöhön ja tuomarikoulutukseen kannustavasti ja rahoituksellaan mahdollistanut näiden urauurtavien hankkeiden toteuttamisen tuomioistuinlaitoksen strategisen kehityksen mukaisesti.

Kiitokset myös kaikille muillekin yhteistyökumppaneillemme erinomaisesta yhteistyöstä.

Olemme saaneet juhlaseminaariin monipuolisen ja asiantuntevan luennoitsijoiden joukon. Jo näin etukäteen parhaimmat kiitokset asiantuntijoillemme sekä Suomesta että Euroopasta.

Arvoisa juhlayleisö, hyvät naiset ja herrat, toivotan teidät jokaisen vielä kerran tervetulleiksi juhlaseminaariimme.



**2. SUOMALAINEN TUOMARI  
PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN SEKÄ  
EU-OIKEUDEN SOVELTAJANA  
(presidentti Pauliine Koskelo, Korkein oikeus)**

Arvoisa juhlaväki, hyvät kollegat.

Ennen kuin siirryn esitykseni varsinaiseen aiheeseen, haluaisin käyttää tilaisuutta sanoakseni pari sanaa hieman yleisemmin teemasta hovioikeudet ja lainkäytön laatu.

Hovioikeuksilla on Suomen tuomioistuinjärjestelmässä tärkeä rooli. Ainoana säännönmukaisena muutoksenhakuasteena hovioikeuksien tulee kyetä takaamaan menettelyllisen ja aineellisen oikeusturvan toteutuminen lähes kaikissa niiden käsiteltäviksi tulevista asioissa. Koska korkeimman oikeuden ensisijaisena tehtävänä on toimia prejudikaatti-instanssina, hovioikeuksille kuuluu päävastuu lainkäytön laadun turvaamisesta muissa kuin prejudikaattikysymyksiä sisältävissä jutuissa. Tämä asettaa hovioikeuksille korkeat vaatimukset sekä aineellisten että prosessuaalisten oikeussääntöjen soveltamisessa, prosessinjohtossa ja ratkaisujen laadinnassa.

Kehittämisen tarvetta on, ja siihen vastaaminen on meille kaikille tärkeä ja jatkuva haaste. Vaikuttaa siltä, että viime vuosikymmenellä tapahtunut hovioikeusprosessin suuri muutos ei ole mennyt läpi jättämättä jälkiä aineellisen oikeuden hallinnassa. Onko käynyt niin, että pääkäsitteilyjen ja näyttökysymysten parissa askarreltaessa varsinainen juridiikka on hieman jäänyt jalkoihin? Korkeimman oikeuden perspektiivistä näyttää siltä, että etenkin siviilioikeudellisissa kysymyksissä esiintyy aineellisen oikeuden soveltamisessa toisinaan heikkouksia, jotka hovioikeuksien asema ja tehtävä huomioon ottaen ovat oikeusturvan laadun kannalta ongelmallisia.

Rikosoikeuden soveltaminen on hovioikeuksien työssä keskeisellä sijalla. Silläkin alalla voi toisinaan olla vaarana, että määrälliset suorituspainheet johtavat siihen, etteivät kaikki oikeudelliset näkökohdat aina saa osakseen riittävää huomiota tai pohdintaa. Rikosoasioissakin tulee sitä paitsi esiin uusia ja hankalia oikeudellisia kysymyksiä.

Asioiden valmistelun parantaminenkin edellyttää korkeatasoista aineellisen oikeuden osaamista. Prosessinjohton tehostaminen,

jonka tarpeellisuus on viime aikoina ollut monin tavoin esillä, on osaltaan sidoksissa asioiden substanssin hallintaan.

Mielestäni onkin olennaista korostaa, että vaikka lainkäytön laatu on monitahoinen asia, laadun ydinkysymykset koskevat tuomioistuinten kykyä huolehtia sekä menettelyllisten että aineellisten oikeussääntöjen asianmukaisesta soveltamisesta. Mikään muu laatu työ ei voi korvata huolenpitoa oikeudellisen substanssiosaamisen tasosta. Vaikuttavan laatu työn tulokset näkyvät niin prosessin johdossa kuin ratkaisujen sisällössäkkin ja siten sekä kansalaisten saaman oikeusturvan laadussa että järjestelmän tehokkuudessa.

Eduskunnan käsiteltävänä oleva jatkokäsittelyluvan käyttöönotto edellyttää hovioikeuksilta muun ohella hyvää kykyä arvioida, milloin asiassa on myönnettävä jatkokäsittelylupa prejudikaattiperusteella. Oikeudellisten kysymysten tunnistaminen sekä tulkinnan ja oikeuskehityksen kannalta merkittävien kysymysten erottaminen massasta tulee siten olemaan tärkeää myös uuden muutoksenhakujärjestelmän toimivuuden ja tulosten kannalta.

\*\*\*

Hyvät kuulijat –

Euroopan oikeudellinen integraatio on monessa mielessä tärkein tuomioistuinten toimintaan vaikuttaneista muutoksista viime vuosikymmeninä. Ihmisoikeuksien ja EU-oikeuden vaikutusmekanismit kansallisella tasolla ovat osaksi erilaiset, mutta niissä on myös yhteisiä piirteitä. Euroopan ihmisoikeussopimuksen voimaantulosta Suomessa on kulunut 20 vuotta ja Suomen liittymisestä Euroopan Unioniin 15 vuotta. Näiden tapahtumien mukanaan tuomaan murrokseen liittyvien muutosten omaksuminen on yhä kesken niin tuomarikunnan kuin muunkin lakimieskunnan keskuudessa.

Samalla olemme jatkuvasti liikkuvassa junassa. Muutaman päivän päästä tulee voimaan Lissabonin sopimus. Vaikka se ei kansallisten tuomioistuinten näkökulmasta tuo tullessaan kovin mullistavia muutoksia, niin tärkeitä uutuuksia kuitenkin. Varsinainen Lis-

sabonin sopimus on tekninen ja sellaisenaan aika lukukelvoton. Käytännön työn kannalta olennainen asiakirja on konsolidoitu toisinto eli kooste, josta perussopimukset ovat luettavissa nykyisen sisältönsä mukaisina. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin, EY-tuomioistuin, muuttuu Euroopan unionin tuomioistuimeksi. Aiemmat, ennakkoratkaisujen pyytämistä koskeneet rajoitukset yhtäältä rikos- ja toisaalta siviilioikeudellisen yhteistyön aloilla poistuvat ja oikeustila tulee tältä osin yhdenmukaistumaan.

Merkittävin sisällöllinen muutos lainkäyttäjien näkökulmasta on se, että perusoikeuskirjasta tulee oikeudellisesti sitova. Perusoikeuskirjan määräykset vaikuttavat siten vastedes suoraan myös kansallisen tuomioistuimen työssä aina kun on kysymys unionin oikeuden soveltamisesta.

Euroopan yhteisön perustamissopimuksesta tulee sopimus Euroopan Unionin toiminnasta. Ja taas kerran muuttuu artiklojen numerointi. Muinainen 177 artikla, jonka nyttemmin olemme oppineet tuntemaan 234 artiklana, on ensi tiistaista lähtien 267 artikla. Nämä tekniset muutokset ovat onneksi vain pintavaahtoa. Meidän lainkäyttäjien näkökulmasta olennaiset sisällölliset asiat eivät juuri muutu lukuun ottamatta jo mainittua perusoikeuskirjan tulemista oikeudellisesti sitovaksi sekä ennakkoratkaisumenettelyä koskevan sääntelyn muuttumista yhtenäiseksi.

### ***Tuomioistuimet ja EU:n oikeus***

Muutama vuosi sitten, kun EU-jäsenyyden alkamisesta oli jo yli 10 vuotta, muuttui lakikirjan systematiikka niin, että keskeisimpiä EU-säädöksiä sijoitettiin kansallisten säädösten yhteyteen. Tämä uudistus ei ollut kaikille mieleen. Eräs palaute sisälsi seuraavanlaisen kommentin: ”Olen toiminut lakimiehen ammatissa lähes 30 vuotta tarvitsematta koskaan ottaa selkoa käytännön tasolla eu-säännöksistä, joiden ensisijainen tehtävä minun ymmärtääkseni on ohjata valtiollista lainsäädäntöä. Sen vuoksi en ymmärrä, mikä funktio eu-säännöksiä liittämällä varsinaisen lakitekstin yhteyteen on arkipäivän tasolla.”



Kommentti ei edusta pelkästään yksittäistä mielipidettä, vaan samankaltaista asennoitumista meillä on esiintynyt laajemminkin. Tosiasia kuitenkin on, että tuomari tai asianajaja, joka harjoittaa ammattiaan tältä pohjalta, elää suuren väärinkäsityksen vallassa. Toki lainsäätäjällä on velvollisuus pyrkiä siihen, että säädännäinen oikeus on sopusoinnussa unionin oikeuden kanssa. Tästä ei kuitenkaan seuraa, että lain soveltajien vastuu unionin oikeuden noudattamisesta jäisi vähäiseksi. On aivan selvää, ettei taitavin ja tunnollisinkaan lainsäätäjä yksin omilla toimillaan kykene kattavasti varmistamaan kansallisten normien ja EU-normien saumatonta yhteensopivuutta. Välittömästi vaikuttava tai kansallisen lain tulkintaa määräävä normiaine ei voi tyhjäntyy säädöstasolla, etenkin koska unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöllä on hyvin tärkeä merkitys unionin oikeuden sisällön muotoamisessa.

Valitettavaa on, että jopa oikeusministeriö ryhtyi vääriä signaaleja antavaan hankkeeseen kustantamalla yleisiä tuomioistuinta varten typistetyn lakikirjan, johon unionin säädöksistä otettiin mukaan vain muutamia suoraan sovellettavia asetuksia. Jokaisen tuomarin on kuitenkin tärkeää tiedostaa ja muistaa, ettei tällaisilla toimenpiteillä ole mitään vaikutusta tuomarin velvollisuuksiin unionin oikeuden soveltajana eikä myöskään valtiovallan vastuuseen siitä, että yksityiset saavat hyväkseen heille EU-normeista johtuvat oikeudet.

Tuomioistuinten rooli EU-oikeuden alalla on ratkaisevan tärkeä, koska EU-oikeuden soveltaminen tapahtuu aina kansallisella tasolla (lukuun ottamatta asioita, joissa toimivalta yksittäistapauksissa on EU-tasolla, kuten kilpailuasioissa, jotka osaksi käsitellään ja ratkaistaan unionin toimielimissä). Unionin tuomioistuintjärjestelmässä vallitsee periaatteiltaan selkeä tehtävien ja toimivallan jako. Unionin tuomioistuimelle kuuluu toimivalta tulkita unionin oikeutta. Tämä on ainoa tapa turvata unionin oikeuden yhdenmukainen soveltaminen. Unionin tuomioistuin myös ratkaisee kysymykset unionin säädösten pätevydestä. On selvää, että tässäkin toimivallan täytyy olla unionin tuomioistuimella. Toisaalta kansallinen tuomioistuin soveltaa unionin oikeutta yksittäistapauksissa. Kansalliselle tuomioistuimelle myös kuuluu kansallisen oikeuden tulkinta, johon unionin tuomioistuin ei puutu.

Tätä tehtävien ja toimivallan jakoa tukee ennakkoratkaisumenetely, jonka avulla kansalliset oikeusprosessit kytketään EU-tuomioistuimen myötävaikutukseen epäselvien unionin oikeutta koskevien tulkintakysymysten selvittämiseksi ennen asian ratkaisemista. Vastuu siitä, että kansalainen saa hyväkseen sen oikeussuojan, joka hänelle unionin oikeuden perusteella kuuluu, on siten kansallisilla tuomioistuimilla. Tässä on asian ydin. Olipa tuomarin käyttöön annettu lakikirja työstetty tai ei, tuomarin vastuu on ja pysyy.

EU-oikeuden keskeisiä *vaikutusmekanismeja lain soveltamisessa* ovat:

- välitön vaikutus
- etusija
- tulkintavaikutus
- oikeussuojan vaatimus ja
- valtion vahingonkorvausvastuu.

Kaikki näistä unionin oikeuden vaikutustavoista toteutuvat viime kädessä kansallisten tuomioistuinten kautta. Välitön vaikutus on aineellinen ydinperiaate siltä osin, että primäärioikeuden ja eräiltä osin myös sekundäärioikeuden normeilla on sisällöstään riippuen paitsi jäsenvaltioihin kohdistuva sitova vaikutus myös se oikeusvaikutus, että ne suoraan luovat oikeuksia yksityisille. Etusijaperiaate ja tulkintavaikutus ovat puolestaan aineellisia yhteensovittamisperiaatteita unionin oikeuden ja kansallisen oikeuden välillä. Oikeussuojaa koskeva vaatimus ilmenee nyttemmin nimenomaisena myös perusoikeuskirjan 47 artiklasta, jonka mukaan ”jokaisella, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa”. Kysymys on siis nimenomaan kansallisista tuomioistuimista. Valtion vahingonkorvausvastuu on puolestaan suoraan unionin oikeuteen perustuva ja suoraan yksityisen hyväksi vaikuttava seuraamus sellaisissa tapauksissa, joissa yksityinen ei ole päässyt hänelle unionin oikeuden perusteella selvästi kuuluviin oikeuksiinsa.

Edellä mainitut unionin oikeuden vaikutusperiaatteet eivät ulotu kaikkiin unionin oikeuden instrumentteihin samalla tavoin. Pri-

määrioikeuden normeilla on sisällöstään riippuen välitön vaikutus, ja niitä koskevat sekä tulkintavaikutus että etusijaperiaatteen mukainen syrjäyttämisaikutus. Sekundäärilainsäädännöstä asetukset ovat sellaisenaan suoraan sovellettavia ja etusijaperiaatteen mukaisen syrjäyttämisaikutuksen piirissä. Direktiivien määräyksillä on sisällöstään riippuen niin sanottu vertikaalinen välitön vaikutus ja etusija, mutta sitä vastoin niillä ei ole välitöntä horisontaalista vaikutusta. Tulkintavaikutus direktiivien määräyksillä kuitenkin on sekä vertikaalisissa että horisontaalisissa relaatioissa. Puitepäätoöksiltä, joiden sisältö paljolti koskee vertikaalisuhdetta valtion ja yksityisen välillä, on nimenomaisesti suljettu pois välitön vaikutus (EU 34(2)(b)). Tulkintavaikutus niillä kuitenkin on, kuten EY-tuomioistuimien Pupino-tuomiossaan katsoi (C-105/03, tuomio 16.6.2005, suuri jaosto). Oikeussojjavaatimus vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteineen on alaltaan kaiken kattava. Valtion vahingonkorvausvastuu puolestaan voi aktualisoitua erityisesti, mikäli välitön vaikutus ja etusijaperiaate taikka tulkintavaikutus eivät ole auttaneet yksityistä pääsemään oikeuksiinsa.

Kaiken kaikkiaan unionin oikeus on tuonut mukanaan suuria ja tärkeitä muutoksia oikeusjärjestykseen.

Unionin oikeus on ensinnäkin merkinnyt olennaista muutosta *oikeuslähdeoppiin*. Unionin oikeuden rakenne, jossa keskeistä on yhtäältä jako primääri- ja sekundäärioikeuden välillä sekä toisaalta EY-tuomioistuimen oikeuskäytännön suuri merkitys, samoin kuin ne periaatteet, jotka määrittävät unionin oikeuden suhdetta kansalliseen oikeuteen, ovat tuoneet kokonaan uuden ulottuvuuden oikeudelliseen järjestelmäämme ja sen oikeuslähdeperustaan.

Toiseksi unionin oikeus on laaja-alaisuudessaan tuonut *määrällisesti* suuren lisän voimassa olevaan normiainekseen.

Kolmanneksi tuon oikeudellisen aineksen *sisällölliset piirteet* tekevät siitä haasteellisen ja toisinaan työläästi hallittavan. Primäärioikeuden kantavat periaatteet, kuten perusvapaudet ja niiden rajoituksia koskevat yleiset kriteerit sekä syrjimättömyysperiaate, muodostavat sinänsä selkeän rungon unionin oikeudelle. Unionin oikeus rakentuu omalle systematiikalleen ja kantaville peri-

aatteille, joiden omaksuminen on tärkeää, jotta pysyisi kärryllä. Sekundäärioikeuden lähestyttävyydessä on sekä systematiikan että lainsäädäntötekniikan ja kielellisten seikkojen takia omat ongelmansa. Oikeuskäytännön merkitys on olennainen, ja siinä viidakkossa suunnistaminen on vaativaa, vaikka hyviä apuvälineitäkin löytyy. Unionin oikeus saattaa päällisin puolin näyttäytyä jonkinlaisena sekavana kokoelmana direktiivejä ja oikeustapauksia. Tarkana kuitenkin on systeemi, jonka hahmottaminen on tärkeää. Primäärioikeuden aineelliset peruseriaatteet kannattaa selvittää itselleen, jotta asiat avautuisivat.

Neljänneksi unionin oikeuden *dynamiikassa* on erityisiä piirteitä. Sitä leimaa lainsäädännöllisten toimenpiteiden ohella oikeuskäytännön kautta tapahtuva kehitys, johon liittyy paitsi normien tulkintaa suppeammassa mielessä myös unionin oikeusjärjestelmän rakenteellisten periaatteiden jatkuvaa kehittelyä. Se, että konstitutionaaliset oikeussäännöt ovat suurelta osin oikeuskäytännön luomia ja jalostamia, on perinteisen suomalaisen oikeuskulttuurin näkökulmasta uutta.

Viidenneksi lainsäädännön *harmonisointimekanismeihin* liittyy erityisiä piirteitä, joiden vuoksi *normitiedon ajantasaisuuden kontrolli* vaatii erityistä tarkkaavaisuutta. Harmonisointi tapahtuu pääosin direktiivein ja puitepäätöksiin, joista jälkimmäiset tosin Lisabonin sopimuksen myötä poistuvat lainsäädäntöinstrumenttien joukosta. Direktiivien ja puitepäätösten toimeenpano edellyttää kansallista lainsäädäntöä. Toisaalta direktiivien ja puitepäätösten sisältö kuitenkin täsmentyy vasta kansallisen implementointivaiheen jälkeen vähitellen kertyvien EU-tuomioistuimen tulkintojen myötä. Vaikka kansallinen lainsäädäntö olisi aivan vilpittömästikin pyritty laatimaan direktiiviä tai puitepäätöstä vastaavaksi, sittemmin syntyvä Luxemburgin tuomioistuimen tulkintakäytäntö voi tuoda asiaan uusia piirteitä. Sittemmin voi osoittautua, ettei aikanaan säädetty kansallinen lainsäädäntö tosiasiaassa vastaakaan asianomaisen direktiivin tai puitepäätöksen tulkinnan kautta selkiytynyttä sisältöä. Lain soveltaja ei siis voi luottaa siihen, että se mikä ilmenee kansallisesta laista vastaa todellista oikeustilaa, jonka mukaan ihmisten ja yritysten oikeuksia on suojattava. Lainkäytäjän on tarkkailtava kansallisen implementointilainsäädännön

ohella sekä sen taustalla olevaa EU-normistoa että EU-tuomioistuimen tulkintakäytäntöä.

Suomessa tavaramerkkilaki on nykyisin hyvä esimerkki tästä ongelmasta. EY-tuomioistuimen nyttemmin laaja oikeuskäytäntö tavaramerkkidirektiivin tulkinnasta on aiheuttanut sen, että kansallisessa laissamme on useita kohtia, jotka eivät vastaa direktiivin vaatimuksia. Kansallinen laki antaa siis osin virheellisen ja harhaanjohtavan kuvan meilläkin sovellettavaksi tulevan oikeuden sisällöstä.

Kaiken kaikkiaan unionin oikeus vaatii sekä sen perusteiden opiskelua että tietojen jatkuvaa päivittämistä. Näin ollen se muodostaa vaativan haasteen kaikille oikeudellisen alan toimijoille.

EU-oikeutta on joskus verrattu vieteriukkoon, joka ilmaantuu esille siellä täällä, joskus yllättävissä paikoissa. Tämä Thomas Wilhelmssonin käyttämä vertaus on sikäli paikallaan, että EU-oikeuden systematiikka ja sen normittamien seikastojen jäsentely eivät vastaa kansallisen oikeusjärjestyksen systematiikkaa. Myöskään EU-oikeuden vaikutukset kansalliseen oikeuteen eivät siten järjesty kansallisen oikeuden perinteisten jaottelujen mukaisesti. EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden vuorovaikutuksen ymmärtäminen edellyttääkin EU-oikeuden omien systemaattisten perusteiden hallintaa. Juuri tässä suhteessa vieteriukkovertaus on ongelmallinen, sillä toisin kuin vieteriukko, joka pomppaa esiin niin että sitä ei voi olla havaitsematta, EU-oikeuden vaikutus jää helposti havaitsematta ja toteutumatta, jollei kansallisella toimijalla ole tarvittavaa tietotaitoa tunnistaakseen EU-oikeuden normisisällön ja kyetäkseen hahmottamaan sen suhteen kansalliseen oikeuteen kulloinkin käsillä olevassa tilanteessa.

Edellä olen puhunut yleisesti eräistä unionin oikeuden sisällöllisistä piirteistä ja niiden aiheuttamista haasteista. Käytännössä ensisijainen pulma on unionin oikeudesta riippuvien kysymysten *tunnistaminen* yksittäisissä tapauksissa. Jos kysymyksenkin jää tunnistamatta, oikea vastaus jää etsimättä. Vasta kun kysymys on tunnistettu, voi edetä normitilanteen selvittämiseen.

Esimerkiksi unionin primäärioikeudella voi olla merkitystä millä tahansa oikeuden alalla. Siksi on usein tärkeää panna merkille, onko asian tosiseikastossa jokin liittymä toiseen jäsenvaltioon, joka voi aktualisoida unionin oikeuden vaikutusta. Usein olennainen kysymys kuuluu, onko asiassa jokin liittymä primäärioikeudessa turvatun perusvapauden käyttämiseen. Lain soveltajan huomiota voi vaatia esimerkiksi tilanne, jossa kansalliseen lakiin sisältyy unionin oikeudessa turvatun perusvapauden kanssa ristiriidassa oleva kriminalisointi (esim. KKO 2006:1) tai jossa kansallisen normin soveltaminen muulla tavoin ”kohdeltelisi kaltoin” perusvapautta hyväkseen käyttänyttä ihmistä tai yritystä (esim. KKO 2004:97).

EU-oikeudelliset asetukset ovat edellä mainituin tavoin sellaisenaan suoraan sovellettavia, joten niiden osalta soveltamistilanteiden tunnistamiseksi on niiden olemassaolo vain tiedettävä. Erityisesti asetusten soveltaminen tulee ajankohdittaiseksi riita-asioissa, joissa on jokin liittymä toiseen jäsenvaltioon. Direktiivien osalta soveltamistilanteiden tunnistamisen kannalta keskeinen kysymys on sen selvittäminen, onko kyseisellä alalla lainsäädäntöä yhtenäistävää sääntelyä. Tällöin on tärkeä muistaa, että direktiivien soveltamisala voi kattaa ja usein kattaakin myös puhtaasti valtion sisäiset tilanteet. Tällöin jutussa ei välttämättä tarvitse olla mitään liittymiä toiseen jäsenvaltioon, jotta direktiivin tai sen tulkintaa koskevan oikeuskäytännön huomioon ottaminen tulisi ajankohtaiseksi. Puitepäätösten merkitys puolestaan liittyy etenkin rikosprosessin ja mahdollisesti myös aineellisen rikosoikeuden alaan. Jatkossa näilläkin aloilla tulee lainsäädäntöinstrumentina olemaan direktiivi.

Merkillepantavaa on myös, että esimerkiksi tiettyä aineellisen oikeuden alaa koskevalla direktiivillä voi olla vaikutuksia myös ”otsikkoalansa” ulkopuolella.

Tätä havainnollistaa muun muassa kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista annetun neuvoston direktiivin (93/13/ETY) tulkintakäytäntö, josta tuorein tapaus on EY-tuomioistuimen ratkaisu asiassa Pannon GSM C-243/08, tuomio 4.6.2009. EY-tuomioistuimien katsoi, että kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista annetun direktiivin 6 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että kohtuuton sopimusehto ei sido kuluttajaa. Edellytyksenä ei ole, että kuluttaja olisi ensin menestyksellisesti riitauttanut tällaisen sopimusehdon.

Ratkaisun mukaan ”kansallisen tuomioistuimen on tutkittava viran puolesta sopimusehdon kohtuuttomuus aina silloin, kun sillä on käytössään tämän tutkinnan edellyttämät oikeudelliset seikat ja tosiseikat. Silloin kun tuomioistuimien toteaa sopimusehdon kohtuuttomaksi, se ei voi soveltaa sitä, ellei kuluttaja vastusta tätä. Tämä velvollisuus koskee kansallista tuomioistuinta myös silloin, kun se selvittää omaa alueellista toimivaltaansa”. Direktiivi ulottaa siten vaikutuksensa siviiliprosessin ydinperiaatteisiin.

Lainkäytön kannalta on lisäksi tärkeää panna merkille eräs toinen unionin oikeuden soveltamiseen liittyvä kehityspiirre. Unionin oikeuden myötä on tapahtunut selkeä *muutos tuomarin roolissa*. Muutos on merkittävä sekä periaatteelliselta kannalta että tuomarin työn käytännön haasteiden kannalta. Kuten edellä on jo tullut mainituksi, monet unionin oikeuden keskeisistä periaatteista riip-

puvat toteutuakseen ainakin viime kädessä kansallisten tuomioistuinten toiminnasta.

Unionin oikeuden välitön vaikutus ja etusija kansalliseen oikeuteen nähden aktualisoituvat normien ristiriitatilanteissa, ja niiden soveltaminen on siten lainkäyttäjien vastuulla. Sama koskee velvollisuutta tulkita kansallista oikeutta unionin oikeuden kanssa yhdenmukaisella tavalla. Niin ikään tuomioistuinten vastuulla on viime kädessä varmistaa se, että prosessuaalista oikeussuojaa koskevat, unionin oikeuden asettamat vaatimukset toteutuvat vastaavuutta ja oikeussuojan tehokkuutta koskevien periaatteiden mukaisesti, mikäli normitasolla on tässä suhteessa puutteita. Tuomioistuinten kautta toteutuu myös unionin oikeuteen perustuva valtion vahingonkorvausvastuu yksityisille, jos julkisen vallan toimilla on loukattu yksityiselle unionin oikeudesta johtuvia oikeuksia.

Nimenomaan ne unionin oikeuden periaatteet, jotka koskevat yksityisille kuuluvien oikeuksien suojaa ja oikeusturvan takeita, ovat siis viime kädessä tuomioistuinten osaamisen varassa, sekä sen varassa, että tuomarit omaksuvat heille tässä yhteydessä kuuluvan roolin.

Tuomioistuinten roolia on osuvasti kuvannut mm. EY-tuomioistuimen julkisasiamies Léger valtion vahingonkorvausvastuuta koskeneessa Köbler-jutussa. Siinä julkisasiamies totesi muun muassa näin: ”Tuomioistuimen on *tarkasteltava kriittisesti valtiosisäistä oikeutta varmistuakseen sen yhteisön oikeuden mukaisuudesta* ennen sen soveltamista. Jos se katsoo, että valtiosisäistä oikeutta ei voida tulkita yhteisön oikeuden mukaisesti, sen tehtävänä on jättää soveltamatta sitä ja jopa soveltaa yhteisön oikeuden säännöksiä valtiosisäisen oikeuden sijasta korvaamalla kyseiset oikeusnormit, mikäli tästä ei ole seurauksena yksityisten oikeusaseman vaikeutuminen.”

Se mikä tässä on olennaista tuomarin roolin kannalta, on että tuomarin kuuluu harjoittaa normikontrollia, joka perinteisesti ei ole meillä ollut mikään tyypillinen osa lainkäyttäjän tehtävää. Päinvastoin, jo historiallisista syistä meille on ankkuroitunut varsin lakisidonnainen kulttuuri, jossa tuomarin rooli on ollut aika sel-

keärajainen. Mainitunlainen kriittinen ja valvova tarkastelutapa kansalliseen normistoon ei ole perinteisesti ominainen suomalaiselle tuomarille, vaan tämän kaltainen aktiivisemmän normikontrollin harjoittaminen merkitsee eräänlaista roolin muutosta ja edellyttää osaksi uudenlaista henkistä ja ammatillista orientaatiota.

Olennaista on muistaa, että unionin oikeudesta suoraan seuraa yksityisille ihmisille ja yrityksille oikeuksia, jotka eivät välttämättä ilmene kansallisista normeista eivätkä kansallisten ”asiantuntijaviranomaisten” tulkinnoista. Tuomioistuimen asiana on yhtä kaikki suojata niitä oikeuksia. Yleisenä oletusarvona ei enää voi olla, että kansallinen normi ilmaisee todellisen oikeustilan tai että erityisviranomaisen tulkinta pätee. Tuomarin kriittinen normikontrolli on avainasemassa, jotta yksityiset voivat päästä oikeuksiinsa.

Kysymys ei siis ole pelkästään uuden normijärjestelmän ja sitä koskevan normitiedon omaksumisesta, vaan lisäksi osittain uudenlaisen roolin omaksumisesta. Näin ollen on ehkä ymmärrettävää, ettei muutosta ole tapahtunut nopeasti. Murrosta on epäilemättä hidastanut myös se, etteivät tuomarit ole saaneet riittävästi sellaista tietotaidollista valmennusta, jota olisi tarvittu ja jota tullaan tarvitsemaan.

Tuomarin rooliin tulee unionin oikeuden myötä uusia piirteitä myös muulla tavoin. Muutama vuosi sitten KKO sai EY-tuomioistuimesta ennakkoratkaisun, jossa kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi jätettiin sen arvioiminen, oliko suomalainen väkivii-  
naa koskeva kieltojärjestelmä suhteellisuusperiaatteen mukainen (KKO 2007:11). Osana edellä kuvattua normikontrollia kansallinen tuomioistuin voi siis joutua arvioimaan kokonaista kansallisen tason sääntelyjärjestelmää suhteessa unionin oikeudesta johtuviin perusvapauksien rajoitusperusteisiin.

Tuomioistuinten kannalta EU-oikeus aiheuttaa siis uudenlaisia haasteita yhtäältä, koska se on tuonut oikeusjärjestyksemme uuden ulottuvuuden oikeuslähteiden ja normisisältöjen osalta, ja toisaalta, koska se on tuonut lain soveltajalle uudenlaista roolia ja vastuuta yhdenmukaisuuskontrollin harjoittajana, jotta yksityiset pääsisivät heille kuuluviin oikeuksiin.



### *Euroopan ihmisoikeussopimuksesta lainkäyttäjän kannalta*

Aivan aluksi on syytä korostaa, kuinka tärkeää jokaisen tuomarin jokaisessa oikeusasteessa on muistaa olevansa – paitsi EU-tuomari – myös perus- ja ihmisoikeustuomari. Toimivassa oikeusvaltiossa tehdään kaikki voitava, jotta ihmisoikeudet toteutuvat kansallisella tasolla. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on alati kasvavan ratkaisematta olevien asioiden taakan vuoksi pahenevassa kriisissä, eikä ihmisoikeuksien toteutumisen valvonta ylipäänsä saa olla keskeisesti ylikansallisen valvonnan varassa etenkin sellaisissa asioissa, joissa oikeussäännöt ovat jo riittävän selvät. Ensisijainen vastuu on kansallisella tasolla ja tuomioistuimissa se kuuluu jokaiselle tuomarille ja jokaiselle oikeusasteelle.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta asetelma on tietyiltä osin samankaltainen kuin EU-oikeuden osalta: Ihmisoikeussopimus on merkinnyt laaja-alaista ja tärkeää muutosta lain soveltajan oikeuslähdeperustassa. Samoin myös ihmisoikeussopimus on osaltaan merkinnyt muutosta tuomarin roolissa sikäli, että lain soveltajan tulee harjoittaa eräänlaista normikontrollia sovittamalla yhteen kansallisten normien tulkinta ihmisoikeussopimuksen kanssa yhdenmukaisuuden turvaamiseksi. Toisaalta Euroopan ihmisoikeussopimus on meillä sellaisenaan voimassa tavallisena lakina. Ihmisoikeussopimuksella sinänsä ei siten ole sellaista muodollista, normihierarkista etusijaa kuin EU-oikeuden normeilla. Perusoikeusnormeina niillä on silti erityinen merkitys, joka korostuu myös sen myötä, että kansallisten perusoikeuksiemme on tarkoitettu vähintäänkin vastaavan ihmisoikeussopimuksen normeja. Kansallisella perusoikeusuudistuksella puolestaan pyrittiin nimenomaisesti vahvistamaan perusoikeuksien merkitystä myös lainkäytössä. Vaikka ihmisoikeussopimus sinänsä on voimassa tavallisen lain tasoisena säädöksenä, sen sisällöllinen yhteys perustuslain perusoikeussäännöksiin antaa sille lainkäyttäjän näkökulmastakin eräänlaisen erityisaseman.

Perusoikeuksien merkitys lain soveltamisessa on ensisijaisesti vahvaa tulkintavaikutusta, ja samoin on asianlaita ihmisoikeussopimuksen osalta. Tulkintavaikutuksen vahvuudesta olemme saaneet tänä syksynä huomiota herättäneen esimerkin (KKO 2009:80),

samoin kuin siitä, että tärkeässä oikeusturvakysymyksessä oikeussäännöt saattavat olla kokonaan sinänsä varsin yleisluontoista sopimusmääräystä koskevan tulkintakäytännön, tässä tapauksessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen varassa. Itsekriminointisuoja konkurssimenettelyssä on juuri tällainen asia: kansalliset säännökset puuttuvat eikä myöskään Euroopan ihmisoikeussopimus sinänsä sisällä nimenomaisia normeja asiasta, vaan itsekriminointisuojan sisältö perustuu tältä osin kokoelmaan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja.

Kansallisen perustuslain perusoikeusnormeihin verrattuna ihmisoikeussopimuksella on lainkäytössä erityisen usein aktualisoitava merkitys juuri siitä syystä, että ihmisoikeussopimuksen sisältö on niin pitkälle tarkentunut EIT:n laajan ja alati lisääntyvän tulkintakäytännön kautta. Käytännössä tuomarin tärkeimpänä oikeuslähteenä onkin nimenomaan EIT:n ratkaisukäytäntö eivätkä niinkään itse sopimusartiklat, jotka sinänsä ovat pääosin melko yleisluontoisia. Tässä vallitsee tärkeä yhteinen piirre EU-oikeuden kanssa: oikeuskäytännön merkitys on aivan keskeinen ja se muodostaa suuren haasteen tuomareiden käytännön työssä.

Olennaisen eron EU-oikeuden ja ihmisoikeussopimuksen soveltamisessa muodostaa se, että EIS:n osalta ei ole käytettävissä ennakkoratkaisumenettelyn kaltaista apuvälinettä. Toisin kuin EU-tuomioistuin, ihmisoikeustuomioistuimen perustehtävänä ei ole kansallisen lainsoveltajan tukeminen tulkintaratkaisuin, vaan yksittäisissä tapauksissa harjoitettava jälkivalvonta.

Tästä seuraa myös toinen, laadullinen ero oikeuskäytännön sisällössä. Pääosa siitä unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä, joka ohjaa kansallisia tuomioistuimia, koostuu ennakkoratkaisumenettelyssä annetuista ratkaisuista, jotka on nimenomaan laadittu unionin oikeutta koskeviksi tulkintaohjeiksi. Tulkinat liittyvät tiettyyn asiayhteyteen mutta säilyttävät samalla perusluonteensa abstrakteina, unionin oikeuden sisältöä tarkentavina normitulkinnoina. Unionin tuomioistuin pidättäytyy ottamasta itse kantaa jutun tosiasioiden arviointiin. EIT:n ratkaisut ovat sitä vastoin jälkikäteisiä kannanottoja siihen, onko tietyssä konkreettisessa tapauksessa loukattu jotakin ihmisoikeussopimuksen artiklaa. Rat-

kaisut ovat usein hyvin kasuistisia eli varsin pitkälle sidoksissa yksittäisen tapauksen olosuhteisiin. Tämä vaikeuttaa ratkaisujen hyödyntämistä oikeuslähteenä ja tekee luotettavien johtopäätösten tekemisen toisinaan sekä vaivalloiseksi että epävarmaksi. Aina ei ole helppo tietää, mitä jostakin yksittäisestä ratkaisusta tulee tai voi päätellä. Oikeuskäytännön sisäinen koherenssi ei ole samalla tasolla kuin unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön osalta. EIT itse ei myöskään harjoita sen kaltaista oman oikeuskäytäntönsä systematisointia kuin mitä unionin tuomioistuimen dokumentaatioyksikkö on jo pitkään harjoittanut. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön hyödyntäminen oikeuslähteenä on siten yleisesti ottaen helpompaa kuin EIT:n ratkaisukäytännön hyödyntäminen. Erona on lisäksi tietenkin myös se, että unionin tuomioistuimen ratkaisut ovat saatavilla myös suomenkielisinä, kun taas EIT:n osalta tilanne on se, että suomalaisen tuomarin keskeiset oikeuslähteet ovat olemassa vain englannin- ja/tai ranskan-kielisinä. Selvää on, ettei suomeksi julkaistavia Finlex-lyhennelmiä ei voi käyttää varsinaisten autenttisten ja täydellisten oikeuslähteiden sijasta.

Lainkäyttäjän näkökulmasta erottuu karkeasti kahden tyyppisiä tilanteita: yhtäältä prosessuaaliset ihmisoikeudet, toisaalta aineelliset ihmisoikeudet ja niiden keskinäiset kollisiotilanteet.

Oikeudenkäynnin perusasetelma yleisissä tuomioistuimissa on tyypillisesti se, että jutussa on kaksi yksityistä osapuolta, joiden intressit ovat vastakkaiset ja joiden oikeudet ovat myös usein keskenään kollisiossa. Myös rikosasioissa, joissa syyttäjä edustaa julkista intressiä, on usein asianomistajana yksityinen henkilö. Kahden yksityisen välistä suhdetta koskevilla kollisiotilanteilla punninta on usein kiperämpää kuin jos vastakkain ovat yksilö ja valtio.

Perus- ja ihmisoikeuksien kollisioissa on usein kysymys paitsi oikeuksien keskinäisestä suhteesta samalla myös niiden ilmentämisestä perusarvoista, niiden painottamisesta ja yhteensovittamisesta. Tämän tyyppisissä tilanteissa tarvitaan yleensä hyvin huolellista harkintaa, jossa eri näkökohtia arvioidaan ja punnitaan riittävän laaja-alaisesti, analyttisesti ja syvällisesti ennen johtopäätösten tekemistä. Samoin tarvitaan avointa argumentointia ja avoimia perusteluja. Olennaista oikeuksien kollisiotilanteissa on pyrkiä

noudattamaan samankaltaista argumentaattiorakennetta kuin mitä ihmisoikeussopimus edellyttää ja mitä EIT omassa ratkaisukäytännössään noudattaa.

Tärkeää on myös, että EIT:n ratkaisuja tarkastellaan riittävän kattavasti ja riittävän perusteellisesti ennen omien johtopäätösten tekemistä.

Voi arvella, että eri perus- ja ihmisoikeuksien vastakkainolosta ja yhteensovittamisen tarpeesta kumpuavia, monesti vaikeaa ja monitahoista punnintaa vaativia juttuja tulee jatkossa tuomioistuinten käsiteltäviksi yhä useammin erilaisissa asiayhteyksissä.

Toinen keskeinen ala on menettelyllinen oikeussuoja. Siinä on tuomioistuinten kannalta tietenkin kysymys ensisijaisesti ihmisoikeussopimuksen 5 ja 6 artiklasta. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että EIT:n ratkaisukäytännön mukaan myös ihmisoikeussopimuksen substanssiartikloihin sisältyy materiaalistien vaatimusten ohella myös menettelyllisiä vaatimuksia. Esimerkiksi 8 artikla ja monet muutkin artiklat ovat tällaisia.

Tuomioistuinprosessissa 6 artiklan vaatimukset ovat kuitenkin yleisimmin keskiössä, ja niiden noudattaminen on jokaisen tuomarin velvollisuus jokaisessa oikeusasteessa. Yleisessä tiedossa on, että etenkin hovioikeusprosessissa on kuluneen vuosikymmenen aikana ollut ongelmia, jotka antavat aihetta huoleen. Etenkin suullista käsittelyä ja seurantaa koskevat tulkinnat ovat johtaneet siihen, että monia kymmeniä asioita on palautettu KKO:sta hovioikeuksiin uudelleen käsiteltäviksi. EIT:n ratkaisut sellaisissa tapauksissa kuin Mutttilainen (2007), R.H. (2009) sekä viimeksi Lajos Kiss ja Talaber (2009) osoittavat, ettei näissäkään asioissa ole kysymys yksin siitä, noudatetaanko KKO:n prejudikatuuria, vaan myös siitä, noudattavatko hovioikeudet EIS 6 artiklasta johtuvia vaatimuksia.

Menettelyllisen oikeusturvan osalta on aivan erityisen tärkeää, että se toteutuu heti ensimmäisellä kerralla siinä oikeusasteessa, jossa juttu on kulloinkin vireillä. Sekä oikeusturvan että järjestelmän tehokkuuden ja julkisen talouden kannalta tämä on välttämätön-

tä. On eri asia, jos ongelmia esiintyy oikeudellisesti selkiintymättömissä kysymyksissä kuin jos niitä toistuu kysymyksissä, joissa ei enää ole merkittävää oikeudellista epäselvyyttä.

Samalla on selvää, että maan hallituksen pitää ”skarpata”, jotta tuomioistuimilla on tarvittavat edellytykset antaa asianosaisille sellaista oikeussuojaa kuin omien lakiemme ja ihmisoikeusvelvoitteidemme mukaan kullekin kuuluu. Tältä osin meillä on tunnetusti jatkuvia huolenaiheita, jotka julkisen talouden tilan kiristyesä entisestään ovat yllämme synkähköinä pilvinä.

\*\*\*

Arvoisat kuulijat –

Tuomarin ammatti on viimeisten parin vuosikymmenen aikana muuttunut merkittävästi. Nykyisin tuomarin ammattiin kuuluu olla sekä unionin tuomari että perus- ja ihmisoikeustuomari. Se on haasteellista ja työlästäkin, mutta samalla tärkeä ja kiinnostava ulottuvuus tuomarin työssä.

Selvää on, että nämä ovat aivan olennaisia asioita oikeusturvan ja lainkäytön laadun kannalta. Koulutuksen kehittäminen, muiden apuvälineiden kehittäminen, ammatillisten valmiuksien parantamista tukevan keskinäisen vuorovaikutuksen kehittäminen, siinä riittää meille haastetta pitkälle tulevaisuuteen.

Toivotan teille kaikille tarmoa ja innostusta yhä vaativammissa tehtävissä sekä kaikessa lainkäytön kehittämistyössä. Samalla toivotan teille erinomaista juhlapäivää ja kaikin puolin hyvää jatkoa.



**3. TWENTY YEARS OF (COMPREHENSIVE)  
COURT QUALITY SYSTEMS IN AND  
OUTSIDE EUROPE  
(Senior advisor, Dr. Pim Albers,  
Ministry of Justice of the Netherlands<sup>1</sup>)**

---

<sup>1</sup> This speech was held in his personal capacity and does not reflect the official viewpoint of the Dutch ministry of Justice. Dr. Albers is currently working at the ministry of Justice of the Netherlands. He is also an advisory member of the International Consortium for Court Excellence.

Today we are celebrating the 10<sup>th</sup> anniversary of the court quality system (quality benchmarks) of the appeal court of Rovaniemi. A quality system that received a couple of years ago the European award ‘the Crystal Scales of Justice’ from the European Commission and the Council of Europe. I must admit that, as a Dutchman, I was a littlebit jealous (because the Netherlands did not submit the Quality project proposal to the Commission and the Council). Especially, since it was ten years ago too, that the first steps in the Netherlands were taken to introduce quality notions in the judiciary. As a part of a large reform programme of the judiciary I joined this quality initiative as a member of the project team quality nine years ago. I knew from the beginning that court quality is an exciting but also difficult subject to treat. Especially in the field of the judiciary there was a lot of scepticism in the Netherlands. Quality was not measurable and many different (mostly conservative) opinions about the existence of a quality notion in the Dutch judiciary were present. Common reactions from judges ranged from “we have already a quality system, namely a system of appeal and cassation”, “the core of court quality can be found in the quality of our judgments” till “don’t touch the subject too closely since it will intervene with our independent position as a judge”. Interesting reactions from my perspective, because in all the debates that I have followed in the past not much attention was given to the “user of the court”, the ordinary citizen or the citizen as a litigant. The quality debate was mainly focussed on legal discussions. Other non-legal perspectives were not taken into account. Despite the ‘resistance’ concerning the introduction of a court quality system, a small project team (composed of two experienced judges, representatives of the ministry of justice and experts in the field of management/court performance, and social sciences) launched, in the same period as the appeal court of Rovaniemi its project: the project Quality. The first steps that were taken by the project team was to look across the border. Especially to identify good experiences with court quality systems in other countries.

One of the examined countries was the United States. Already in the eighties (and even years before that) an award was introduced to stimulate companies (and public institutions) to improve the quality of their products and services. This award (the Malcolm



Baldrige Quality award) was yearly given to a company or public institution for their achievements made in the field of quality. As a source of inspiration the ideas of the Malcolm Baldrige Quality Award were introduced in the American judiciary by the US National Center for State Courts. Already in the beginning of the nineties the Center developed the Trial Court Performance Standards (TCPS). These standards are concentrated at five areas of measurement: (1) access to justice, (2) expedition and timeliness, (3) equality, fairness and integrity, (4) independence and accountability and (5) public trust and confidence. To assess the State trial courts TCPS identifies 68 measures and 22 standards. When you look at the two volumes of the manual of TCPS one might conclude that it is an impressive and complete system to measure and to improve the quality of justice in the courts. However, it has one major limitation. Due to this completeness it is for most of the State Courts impossible to implement the system as a whole. Only one court (the municipal court of Los Angeles) has realized the full implementation. Lessons derived from the TCPS practice resulted in 2000 in the creation of Courtools. Ten (measurement) tools which courts can use in a flexible manner to improve productivity and quality.

The American experience was of course important information for our project team. Our 'measurement system' should be 'light' and easily applicable. As the result of many internal meetings and meetings with judges, lawyers, court staff and other relevant actors the project team was able to create a set of measures, indicators and tools to evaluate the court quality. Almost similar to TCPS five areas of measurement were identified: (1) unity of law, (2) independence and integrity, (3) timeliness, (4) expertise of the judges and (5) treatment of the parties. After the finalization of this scheme in 2000/2001 it was time to test the measurement system in practice. This was not an easy task, since it was the period in which – as a part of the large reform of the Dutch judicial system – many courts were reformed and restructured and different innovation projects were implemented. After several rejections from district courts on our request to become a pilot, we finally received the green light from a small district court in the Southern part of the Netherlands (District court of Roermond). This

court responded positively, because it was one of the few courts that was already active in the field of court quality policies. This was for example illustrated by the presence of a special quality working group. It was the district court of Roermond which laid the fundament for the Dutch quality system. After a successful implementation of the pilot, two other pilots followed one year later (the District court of Maastricht and the Criminal division of the District court of Amsterdam). Under the influence of the establishment of the Dutch council for the judiciary in 1 January 2002 quality policies for courts became a standard issue for the judiciary in the Netherlands. In fact, even a special quality bureau at the Council was created, responsible for the formulation of quality policies and the assistance of courts with the implementation of quality measures. RechtspraakQ, the comprehensive quality model, has been introduced in the course of 2002. The main aim of this model is that on the basis of a regular cycle each Dutch court is assessed and that frequently court user satisfaction surveys and employee satisfaction surveys are conducted.

Looking back at the history, the beginning of the nineties, the United States was not the only early adopter of quality initiatives in the courts. This was also the case in another part of the world: Singapore. In this country a judicial reform was one of the driving forces towards court quality improvements. One of the aims of the reform of the nineties was to clear the backlog of cases and to set in place a Court Charter with timelines for the completion or disposal of cases. The Court Charter must be seen as the first step in the development of quality policies and the implementation of various quality measures.

All of the initiatives undertaken by the Subordinate Courts of Singapore can be clustered around six elements: (1) visionary leadership and strategic planning, (2) use of information, (3) human capital, (4) processes, (5) court users and (6) results. With respect to visionary leadership and planning the Singapore courts paid much attention to vision statements, strategic partnerships and the engagement of the community in aspects that are related to the functioning of the courts. In the area of the use of information the Subordinate courts introduced a *Justice Scorecard* as a tool for per-

formance management. In 2000, an electronic version of this card was introduced. The Justice Scorecard comprises four perspectives (Community, Internal processes, Learning and Growth and Financial). Since human resources are perceived as very important for the quality of justice, the Singapore subordinate courts invest much in its personnel too. It promotes a culture of learning, innovation and continual improvement by means of the application of the so-called People Developer Standard Framework. In addition to this attention is given to the enhancement of the quality of court services through the collection of case information, e-filing and the presentation of Court Dispute Resolution. This comprises many different approaches to solve disputes, varying from mediation (e@DR), a family relations centre, debt recovery plans, night courts till commercial and community courts. Of course, as I have indicated in my introduction, when it comes to quality, it is always necessary to pay attention to the court users. That's why the Singapore subordinate courts identify the user requirements through surveys, focus group discussions and statistical reporting. At the Singapore courts results are measured through detailed statistical analysis and monitoring activities.

It must be noted that for all the achievements that the Singapore Subordinate courts have made, they received in 2006 the Singapore Quality Award, an award which has a similar status comparable with the (annual) awards provided by the European Foundation on Quality Management.

The nineties seem to mark the era for court quality systems in Asia (Singapore) and the United States. Ten years later two other innovative countries followed too: the Netherlands and, of course, Finland! What about the other European countries? How far are they in implementing comprehensive court quality systems and which role is played at a European level?

Several evaluation studies in the field of court quality showed that only in a very few countries comprehensive court quality systems are available. Instead of complete quality systems there are often individual 'quality initiatives' developed, addressing a specific problem in the operation of courts. For example in the area of

length of proceedings and backlog of cases. On the other side it must be noted that there are already numerous countries where the importance of the user perspective is recognized. For example in the last evaluation report of the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) on judicial systems published by the Council of Europe illustrates that several countries are applying (frequently or incidentally) court user satisfaction surveys. To my opinion a good first step towards the introduction of (comprehensive) quality systems.

The practical drafting of a court user survey and a manual to implement surveys in courts is also one of the issues that have been put on the agenda of the CEPEJ in a separate expert group GT-QUAL. This group was created in 2007 with the aim of bringing more attention to the importance of court quality measures to the various courts of the member states of the Council of Europe. Currently the expert group is working on the finalization of a manual for court user surveys and a document on 'contractualization' of court proceedings. Already one concrete finalized product of the expert group can be found on the CEPEJ's website: the checklist for promoting the quality of justice and the courts. The content of this checklist comprises several elements that are of importance for setting up a quality system at a national level and level of the individual courts.

Not only the Council of Europe is at a European level involved in the subject. This is also the case with the European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ). The network, composed of representatives of several Councils for the judiciary, created in the same year as the CEPEJ their own quality expert group; the working group on Quality Management. The main aim of this working group is to share experiences on the subject of quality amongst its members. One of the concrete results of the working group contains the publication of several reports on Quality Management. Moreover a list of several quality initiatives undertaken by the members of ENCJ is developed and presented on the website of the Network. The general impression of this list confirms my conclusion that only in a very few countries in Europe a comprehensive court quality system is applied and that in most of

the other countries individual quality measures are taken, varying from specific training programmes for judges or court staff to the application of court user surveys.

As can be derived from the European experiences up till now only modest attempts have been made to start a quality debate and to stimulate countries in applying (comprehensive) court quality systems. A debate that received in 2007 a new stimulus.

During my stay as a special advisor of the Council of Europe (2006–2009) I received a telephone call from a senior judge of the Singapore subordinate courts with a request if I was interested in supporting the idea of developing a general assessment tool that can be used by different courts in the world: courts of general jurisdiction, specialized courts, tribunals and religious courts to improve the quality and services that are delivered. A very challenging request, especially when taking into account my experiences in the Dutch courts and the experiences at the European level. Due to the presence of other institutes with an outstanding reputation, as the US National Center for State Courts, the US Federal Judicial Center, the Australasian Institute of Judicial Administration and the World Bank, my decision to join the initiative was quickly taken. Yes, I will! After three meetings of the members of the ‘International Consortium for Court Excellence’ (Singapore, Washington and Sydney) and several exchanges of draft documents by email the ‘international framework for court excellence’ came to life in 2008.

The main idea of this framework is that it can support courts to start with a quality policy relatively easy by providing information and an assessment tool that can be used to describe the strong and weak points of the functioning of courts in terms of quality.

The Framework identifies seven areas of court excellence, for which some of them can be found in the Quality Benchmarks of the Rovaniemi Court of Appeal or in the other court quality system models, namely:

- court management and leadership
- court policies
- court proceedings
- public trust and confidence
- user satisfaction
- court resources (human, material and financial resources) and
- affordable and accessible court services.

For each area of court excellence the framework describes the aspects that are important in the journey towards court excellence. A journey that is different for each court. For example certain courts in Africa which are under sourced, understaffed, with no ICT equipment should follow a different path, compared to courts that underwent already a certain stage of 'evolution' e.g. for instance when there is a degree of leadership and vision present in the courts, the management of the resources are professionalized and where there is a court user satisfaction survey in place. No matter which path is chosen, the essence of the message of the international consortium is simple: just start and use the tool provided in a flexible manner. Lessons learned from the TCPS system, the good practice of the US Courtools (courts are free to choose which quality instruments are applied) and the European court quality models showed that it is important that quality system tools are flexible, easy to understand and easy applicable. That's with the Framework the case. Despite all the global experiences from the experts in the field of court quality systems that has been used in the development of the model, one important question needs to be raised: does it really work and what are the first experiences with the model?

I will present two examples: (1) the self assessment of the Land and Environment Court of New South Wales (Australia) and (2) the development of a five year plan for the trial courts in Indonesia to illustrate the practical usability of the framework.

In late 2008, the Chief Judge of the Land and Environment court of New South Wales agreed to apply the International framework for court excellence. The idea was that the first application of the framework could provide valuable information about the practice and directions for improvements of the model. Moreover, the instrument could be used to improve the Land and Environment court.

In two meetings (February and March 2009) the self-assessment was carried out. For collecting the necessary information, 21 participants of the court completed the self-assessment questionnaire during the first meeting. In the second meeting the individual replies were combined in an integral score. The self assessment of the Land and Environment court resulted in a score of 209 points out of a total possible maximum of 435 points. When the weighting is applied – as described in the Framework document – the final weighted score was 483, which placed the court at the so-called ‘band 4’ result i.e. as a court that is in the upper middle range in applying quality measures (there is a sound effective approach in place and it is deployed in most key areas of the organization; there are good performance levels and/or improvement trends in most key indicators).

Since the framework does not offer a structured process for advancing the next steps, the Land and Environment court developed for themselves a follow-up. Firstly, on the basis of the analysis of the results of the self-assessment, a table was prepared to highlight the issues that need improvement in the court. For example this is the case in the field of: the drafting of a mission statement, the involvement of court employees and the collection of reliable quality indicators. Secondly, a *statement of purpose* was developed. The main aim of this statement is to describe the actions that the court will undertake to improve its general performance, guided by the areas that need attention according to the outcome of the self-assessment. Lastly, a court strategic working document has been drafted. In this document information is provided for each activity where there is a need for improvement, connected with the persons responsible to take necessary actions, deadlines

for completion, and the means necessary to improve the quality of services.

In Indonesia a different approach was followed with the use of the Framework. A workshop was held in June 2009 under the title of 'building a blue print for court excellence in Indonesia'. The workshop was used for developing a five year plan for their trial courts. Instead of using the self-assessment questionnaire at the level of an individual court the seven areas of excellence were discussed in the light of the drafting of such a plan. The outcome of the workshop was that out of the seven areas of court excellence four key items were selected which should have an important place in the five year plan: management and leadership, court planning and policies, the management of court resources and court proceedings. For each item actions were formulated. For example for the item 'leadership and management' actions are foreseen in the area of training and education of judges and the enhancement of the selection of managing judges. On the item 'court processes' the need for a monitoring and evaluation unit was underlined, as well of the need to have a public relations unit and an improved system to provide information.

These are so far the success stories of court quality systems inside and outside Europe. I would like to end my speech with some critical remarks. As we can see there are up till now only a few countries in Europe active in implementing comprehensive court quality systems. Despite several initiatives at a European level, for example under the influence of the Council of Europe's CEPEJ and the European Network of Councils for the Judiciary I have the impression that the 'quality awareness' in the European judiciary is developing very slowly. Why? What are the reasons that not many other countries are implementing quality systems? Is it too time consuming? Too complex to implement or is it related to the primal legal orientation of judges? If the last is the case, more attention should be given on information provision to and training of judges, court staff and especially the heads of courts: the court presidents. Since court presidents can fulfil an important role as change agents, they can stimulate initiatives in the area of court quality. Especially by showing good practices of the quality



project of the court of Appeal of Rovaniemi and other court quality systems. The court is also the level where the 'quality awareness' should start, because a top down approach (for example initiated by a ministry of justice) is doomed to fail. Court quality is and should remain a topic that is treated at the right level and that is the level of the court itself!

Another critical remark I would like to address to those countries that are already using comprehensive quality systems is related to 'keeping the quality message alive'. When these systems are implemented and (a couple of quality assessments) have been undertaken, the work is not finished. Quality is an issue that needs permanent attention. Looking to my own country this is not an easy task. When I finished my advisory work for the quality bureau of the Dutch council for the judiciary I was proud of the efforts that had been made by the Dutch courts. However, I was also concerned, because I was aware of the fact that, despite the first ideas to keep court quality systems 'light' and easy to implement, the current Rechtspraak system is expecting major time investments of the courts. Valuable time that cannot be spent on their core tasks: dispute resolution and decision making independently and within reasonable time. When I posed one year ago one of the quality staff advisors of the Dutch council a question about the current state of affairs, I received as an answer that the issue of court quality is still not always warmly received by the judges. Budget cuts, increased productivity pressure, a growing inflow of cases, leads to the need to pay more attention towards efficiency by the court managers. A decline in the economic atmosphere does not help much to keep the quality notion in the courts alive. That's why it is important that even in the countries where court quality systems are put in place, continuously court quality must be set at the policy agenda of court managers and judges. I think that the approach that is followed in Rovaniemi is a good example of how to keep quality in the mind of the judges and court staff. By regularly organizing quality days and stimulating a dialogue amongst the judges, court staff and other relevant actors the quality file will not end up somewhere at the bottom of a drawer, but is always the court file that is treated first! I wish you all a successful conference and fruitful quality days.



**4. MIHIN OLEMME MENOSSA?  
OIKEUSTIEDE, TIETOKONEMEDIAN  
TULEVAISUUS JA HERMANN FRIEDMANN  
(rehtori, professori Mauri Ylä-Kotola, Lapin yliopisto)**

Tässä artikkelissa tarkastelen tietokonemedian kehitysvaiheita suhteessa oikeusfilosofiseen kysymyksenasetteluun. Aluksi tarkastelen tietokonetta, mediaa ja oikeustiedettä, tämän jälkeen etenen Hermann Friedmannin (1873–1957) filosofiaan ja lopuksi pyrin edellisiä tarkasteluja hyödyntäen vastaamaan kysymykseen, millaiseen tulevaisuuteen olemme menossa. Tarkastelunäkökulmani on filosofin ja mediatieteilijän, ei oikeusoppineen. Kyseessä on visio-  
puheenvuoro, ei oikeustieteellinen tutkimus, vaikka osalla ideoista saattaakin olla kantavuutta systemaattiselle oikeusfilosofiselle jatko- ja vastakehittelylle.

#### 4.1 TIETOKONE, MEDIA JA OIKEUSTIEDE

Tietotekniikan ja oikeustieteen suhdetta käsittelevää tieteenalaa kutsutaan oikeusinformatiikaksi. Euroopan neuvosto suositti vuonna 1992 oikeusinformatiikan instituutin perustamista jokaiseen jäsenmaahan. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekuntaan perustettiin oikeusinformatiikan instituutti professori Ahti Saarenpään aloitteesta samana vuonna.<sup>2</sup>

Tietotekniikan hyödyntäminen oikeuskulttuurissa yleensä ja oikeustieteessä erityisesti otti ensi askeleitaan 1940-luvulla Yhdysvalloissa. Alan tieteellinen keskustelu lähti jurimetriikasta, joka laajeni oikeustieteen ja teknologian suhteen yleisemmäksi tarkasteluksi. Oikeusinformatiikan kysymyksiä alettiin vähitellen tarkastella kahdessa suuntauksessa: (1) Computer Law ja (2) Computers and Law. Ensimmäinen suuntaus tarkasteli tietotekniikkaan ja sen käyttöön liittyviä oikeudellisia kysymyksiä, jälkimmäinen oikeudellista tietoa ja sen käsittelyä tietokoneiden avulla.<sup>3</sup>

Ahti Saarenpää luonnehtii nykyistä oikeusinformatiikkaa oikeudenalaksi, jonka yleisinä viitekehyksinä ovat informaation ja informaatioteknologian sääntely informaatioyhteiskunnassa sekä niiden hyödyntäminen oikeudellisessa elämässä. Ala on jaettavissa neljään osaan: oikeudelliseen tietojenkäsittelyyn, oikeudelliseen

---

2 Saarenpää 1998: 218.

3 Saarenpää 1998: 211.

tietoon, informaatio-oikeuteen ja tietotekniikka-oikeuteen. Informaatio-oikeudelliset kysymykset kohdistuvat mm. yksityisyyteen ja julkisuuteen, televiestintään, elektroniseen kaupankäyntiin, tietoturvallisuuteen ja tietoverkkotuotteiden tekijänoikeuksiin.<sup>4</sup>

Tietotekniikan yksi osa-alue on tietokonemediatekniikka. Tietokonemedialla viitataan uuden median muotoihin, kuten tietoverkkoihin, multimediaan, virtuaalitodellisuuteen, digitaalitelevisioon, keino-tilaan, älypuheliiniin, UbiCompiin jne.

Yksi mediatutkimuksen keskeisiä oivalluksia on ajatus, että elokuvan, television, videon ja tietokoneen maailma ei ole vain maailmaa ulkopuolellamme. Yhtä lailla se muokkaa havaintoamme ja ymmärrystämme. McLuhanin tunnetun ajatuksen mukaan mediat ovat aistien jatkeita. Niiden läheisyys tässä mielessä estää niiden itsensä välittömän ymmärtämisen ja käsittämisen. Tässä mielessä median kehitys vaikuttaa myös oikeuskulttuuriin sekä oikeudellisten käytäntöjen että oikeudellisen ajattelun kokonaisuutena. Tietokonemedian kautta myös media- tai viestintäoikeuden ja informaatio-oikeuden alat leikkaavat.

Arjen oikeudenkäyttö perustuu ainakin ideaalisesti siihen, että poliittisen päätöksenteon kautta demokraattisesti määritellyt oikeudelliset arvot muokataan oikeustieteellisen osaamisen välittämänä lakijärjestelmäksi, jota sitten sovelletaan erillisiin oikeustapauksiin. Yleisempi filosofinen kysymyksenasettelu liittyy siihen, mitä tapahtui todella eli mitkä ovat oikeustapauksen faktat. Antiikissa realistinen näkemys ihmisen suhteesta todellisuuteen lähti siitä, että todellisuudesta voidaan saada objektiivista tietoa välittömän havainnon kautta. Viimeistään Immanuel Kantista lähtien on ymmärretty, ettei välitöntä havaintoa ole, vaan todellisuus rakentuu jo verkkokalvolla mielen tietorakenteiden ohjaamana. Käsite dataympäristö tarkoittaa ihmisen aistiympäristöä. Oikeustieteellisen tiedon soveltamisen edellytys on tieto empiirisen todellisuuden, aistiympäristön, piiriin kuuluvasta empiriasta, oikeustapauksen faktoista. Todistusaineisto viittaa todellisuuteen an sich, jota ei sinällään saavuteta, mutta joka voidaan rekonstruoida todisteiden

---

4 Saarenpää 1998: 212–213.

avulla. Todisteet kuuluvat data- eli aistiympäristöön, joka on aina aistittu, koettu ja eletty ympäristö. Niinpä sekä luonnonympäristö että digitaalinen dataympäristö on yhtä paljon päämme sisässä kuin ulkopuolella. Se, mitä tapahtuu todella, ei tapahdu maailmassa an sich vaan fenomenologisessa elämysmaailmassa.

Dataympäristön käsitteen etymologinen tausta on latinan sanassa datum, jolla viitataan sananmukaisesti annettuun erityisesti aistidatan merkityksessä. Aistidata ei nykykatsannossa ole annettua vaan ihmisen aktiivisesti rakentamaa. Digitaalisen dataympäristön käsite nousee ajatuksesta, että simulaatiokulttuurin aikakaudella luonnon korvaa teknoluonto ihmisen keskeisenä aistiympäristönä. Tällöin dataympäristö on enenevästi teknologinen, so. digitaalisesti tuotettu. Digitaalisia dataympäristöjä kutsutaan joskus informaatioympäristöiksi. Digitaalinen dataympäristö on kuitenkin kuvaavampi käsite, kun halutaan korostaa tietoteknisen ympäristön aistillista luonnetta informatiivisen sijaan. Samaan tapaan perustellumpaa on puhua digitaalisen datan yhteiskunnasta kuin informaatio- tai tietoyhteiskunnasta. Tietoverkkojen sovellusalue ei kata pelkkää tietoa vaan yhtä paljon ruumiillisia aistielämyksiä. Digitaalitelevision ja verkon konvergoituessa aistillisuus korostuu nykyistä enemmän.<sup>5</sup>

Kun nykyisessä sähköposti- ja tietoverkkoviestinnässä luonnollisella kielellä ja tekstuaalisuudella on keskeinen rooli, niin tulevaisuuden verkoissa elävä kuva ja kuvallisuus sekä äänellisyys ja tilallisuus korostuvat aiempaa enemmän. Tämä asettaa haasteita myös oikeusinformatiikalle. Vaikka puhuminen oikeusdatologiasta lieneekin kikkailua, on informaation ja datan käsitteiden ero huomionarvoinen. Oikeusinformatiikan lähitieteeksi onkin tulossa oikeuslingvistiikan rinnalle oikeusikonologia. Oikeuslingvistiikan tutkiessa kieltä, oikeusikonologia tutkii kuvia. Ikonologia on ikonografiasta johdettu tulkintamalli. Se pyrkii tulkitsemaan kuvan sisäistä merkitystä ja sisältöä, kuvan välittämää maailmankatsomusta. Erwin Panofskyn (1892–1968) kehittämässä ikonologisessa tulkintamallissa on kolme eri tasoa: primääri- eli luonnollinen taso, ikonografinen analyysi ja ikonologinen tulkinta. Myös oikeusikonologisen

---

5 Ylä-Kotola & Arai 2000: 11.

analyysin voisi ajatella tapahtuvan Panofskyn mallia soveltaen, jolloin syvenevä tulkinta tuottaa syvenevää tietoa.<sup>6</sup>

Ympäristön tyypeiksi muodostuvat jälkitekollisessa yhteiskunnassa luonto, rakennettu ympäristö ja mediaympäristö. Oikeustieteen alaa on mahdollista lähestyä myös tämän kolmijaon kautta. Luontoa luonnehtii se, että se ei ole ihmisen tekoa ja rakennettua ympäristöä ja mediaympäristöä niiden tekoisuus tai keinotekoisuus. Kaksi ensimmäistä ovat luonteeltaan materiaalisia, kun taas mediaympäristöissä materiaallinen ja immateriaallinen ympäristö sulautuvat yhteen. Jälkitekollisessa yhteiskunnassa ympäristöoikeus ja informaatio-oikeus leikkaavat.

Ympäristöoikeuden näkökulmasta audiovisuaalinen mediakulttuuri voidaan käsitteellistää teknoluontona, jossa informaatioteknologia kytkeytyy luontoon ja arjen ei-teknologisiksi miellettyihin rakennettuihin ympäristöihin. Kytkeytymisten tuloksena rakentuu uudentyypisiä sosiaalisia ja vuorovaikutteisia tiloja. Henri Lefebvren ajatukset tilan tuotannosta ja käsitteille parole ja langue rakentuvasta kaupungin lingvistiikasta kaipaavat uudelleentulkintaa virtuaalisten kaupunkien ja mediaympäristöjen yhteydessä. Mediaympäristöille on ominaista niiden monimittakaavaisuus ja samojen sisältöjen monistuminen ja versioituminen eri ympäristöissä. Varsinkin immersiiivisten ja sensoristen 3D-käyttöliittymien yleistymisen niin kodin kuin työn piireissä lähitulevaisuudessa lisää median ympäristönkaltaisuutta kuvankaltaisuuden sijaan.

## 4.2 HERMANN FRIEDMANNIN FILOSOFIA

Adolph Hermann Friedmann syntyi 30.3.1873 nykyiseen Puolaan kuuluvassa Bialystokissa (Belostok tai Blavystockissa) lähellä Liettuan rajaa. Friedmann kuoli Heidelbergissa Saksan Liittotasavallassa 25.5.1957. Suomen kansalainen hän oli vuodesta 1906 kuolemaansa asti. Bialystock oli Friedmannin lapsuudenkaupunki ja Latvian Riika hänen koulukaupunginsa. Hermann Friedmannin isästä, juutalaisesta pankkimiehestä Isidor Friedmannista, tuli

---

6 Panofsky 1972: 5–9.

ensimmäisen maailmansodan jälkeen Latvian valtionpankin pääjohtaja.

Friedmann opiskeli Riian saksankielisessä klassisessa lyseossa eli kuvernementin kymnaasissa vuosina 1883–1890. Friedmann opiskeli juridiikkaa kymnaasista valmistuttuaan Tarton yliopistossa. Tartossa kukoisti saksalainen ylioppilaselämä ja kaupunkia kutsuttiin Emajoen Ateenaksi. Yliopiston opetuskielenä oli saksa 1800-luvun alusta 1890-luvulle asti ennen venäläistämistä. Oman oppiaineensa, juridiikan, osalta Friedmann mainitsee muistelmissaan Tartosta venäläisen oikeuden historian tutkijan Mikhail Djakonowin, roomalaiseen oikeuteen perehtyneen Guljajewin, rikosoikeuden asiantuntija Pustoroslewin sekä ortodoksisen kirkko-oikeustieteilijän Krasnoshonin. Friedmann perehtyi venäläis-saksalaiseen oikeushistoriaan 1300-luvun lopulle asti ohjaajanaan Djakonow. Oikeustiede Tartossa vaikuttaa Friedmannin muistelmien kuvauksessa vahvasti venäläistyneenä kansallisena tieteenä.<sup>7</sup>

Friedmann muutti vuonna 1896 Heidelbergiin Saksaan. Heidelbergin arvostetussa yliopistossa Friedmannin opettajia juridiikassa olivat mm. valtiosääntöteoreetikko Georg Jellinek (1851–1911) ja Ernst Immanuel Bekker (1827–1916). Itävaltalainen Jellinek toimi professorina Baselissa vuodesta 1889 ja sai oppituolin Heidelbergista vuonna 1891. Erityisesti Bekkerin vaikutus Friedmannin ajatteluun oli merkittävä. Friedmannin kaksi ensimmäistä julkaisua tutkimusta ilmestyivät oikeustieteen alalta. Friedmannin ”rakkaile vanhemmilleen” omistama 42-sivuinen oikeusfilosofinen kirja *Die unkörperliche Sache. Zur Systematik des Privatrechts* ilmestyi R. Reich Buchhandlungilta Baselissa vuonna 1900. Samana vuonna Friedmann julkaisi myös sveitsiläisessä oikeustieteen aikakauskirjassa laajan artikkelin ”Der Anspruch auf Realerfüllung im schweizerischen Rechte”. Jälkimmäiseen artikkeliin viitataan edelleen sveitsiläisessä oikeustieteellisessä keskustelussa.<sup>8</sup>

7 Friedmann 1950: 106–107.

8 Esimerkiksi Bernin yliopiston oikeustieteen professori Eugen Bucherin teoksesta *Schweizerisches Obligationenrecht* ja Corrado Rampinin Gallenin yliopistoon vuonna 2002 tekemässä väitöskirjassa *Die nachträgliche Leistungsschwerung* (Bucher 1988: 327, Rampini 2002: 68).



Friedmannin ensimmäisen filosofisen teoksen *Die Unkörperliche Sache. Zur Systematik des Privatrechts* (1900) tarkastelujen lähtökohta on roomalaisessa oikeudessa. Roomalaisen oikeuden erikoisalan ohella laajalti filosofiaa ja luonnontieteitä hallitseva professori Ernst Immanuel Bekker kehotti Friedmannia tutkimaan aineettomia asioita, kuten sähköä, valoa, lämpöä ja ääniä. Friedmannin teos tarkasteleekin immateriaalioikeutta (”Immaterialgüterrechts”), joskin käsitteen nykyisestä rajauksesta ja merkityksestä osin poikkeavalla tavalla.

Friedmannin tavoite on universaalien yksityisoikeudellisen systematiikan esittäminen aineettomista asioista. Friedmannin teos edustaa ajalleen tyypillisesti käsitelainoppia. Teoksen alaotsikko ”Zur Systematik des Privatrechts” tuo esiin yksityisoikeuden eron julkisoikeuteen. Käsitelainopin varhainen edustaja Carl Friedrich Gerber (1823–1891) korosti julkisoikeuden ja yksityisoikeuden käsitejärjestelmien erillisyyttä. Käsitelainopin toinen klassikko Berhard Windscheid (1817–1892) – johon Friedmann teoksessaan ohimennen viittaa – näki oikeudellisten käsitteiden järjestelmän objektiivisen oikeuden järjestelmänä. Oikeudellisella käsitteellä on tietty perusydin, Wesen, siitä riippumatta, että sitä käytetään vaihtelevalla tavalla eri maissa ja eri oikeusjärjestyksissä. Oikeudellisten käsitteiden järjestelmä on samalla objektiivisten oikeussuhteiden kuvaus. Systematiikkaan vetoaminen mahdollistaa objektiivisen oikeuden ajatuksen. Käsitteitä tuli kuitenkin selkeyttää, jotta tilapäisten muotojen alta olisi mahdollista kirkastaa oikeuden objektiivinen ydin. Käsitelainopin yhteys filosofiseen objektiiviseen idealismiin on ilmeinen. Myöhemmässä kypsässä filosofisessa ajattelussaan Friedmann irtaantui käsitelainopista.

Friedmannin oikeusfilosofinen tutkimus aineettomista asioista perustuu varsin puhtaasti roomalaiselle oikeudelle mm. Gaiuksen, Ciceron, Caton, Palladiuksen, Horatiuksen, Ovidiuksen, Quintilianuksen, Juvenaloksen, Martialoksen, Senecan, Pomponiuksen, Liviuksen ja Quintus Mucius Scaevolana viitoittamana. Keskustelua myöhemmän, esimerkiksi germaanisen oikeuskäytännön kanssa ei käydy. Metodinen ratkaisu on ajalleen tyypillinen ja siinä voi nähdä Friedrich Karl von Savignyn vaikutusta. Savigny katsoi, että roomalaisen oikeuden ympärille kasvanut hermeneuttinen tulkin-

taköynnös oli leikattava pois. Roomalaisella oikeudella ei Savignyn mielestä ollut useita tulkintoja eli alkuperäistä tulkintaa ja uusiin kulloisiinkin oloihin sovellettua tulkintaa, vaan oikeussuhteet muodostivat geometrian kaltaisen objektiivisen järjestelmän, jota roomalainen oikeus käsitejärjestelmineen edusti.

Friedmannin teos kertoo laaja-alaisesta perehtymisestä roomalaiseen oikeuteen mutta myös 1800-luvun oikeusfilosofiaan, vaikka aineettomiin asioihin liittyvien uuden ajan reaalisten oikeustapausten ja niiden ratkaisujen historia teoksesta puuttuu. Roomalaisen oikeuden historian tuntijoista Friedmann viittaa Leopold Joseph Neusteteliin (1798–1825), Breslaun yliopiston roomalaisen oikeuden professoriin, kirkkooikeuden tutkija Georg Philipp Eduard Huschkeen (1801–1886), historioitsija Joachim Marquardtiin (1812–1882), Kantin esimerkin mukaan a priorisia oikeuden muotoja etsineeseen Rudolf Stammleriin (1856–1938), Sveitsin oikeusjärjestelmän roomalaisia juuria tutkineeseen Eugen Hubeeriin (1849–1923), filologi ja oikeustieteilijä Lothar Anton Alfred Perniceen (1841–1901) ja roomalaisen oikeuden vastaanottoa Saksassa tutkineeseen Otto Karlowaan (1836–1904). Teoksessa viitataan myös sveitsiläiseen juristiin ja poliitikkoon Johann Caspar Bluntschliin (1808–1881), käsitelainoppia historiallis-kriittisesti tarkastelleeseen oikeustieteen uudistajaan Rudolf von Iheringiin (1818–1892) ja historioitsija Otto von Gierkeen (1841–1921). Luonnontieteilijoista kirjassa viitataan Emil du Bois-Reymondiin (1818–1896) ja filosofiasta Baselin yliopiston konservatiiviseen professoriin Karl Steffenseniin (1816–1888), joka on jäänyt historiaan Baselin kollegansa Friedrich Nietzschen filosofian torjujana.

Friedmann kuvaa omaelämäkerrassaan *Die Unkörperliche Sache*-teoksen taustaa. Toimiessaan Baseliassa asianajajana eräs oikeustapausta antoi hänelle sysäyksen perehtyä roomalaiseen oikeuteen alkuperäisten latinankielisten oikeuspöytäkirjojen avulla. Friedmann kertoo tällöin havainneensa roomalaisessa oikeudessa erotelun kahteen asiaryhmään: (1) asiat, joita voidaan käsin koskettaa (*res quae tangi possunt*) ja (2) asiat, jotka voidaan tuntea vain henkisinä havaintoina (*cernere animo*).<sup>9</sup> Havainto liittyy syvällisesti

---

9 Friedmann 1950: 128.

käsin koskettamisen ja käsitteellistämisen yhteyteen, mikä johti Friedmannin tutkimaan syvemmin kosketusaistin eli haptillisuuden, ja näköaistin eli optillisuuden filosofiaa. *Die Unkörperliche Sache* -teoksessa roomalaisen oikeuden erottelun katsotaan olevan perimmältään objektiivisen todellisuuden geometriaa. Kirjassa kuvataan aineettomiin asioihin liittyvä oikeussuhteiden objektiivinen systeemi, joka on yhtä pätevä antiikissa kuin uusimmalla ajalla.

Friedmannin myöhempi puhtaasti oikeustieteellinen tuotanto jäi suppeaksi. Hän muutti Baselista Berliiniin, oli perustamassa rotyhygienian tieteellistä aikakauskirjaa Saksaan ja julkaisi tutkielmia fysiikan ja evoluutiobiologian alalta. Yhdysvaltalaisessa evoluutioteoreettisessa keskustelussa Friedmannin vuonna 1904 ilmestyneeseen *Die Konvergenz der Organismen* -teokseen kiinnitti huomiota vaikutusvaltainen tiedemies, preidentti Herbert Hooverin opettaja Vernon Myman Kellogg (1867–1937). Teoksessaan *Darwinism to-day; a discussion of present-day scientific criticism of the Darwinian selection theories, together with a brief account of the principal other proposed auxiliary and alternative theories of species-forming* (1907) Kellogg luo yhteenvedon eri evoluutioteoreettisista kannoista. Kirjan johdanto-osa on nimeltään ”Darwinismin kuolinvuode”, jonka yksi kappale on nimeltään ”Friedmann’s theory to replace evolution with divergence”. Kelloggin mukaan erikoinen yritys formuloida tieteellinen teoria selittämään tuntemamme elollinen maailma ja korvaamaan polveutumisoppi on esitetty vastikään pienessä kirjassa nimeltään ”Die Konvergenz der Organismen”. Kelloggin mukaan teoksen kirjoittaja olettaa, että organismien monimuotoisuus on alkuperäinen olotila ja että niiden samankaltaisuudet ovat konvergenssin tuottamia. Teoria on Kelloggin mukaan tältä osin päinvastainen kuin polveutumisoppi, jonka mukaan elämän monimuotoisuus on syntynyt alkuperäisestä identtisyydestä ja homogeenisyydestä.<sup>10</sup>

Polveutumisopissa korostui 1900-luvun alussa homologiaan perustuva selitysmalli. Homologiassa on kyse yhteisen polveutumisen takia saadusta yhteisestä rakenteesta. Jos kahdella eliöllä on samankaltainen rakenne, niiden oletetaan polveutuvan yhteisestä

---

10 Kellogg 1907: 8–9.

kantamuodosta. Koska kahden eliön yhteisellä kantamuodolla on ollut kyseinen rakenne, ei sen ole tarvinnut kehittyä molemmille eliöille erikseen. Eri lajeilla havaittavat samanlaiset rakenteet on tulkittu todisteeksi sukulaisuudesta. Friedmannin konvergenssiopissa ajatellaan, että kahden eri eliön samankaltainen rakennemuoto on voinut syntyä kaksi kertaa toisistaan riippumatta, eikä yhteistä esi-isän kantamuotoa tarvitse olettaa. Syy siihen, että kaksi erillistä kehitystä tuottaa saman rakennemuodon, selittyy sillä, että rakennemuoto itsessään on optimaalinen sen tehtävän kannalta. Samanlaiset tarpeet johtavat eri eliöiden kohdalla samanlaisen muotojen kehittymiseen.

Friedmann oleskeli lyhyen Berliinin kautensa jälkeen vuosina 1905–1906 Baltiassa ja Pietarissa, kunnes muutti vuonna 1906 Suomeen. Miksi maineikkaan Jellinekin oppilas Friedmann ei Suomessa hakeutunut opettajaksi Helsingin yliopiston oikeustieteelliseen tiedekuntaan? Hän itse mainitsee, ettei sopivaa roomalaisen oikeuden virkaa ollut avoinna. Toinen syy saattoi olla oikeustieteen orientaatio Helsingin yliopistossa, jonka hänen ystävänsä Johannes Öhqvist kuvaa 1880-luvulla olleen seuraavanlainen: ”Juridiikan opetus Helsingin yliopistossa tähtäsi nimittäin kokonaan käytännön virkamiesten kasvattamiseen. Tieteellinen puoli jäi lapsipuolen asemaan. Ainoat aineet, joissa puhdas tieteellinen tutkimus tuli kysymykseen, oikeusfilosofia ja oikeuslaitoksen historiallinen kehitys, katsottiin niin toisarvoisiksi, että ne suoritettiin ns. preliminääritutkinnossa. Periaatteellisia kysymyksiä ei käsitelty juuri lainkaan (jollei oikeusfilosofiassa hyvin alkeellisella tavalla). Pääopinnot keskittyivät voimassa olevaan lakiin. Tämä täytyi hallita tarkkaan pykälittäin. Yliopisto kasvatti taitavia ja tietorikkaita virkamiehiä, joilla tuskin oli tietoa siitä, että oli olemassa myös teoreettinen, periaatteellinen, maailmankatsomuksellinen ja filosofiaa sivuva oikeustiede.”<sup>11</sup>

Suomessa Hermann Friedmann otettiin 17.6.1909 saksalaisen evankelis-luterilaisen seurakunnan jäseneksi ulkomailta muutaneena. Valtionarkistossa säilytetään Friedmannin kirjettä senaattori Leo Mechelinille (1839–1914), jossa tämä kertoo valtio

---

11 Öhqvist 2006: 98.

sääntöoikeuden opiskeluistaan lähtien tunteneensa kunnioitusta senaattoria kohtaan ja pyytää tältä vastaanottoa. Friedmann tunsi Mechelinin nimen todennäköisesti sitä kautta, että oli Heidelbergissa tutustunut Mechelinin teokseen *Das Staatsrecht des Grossfürstentums Finnland*, jossa tämä esitteli käsitystä Suomesta Venäjstä erillisenä perustuslaillisena valtiona. Friedmann toimi Suomessa mm. kenraalikuvernöörin neuvonantajana ja sittemmin liikejuristina. Friedmannin suurimpia töitä oli toimia laivanvarustajien asianajajana ensimmäisen maailmansodan aikana Britannian lunastamien ja lunastettuina uponneiden laivojen korvauskiistassa, joka oli esillä mm. Kansainliitossa ja brittiläisissä oikeusasteissa. Laajimmin julkisuudessa hän oli 1920-luvulla murhaoikeudenkäynnissä Allan Törnuddin ja Margit Niinisen asianajajana.

Friedmannia arvostaneita suomalaisia olivat mm. J. K. Paasikivi, Rudolf Holsti, Rafael Erich ja G. A. Gripenberg. Professorinarvoa Friedmannille esittivät mm. Edwin Linkomies ja Eino Kaila, mikä Suomen tasavallan presidentti hänelle myönsi vuonna 1931. Friedmann muutti vuonna 1934 Lontooseen menetettyään juutalaisena asemansa Suomen saksalaisessa yhteisössä natsien noustua valtaan. Muitakin syitä oli yksityiselämän ja liiketoiminnan alueella. Sodan jälkeen Friedmann nimitettiin Heidelbergin yliopiston kunniaprofessoriksi, hänelle myönnettiin Saksan liittotasavallan korkeimpia tunnustuksia ja hän toimi Saksan kirjailijaliitto PENin puheenjohtajana.

Hermann Friedmann on nykyisin niin Suomessa kuin kansainvälisesti lähes unohdettu filosofi, mutta hänen teoreettinen järjestelmänsä morfologinen idealismi saavutti laajaa huomiota Keski-Euroopassa 1920- ja 1930-luvuilla. Friedmannin oppia voi nykytermein kutsua muotojen maailman semiotiikaksi. Muotojen maailma on vanhan Hermann Friedmannin filosofisella kypsyyskaudellaan (1925–1957) kehittämän morfologisen idealismin pääkäsite. Rationaalisen rekonstruktion kautta muotojen maailman voisi määritellä aistiympäristöksi. Ihminen rakentaa käsityksen todellisuudesta mielensä rakenteiden ja työkalujen avulla, joita hän hyödyntää fyysisessä ympäristössään toimiessaan. Ihminen kuvaa todellisuutta usein kielen avulla, mutta ajattelussa kuvilla ja äänillä on tärkeä rooli. Ja kun näemme jotain, tulkitsemme näkemääm-

me mielessämme olevien muistikuvien avulla, havainto suodattuu ja muodostuu muistojen ja odotuksen rakenteiden, skeemojen, avulla. Semiotiikka tutkii mentaalisten representaatioiden, kuten kuvien ja äänien, funktionaalista, jatkuvasti muuttuvaa järjestelmää ja sitä, miten tätä järjestelmää käytämme todellisuutta käsitteellistäämme. Tämä tulkinta ei ole oppikirjamääritelmä, mutta kuvaa hyvin semiotiikkaa, tiedettä merkkijärjestelmistä, sikäli, että ihminen tarkastelee kaikkia merkkijärjestelmiä mielensä merkkijärjestelmän läpi. Semiotiikka on siis tiedettä transsendentaalisesta a priori -merkkijärjestelmästä ja siitä, miten ilmiömaailman muut merkkijärjestelmät rakentuvat aktiivisessa havainnossa. Friedmann rakensi tässä katsannossa maailman semiotiikan tieteenteoriaa.

Friedmann kehitti morfologisen evoluutioteorian, goethelaisen luonnontieteen, aistipsykologian, modernin fysiikan ja pythagoralaislähtöisen musiikkiteorian pohjalta oman tieteensä, muototieteen, joka metodologisesti ylitti luonnon- ja kulttuuritieteen kahtiajaon. Friedmannin perusajatus oli, että kaikki tieto perustuu aistihavaintoon, mutta havainto itsessään ei ole epäproblemaattista tai välitöntä. Friedmann korostaa, että eri kulttuureissa ja historiallisissa konteksteissa hallitsevat eri aistit ja näihin perustuvat eri aistilogiikan mukaan jäsentyneet tiedonmuodot. Ihmisen tieto maailmasta rakentuu aistilogiikoiden kautta. Täten myös erilaisen historiallisten kokonaistieteiden tai toista, nykyaikaista sanaa käyttäen tieteellisten paradigmojen, luonne määrittyy sen mukaan, mikä aisti korostuu ja mikä on havainnon logiikka.

Friedmannin morfologisen idealismin peruskysymys aistimaailman ja havainnonmuotojen kulttuurisesti ja biologisesti muuttuvasta järjestelmästä on yleisteoriat, johon oman aikamme mediakulttuurisen tilanteen voi sijoittaa. Se muistuttaa Marshall McLuhanin ajatuksia siitä, että väline muovaa havaintoa ja ajattelua, mutta on teoriana moniulotteisempi ja syvällisempi. Friedmannin mukaan kokonaiskulttuurinen tilanne määrittää sen, mikä aisti korostuu. Näin syntyy aistikulttuuri ja sille ominaiset aistimisen ja esittämisen tavat eli tavat, jolla jokin kohde havaitaan ja tavat, joilla se esitetään. Voidaan ajatella, että eri kulttuureissa vallitsee erilainen tapa erotella, nimetä, kuvata, luokitella ja arvottaa aistihavaintoja ja niihin liittyviä kokemuksia. Voimakkaampi tulkinta väittää, että

jo aistimuksen itsensä rakentuminen on kulttuurisesti määräytyntä. Aistien käsitteellistämisen historia kuvaa sitä, miten aistien erottelut, hierarkiat ja ominaislaadut ovat muuttuneet.

Suomen filosofisen yhdistyksen arkistoon sisältyy pöytäkirja yhdistyksen kokouksesta Vanhalta ylioppilastalolta toukokuun kuudenelta päivältä vuodelta 1926. Pöytäkirjan mukaan läsnä oli noin 20 henkilöä. Puhetta johti professori Arvi Grotenfelt. Pöytäkirjan toisessa asiakohdassa todetaan, että tohtori Hermann Friedmann selosti kokouksessa pitämässään saksankielisessä esitelmässä *Die Welt der Formen* -teoksensa pääajatusta pitäen silmällä erityisesti realiteettikäsitettä.

Pöytäkirjaa pitäneen sihteeri J. E. Salomaan mukaan Friedmann lähti liikkeelle Kantin erosta aistimus ja ymmärrys. Kant luonnehtii edellistä reseptiiviseksi ja jälkimmäistä spontaaniseksi. Myös Friedmann esitti kahtiajaon, mutta eri tavalla kuin Kant. Friedmannin mukaan ei ole yleistä aistillisuutta vaan on monenlaista aistimuksellisuutta. Kosketusaisti on Friedmannin mukaan täysin reseptiivinen eli passiivinen, mitä ei voida sanoa optillisesta aistista. Isku silmään ei synnytä valoa, vaan haptisen kokemuksen. Optillista näkemistä kuvaa Friedmannin mielestä Kantin ymmärykseen liittämä spontaanisuuden käsite.

Optillinen elämys esiintyy Friedmannin mukaan kolmenasteisena, mitä kuvaavat saksan kielen sanat *erblicke*, *sehe* ja *schaue*, joita vastaavat käsitteet esiintyvät myös kreikan kielessä. Friedmannin mukaan haptillisella alalla näitä eroja ei voida selvästi tehdä, joskaan sokeain aistipsykologiaa ei ole riittävästi tutkittu. Friedmannin mukaan syntymästään asti sokeiden on mahdotonta oppia tiettyä geometriaa: he oppivat vain kosketuspaikallisen geometrian, eivät optista geometriaa, joka perustuu perspektiiviin. Sokea lukee käyttämällä vasemman ja oikean käden etusormia. Sokeain luvussa on ensin synteysi ja sitten analyysi, Friedmann väittää.

Kantkin lähtee siitä, että ero aistimukselliseen ja ymmärrykselliseen ei ole täysin jyrkkä. Materialistit ja idealistit ovat filosofian historiassa korostaneet niin ikään eri tavoin aistillisen ja ymmärryksellisen yhteyttä. Nämä käsitykset ovat usein epäselviä, Fried-

mann toteaa. Friedmannin mukaan jokaisella aistilla on oma loogikkansa, omat käsitteensä. Kosketus- ja näkögeometrian käsitteet eroavat: on olemassa metrinen ja projektiivinen geometria, kaksi loogillis-aistillista aluetta.

Optillisella alalla esiintyvät myös eri kausaliiteetit kuin haptillisella. Friedmannin mukaan determinaatio ja realisaatio biologiassa lankeavat haptillisella alalla yhteen, mutta optillisella eroavat toisistaan. Voidaan ajatella haptillinen ilman optillista, muttei optillista ilman haptillista. Jo Kant osoitti, että objektiivisessa todellisuudessa on käsitteellistävä subjekti aina mukana.

### 4.3 MIHIN OLEMME MENOSSA?

Douglas Engelbart (1925–) on yksi tietotekniikan kehityksen uranuurtajia. Hän on mm. kehittänyt tietokonehiiren ja luonut pohjan tekstinkäsittelyohjelmistolle. Lisäksi Engelbart on luonostellut varhain nykyaikaisen tietokoneen monia ominaisuuksia ja toimintatapoja kuten linkittäminen, hypermediajulkaiseminen, tietokoneavusteinen kokoustoiminta, asiayhteyden huomioiva opastaminen jne.

Marshall McLuhan näki median aistien lisääjänä. Tehostaminen tai lisääminen (Augmentation) on vastaavasti keskeinen teema Engelbartin elämäntyössä. Tehostamisella Engelbart tarkoittaa sitä muutosta, jonka aikaansaadaan välineen ja ihmisen yhteistyöllä. Ihmisellä on kulttuurinsa ansiosta monia sisäänkoodattuja taitoja, joiden ansiosta hän pärjää maailmassa. Välinetyöskentely, tässä tapauksessa tietokoneella avustettu toiminta, laajentaa tätä taitoverkostoa. Engelbartin lähtökohta on ihmisen fyysisten ja psyykkisten kykyjen tehostaminen tavalla, jolla ihminen pystyisi entistä tehokkaammin, nopeammin ja paremmin ratkomaan kompleksisia ongelmia. Engelbart ennustaa, että tietokonetoiminta tulee tehostamaan melkein jokaisen ihmisen toimintaa tulevaisuudessa.<sup>12</sup> Oikeusinformatiikka tieteenalana pyrkii augmentoimaan oikeuden käytäntöjä tekniikan avulla.

---

12 Ylä-Kotola & Arai 2000: 27.



Friedmannin mukaan ihmiskunnan historiassa ihmisen dataympäristö on muuttunut sen mukaan, mitä aistia kulttuuri on suosinut. Aistikulttuuri on määrittänyt sen median, mitä ihminen on käyttänyt so, ihmisen toiminnan augmentoinnin välineen. Antiikissa korostui rytmillisesti lausuttu puhe eli muusillisuus. Keskiajalla vahvistui kielen käsitteellinen, kirjoitettu ja sanallisiin vertauskuvuihin, symboleihin ja allegorioihin, perustuva ilmaisu. Myöhäiskeskiajalla korostui Friedmannin mielestä mystismi ja sanaton ilmaisu, kunnes uudella ajalla Newtonin fysiikka redusoi todellisuuden kiinteiden kappaleiden liikkeeksi avaruudessa ja tätä kautta liikeaistiin. Tieteen kriteeriksi tuli tarkkuus. Uuden, tulevaisuuden tieteen tuli Friedmannin mielestä perustua näköaistiin, optikkaan, ja sen esikuvana oli Goethen morfologia, jonka myöhemmissä tulkinnoissa on ennustettu ihmiselle uuden, muut aistit yhdistävän aistin syntyä ihmiselle tulevaisuudessa.

Friedmannin teorian seuraukset on nähtävissä oikeuskulttuurin alueella eri aikakausina. Antiikin Kreikassa ja Roomassa korostuivat laulavalla ja kantavalla äänellä puhuvien mestaripuhujien, sofistien ja reattoreiden, taidonnäytteet. Keskiajalla vertauskuvallisten samankaltaisuuksien käyttö oli kirkkoisille toimiva metodi johtaa uusia yhteiskunnallisia normeja Raamatusta ja jatkuvasta ilmoituksesta. Analogioiden etsiminen oli myös arjen oikeudenkäytön väline.

Uuden ajan tieteen ansiosta myös oikeustieteessä alkoi korostua valistuksen aikana metafysiikanvastaisuus, joka tulkittiin eri tavalla oikeuspositivismissa ja oikeudellisessa realismissa. Oikeuspositivismissa on keskeistä se, että muodollisesti oikealla tavalla säädetty laki on voimassa, vaikka sen sisältö olisi kuinka epäoikeudenmukainen tahansa. Saksassa *käsitelainoppi* erotti oikeuden yhteiskunnalliset vaikutukset täysin sen sisällöstä. Jokaiselle oikeudelliselle ilmiölle oli mahdollista löytää loogisen päättelyn keinoin oma asemansa oikeusjärjestyksessä, josta voitiin myös johtaa ratkaisu tarkasteltavaan ongelmaan. 1800-luvun Englannissa *analyttinen koulu* pyrki määrittelemään voimassaolevan oikeuden mahdollisimman täsmällisesti Newtonin fysiikan hengessä ja kiinnitti paljon huomiota nimenomaan oikeudelliseen kielenkäyttöön. Metafysiikka hylättiin toisesta näkökulmasta 1800-luvun oikeusrealismissa, joka ko-

rosti, että oikeutta on vain se, mitä tosiasiallisesti noudatetaan. *Tuomioistuinrealismissa* oikeudeksi katsottiin se normijärjestelmä, joka esiintyi tuomareiden käytännön toiminnassa.

Vaikka nuori Friedmann edusti ensimmäisissä julkaisuissaan käsiteläinoppia, niin kypsän Friedmannin filosofian näkökulmasta se olisi haptiikkaa, koska siitä puuttuu itsearviointi: nyркиnisku silmään on haptinen tuntokokemus, mutta optinen kokemus on aina itse rakennettu arvio. Friedmannin tavoittelema symboliläheinen tiede pyrki yhdistämään tosiasian ja arvon juuri aistikielen evoluution kautta kehittyneen normatiivisuuden kautta – siten hänen myöhempi näkemyksensä edusti eräänlaista morfologista luonnonoikeutta.

Mihin olemme seuraavaksi menossa? Mikä on tulevaisuuden aistikulttuuri ja miten se heijastuu mediaan ja miten tämä puolestaan heijastuu oikeuskulttuuriin? Yksi vastaus on digitalisaatio. Digitaalisuudesta muodostui 1990-luvulla yksi keskeisimmistä avainkäsitteistä, jolla haluttiin korostaa mediakulttuurin muutosta, murrosta ja vallankumousta suhteessa aiempaan tilanteeseen. Digitaalisuus viittaa siirtymään yhtäältä analogisesta, toisaalta sähkömekaanisesta maailmasta tietokoneiden digitaaliseen aikaan. Digitaalisuus-termin ja siihen liittyvän ”atomeista bitteihin” -ajatelman keskeinen lanseeraaja on ollut MIT:n Media Labin johtaja Nicholas Negroponte.<sup>13</sup>

Digitalisointi tarkoittaa informaation purkamista bitteihin, mikä mahdollistaa tallentamisen, järjestelemisen ja muuntelun. Keskeistä on mahdollisuus saattaa erimuotoinen data yhtenäiseen formaattiin. Negropontelaisessa diskurssissa digitaalisuus on kuitenkin enemmän. Se viittaa tiedon irtautumiseen materiaalisesta maailmasta, paperista ja kirjoista, digitaaliseen, aineettomana eli immateriaalisena pidettyyn maailmaan. Oikeustieteessä digitaalisaation käytännön vaikutukset liittyvät mm. automaattista päätöksentekoa algoritmien ja tekoälysovellusten avulla tutkivaan oikeuskybernetiikkaan ja oikeudellisiin tietopankkeihin. Globaali

---

13 Ylä-Kotola & Arai 2000: 30.

oikeuskäytäntö on eri tavalla saavutettavissa tietoverkkopohjaisten tietopankkien oikeustapausarkistojen avulla.

Tietokonemedian tulevaisuus ryhmittyy neljään vaiheeseen, jotka historiallisina ilmiöinä ovat osin rinnakkaisia: (a) verkottuvan, integroituvan ja moninaistuvan median vaihe; (b) interaktiivisuuden ja hypertextuaalisuuden utopiat; (c) siirtymä audiovisuaalisesta sensomotoriseen mediakulttuuriin ja (d) mediateknologian sulautuminen ruumiiseen.<sup>14</sup> Näitä kaikkia voi tarkastella Hermann Friedmannin muotojen maailman semiotiikan avulla. Kaikilla on myös vaikutuksensa oikeuskulttuuriin ja oikeustieteeseen.

Neljä vaihetta ovat ilmeisellä tavalla paitsi historiallisesti myös teemaattisesti osittain päällekkäisiä. Siten esimerkiksi sensomotoriset, ruumiin liikkeisiin reagoivat mediajärjestelmät ovat myös interaktiivisia eli vuorovaikutteisia. Erilaiset vaiheet ja ominaispiirteet synnyttävät erilaisia digitaalisten dataympäristöjen tyyppejä. Voidaan erotella FilmComp, SpaceComp ja CyberComp. Ensimmäiselle tyyppille on ominaista elävä, illusorinen kuvallisuus kaksiulotteisella pinnalla, toiselle mediateknologian sulautuminen tilaan käyttäjän ympärille ja kolmannelle se, että mediarepresentaatiot rakennetaan suoraan ihmismieleen. Tilallisuus ja itse dataympäristön ympäristöllisyys korostuvat toisessa digitaalisen dataympäristön tyyppissä. Mark Weiserin näkemyksiä UbiCompista (ubiquitous computing), jossa digitaalinen teknologia upotetaan ympäristöön, voidaan pitää SpaceCompin esivaiheena, mutta Weiserin ajattelussa korostuu pikemminkin erilaisten mediumien verkottuminen kuin SpaceCompiin kiinteästi liittyvä ajatus, että käyttäjä sensorien lukemilla ruumiinliikkeillään aktiivisesti vaikuttaa jatkuvasti dataympäristöön.<sup>15</sup>

Internetille ja huomisen digitaalitelevisiolle on ominaista lisääntynyt ja hajautunut tarjonta. Kehitys tuo mukanaan intuitiivisempia ja helppokäyttöisempiä käyttöliittymiä. Lisääntyneen tarjonnan johdosta tarve median räätälöintiin omia kiinnostuksia vastaavaksi esimerkiksi tekoälyä soveltavan agentin tai televisiolehden avul-

14 Ylä-Kotola & Arai 2000: 32.

15 Ylä-Kotola & Arai 2000: 32.

la korostuu. Yhä laajentuva massakulttuuritarjonta vaikuttaa vastaanottotapojen uudelleen jäsentymiseen sekä mm. räätälöinnin kautta yksilöityvän reseption luonteeseen. Aistiympäristö synnyttää uudenlaisia aistimisen muotoja, joita emme vielä tunne. Oikeusinformatiikan kysymyksiä ovat mm. itseräätälöityjen ja muokattujen taideteosten tekijänoikeudet.

Mark Weiser kritikoii artikkelissaan “The Computer for 21st Century” tietokoneiden käytön vaikeutta. Joudumme oppimaan tietotekniikasta teknisiä asioita, joita emme tarvitse varsinaisen tehtävän suorittamiseen. Weiser huomauttaa, että tehokkaimmat teknologiat ovat ne, joita ei edes huomata. Ne kutovat itsensä arkemme rakenteeseen niin, ettei niitä enää voi erottaa arjesta. Kirjoitettua informaatiota eivät välitä pelkästään kirjat, aikakauslehdet, lehdet vaan myös katumerkit, ilmoitustaulut ja jopa seinäkirjoitukset. Makeisetkin on kääritty kirjoitetulla paperilla, Weiser huomauttaa. Tämä luku- ja kirjoitustaitoon sitoutuneen informaation vaikiintunut läsnäolo ei vaadi meiltä sen kummempaa huomiota. On vaikea kuvitella modernia elämää toisella tavalla. Toisin kuin kirjoitustaitoon sitoutunut informaatio, piipohjainen informaatioteknologia on pitkän matkan päässä tästä kehityksestä, Weiser väittää.<sup>16</sup>

Weiser on sitä mieltä, että huolimatta datakynistä ja kannettavista tietokoneista henkilökohtaisen tietokoneen idea on epäonnistunut, vasta utooppisella tasolla. Nykyisillä laiteratkaisuilla tuskin pystymme tekemään tietotekniikasta ympäristömme näkymättömiä osia. Nykyiset henkilökohtaisen tietokoneen sovellukset ovat olleet vasta ensimmäisiä askeleita koko kehityksessä. Tietokoneita tulee yhdistää toisiinsa ja upottaa ympäristöön.<sup>17</sup>

Ajatus sadoista tietokoneesta yhdessä huoneessa voi tuntua pelottavalta. Mutta samoin kuin kaapelit seinissä nämä tietokoneetkin tulevat olemaan näkymättömiä ja siten huomaamattomia. Ihmiset vain käyttävät niitä tiedostamattomasti suorittaakseen tehtäviään, Weiser väittää. Weiser huomauttaa, että upotetun tietotekniikan

16 Ylä-Kotola & Arai 2000: 34.

17 Ylä-Kotola & Arai 2000: 34.

tehokkuus ei piile yhdessä laitteessa vaan kaikkien laitteiden interaktiossa. Sadat prosessorit ja näytöt eivät muodosta vain graafista käyttöliittymäympäristöä vaan tehokkaan työskentely-ympäristön, jossa asiat saadaan tehtyä.<sup>18</sup>

Digitaalinen dataympäristö, jossa yhdessä huoneessa on satoja näkymättömiä laitteita, on ihmiselle uudenvuoden teknologian ympäristö. Ympäristössä menestymistä ohjaavat evoluutiolait. Koska lajievolutio vaatii hyvin pitkiä ajanjaksoja, on jo suunnittelussa huomioitava konvergentin evoluutioteorian vaatimukset. Friedmannin konvergentin evoluutioteorian perusteeksi oli vastustaa näkemystä, että jos kahdella eliöllä on samankaltainen rakenne, niiden tulisi olettaa polveutuvan yhteisestä kantamuodosta, kuten Darwin oletti. Friedmannin konvergenssiopin ajatellaan, että kahden eri eliön samankaltainen rakennemuoto on voinut syntyä kaksi kertaa toisistaan riippumatta, eikä yhteistä esi-isän kantamuotoa tarvitse olettaa. Syy siihen, että kaksi erillistä kehitystä tuottaa saman rakennemuodon, selittyy sillä, että rakennemuoto itsessään on optimaalinen sen tehtävän kannalta. Samanlaiset tarpeet johtavat eri eliöiden kohdalla samanlaisten muotojen kehittymiseen. Kun ihmisen työskentely- ja vapaa-ajan ympäristöksi kehitetään Ubiquitous Computing -huoneita, joihin kuuluu satoja digitaalisia sensoreita ja käyttöliittymiä, tulee näiden muotoilun perustua konvergentteihin tietoteknisiin rakennetekniikoihin, jotka ovat optimaalisia tehtävien suorittamiseen. Tässä muotoilu-työssä voidaan oppia luonnosta.

Oikeuskulttuurin alalla UbiComp-tekniikka liittyy vahvimmin riskien ehkäisyyn kaikenkattavan valvonnan ja taltioinnin kautta. Samalla ubiikkikyhteiskunnassa yksityisyyden suoja on yhä polttavampi ongelma yhteisön saadessa orwellilaisia totalitaarisen valvonnan sävyjä. Ubiikkitekniikka on totalitarismin paras toveri, kun avoin yhteiskunta on usein perustunut joustoon ja amerikkalaiseen fuskaukseen.

Varsinkin multimedian ja tietoverkkojen läpimurron aikaan 1990-luvulla puhuttiin paljon interaktiivisuudesta. Tosiasiallissa

---

18 Ylä-Kotola & Arai 2000: 36–37.

sisältöä interaktiivisuudella on tietokonemedian osalta sikäli, että pelillisuus on tulossa median keskeiseksi osaksi. Tähän liittyy ruumiin ja silmän aktiivisuus pelkän silmän aktiivisuuden sijaan: mediakokemuksesta tulee sensomotorista. Liikkeen yhdistyminen pelaamisessa katsomiseen ja kuulemiseen muuttaa radikaalilla tavalla television luomaa stabiilia dataympäristöä. Tietokonepeleissä kädellä on keskeinen rooli. Tässä tullaan lähemmäksi käsittämistä kuin kirjan ja television kohdalla suomen kielen sanan käsittää alkuperäisessä merkityksessä: käsittäminen on kädellä kiinni ottamista.

Ihmisen ja teknologian sulautuminen kyborgiutopioissa sekä bio- ja nanoteknologisissa sovelluksissa hälventää inhimillisen, eläimellisen ja koneellisen eroa. Friedmannin Goethen palautuva keskustelu ihmisen uudesta aistimuksellisuudesta tulevaisuudessa antaa tähän aihepiiriin yhden näkökulman. Toisen näkökulman antaa Georg Henrik von Wright, joka kirjassaan *Tiede ja ihmisjärki* siteeraa Einsteinia: ”modernin ihmisen traagiikka on yleisesti ottaen siinä, että hän on luonut itselleen elinehdot, joihin hän fylogeneettisen kehityksensä perusteella itse ei ole kasvanut” ja jatkaa: ”onko tämän tragedian jäätävä pysyväksi. Kun ajatellaan, miten hitaasti lajien kehitys tapahtuu, on olemassa riski, että ihminen ei ehdi sopeutua muuttuneisiin elinehtoihinsa ennen kuin hän on lajina tuomittu tuhoon.”<sup>19</sup> Muuttuneiden elinehtojen eli tulevaisuuden dataympäristön suunnittelu on siten ihmisen eloonjäämiskysymys. Tämän suunnittelun normatiivinen ohjaus lainsäädännön avulla voi tulla tulevaisuuden haasteeksi sekä kansanvallalle, kapitalismille että oikeustieteelle.

---

19 von Wright 1987: 76.

## LÄHTEET

- Bucher, Eugen 1988: *Schweizerisches Obligationenrecht*. Allgemeiner Teil. 2. Auflage. Zürich: Schulthess.
- Friedmann, Hermann 1900: *Die unkörperliche Sache. Zur systematik des Privatrechts*. Nach einem Vortrage. Basel: R. Reich Buchhandlung.
- Friedmann, Hermann 1904: *Die Konvergenz der Organismen. Eine empirisch begründete Theorie als Ersatz für die Abstammungslehre*. Berlin 1904: Gebrüder Paetel.
- Friedmann, Hermann 1925: *Die Welt der Formen. System eines morphologischen Idealismus*. Berlin: Paetel.
- Friedmann, Hermann 1950: *Sinnvolle Odyssee. Geschichte eines Lebens und einer Zeit 1873–1950*. München: C. H. Beck.
- Kellogg, Vernon Myman 1907: *Darwinism to-day; a discussion of present-day scientific criticism of the Darwinian selection theories, together with a brief account of the principal other proposed auxiliary and alternative theories of species-forming*. London: George Bell and Sons.
- Panofsky, Erwin 1972 (1939): *Studies in Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance*. New York: Harper & Row.
- Rampini, Corrado 2002: *Die nachträgliche Leistungerschwerung*. Dissertation. Universität St. Gallen, Hochschule für Wirtschafts-, Rechts- und Sozialwissenschaften (HSG). Genehmigt auf Antrag der Herren . Dr. Alfred Koller und . Dr. Ivo Schwander. Dissertation Nr. 2596. Eschen.
- Saarenpää, Ahti 1998: Oikeusinformatiikka. Teoksessa: Kangas, Urpo (toim.): *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*: 211–220. Helsinki: WSOY.
- Wright, Georg Henrik von 1987: *Tiede ja ihmisjärki*. Keuruu: Otava.
- Ylä-Kotola, Mauri 1998. Tieteen ykseys, Hermann Friedmann ja transsendentalismi. Teoksessa Inkinen, Sam & Sundgren, Eva & Ylä-Kotola, Mauri (toim.). *Mediatieteen kysymyksiä 2. Kirjoituksia modernista ja postmodernista kulttuurista*: 201–234. Mediatieteen julkaisuja C2. Rovaniemi.
- Ylä-Kotola, Mauri & Arai, Mehdi 2000: *Uusmediatieteen perusteet*. Helsinki: Edita.
- Öhquist, Johannes 2006: *Pietarista kolmanteen valtakuntaan*. Helsinki: Fenix-kustannus.





## **5. MITEN LAKI SYNTYY?**

**(oikeustieteiden tiedekunnan dekaani, julkisoikeuden professori Matti Niemivuo, Lapin yliopisto)**

”Se, mikä ei ole oikeus ja kohtuus,  
se ei voi olla lakikaan;”  
*Olaus Petri, Tuomarin ohjeet*  
(1530-luvun loppu, *Law and Art*, 2007)

## 5.1 JOHDANTO

### 5.1.1 Matkan alku

Aloitan alustukseni eräästä taksimatkastasta. Elettiin 1990-luvun alkua ja satoi räntää. Olin hakenut vasta itsenäistyneen Viron ensimmäisen oikeusministerin *Jüri Raidlan* Hotelli Klaus Kurjesta ja olimme matkalla kohti eduskuntaa. Ministeri aloitti keskustelun seuraavasti: ”Onko teillä Suomessakin niin, että tärkeintä lainvalmistelussa on se, miten hyvin ministeri esittelee hallituksen lakiesityksen parlamentissa?” Muistan todenneeni, että Suomessa lähetekeskustelu voi joskus olla merkittävä, mutta ei missään tapauksessa tärkein vaihe lainvalmistelussa.

Tässä puheenvuorossa tarkoitukseni on antaa kokonaiskuva siitä, miten laki syntyy Suomessa. Alustukseni johdannossa sanon muutaman sanan laista ja oikeudesta, pyrin tarkentamaan, mitä tarkoitan lainvalmistelulla ja lakitekniikalla, sekä tarkastelen lain suhdetta kieleen. Toiseksi käsittelen lyhyesti lainsäädäntövaltaa ja piirrän kuvaa lainsäädäntöhierarkiasta, jollaiseksi se on muotoutunut vuoden 2000 perustuslain mukaan. Kolmanneksi teen selkoa siitä, miten lainvalmistelu on organisoitu maassamme. Neljänneksi puhun lainvalmistelun kehittamisestä, vaikka aiheesta lienee kuultu jo tarpeeksi viime vuosikymmenien aikana. Pidän kuitenkin tarpeellisena nostaa esiin vielä kerran muutaman kehittämissidean. Lopuksi käsittelen lainvalmistelua koskevaa tutkimusta, jota professori Heikki E. S. Mattilan suosittelman termin mukaisesti kutsun lainvalmistelutieteeksi.

### 5.1.2 Laki ja oikeus

Laki on keskeinen valtion keino ohjata yhteiskuntakehitystä suotavana pidettävään suuntaan. Tällainen näkemys on ikivanha. Jo muinaispohjoismaisen sanonnan mukaan ”lailla on maata rakennettava”. Myös ihmisten keskuudessa elää usko lain kaikkivoipaisuudesta, sen maagisesta voimasta. Ajatellaan, että yhteiskunnalliset epäkohdat voidaan korjata säätämällä laki tai muuttamalla voimassa olevaa lakia.

Perusajatus yhteiskunnan rakentamisesta lailla soveltuu edelleen hyvin nykyaikaiseen demokraattiseen oikeusvaltioon. Laki ja oikeudellinen sääntely ylipäätään eivät ole kuitenkaan kaikissa tapauksissa tarkoituksenmukaisin keino ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia. Tästä voidaan esittää lukemattomia esimerkkejä: ympäristökysymykset, sukupuolten tasa-arvo, liikennekysymykset, alkoholi- ja huumeongelmat, prostituutio tai muut vastaavan kaltaiset kysymykset eivät tule poispyyhityiksi lakimuutoksilla. Sen vuoksi joudutaan aina samanaikaisesti pohtimaan muita keinoja, joilla voidaan lainsäädäntöä joustavammin, tehokkaammin ja taloudellisemmin päästä asetettuihin tavoitteisiin ja tuloksiin tai poistaa epäkohtia ja ratkaista ongelmia.

Laki ei ole sama kuin oikeus. Myöskään lait eivät ole oikeudenmukaisia kaikkien ihmisten mielestä.

Kirjoitetun lain – lain kirjaimen – pitäisi mahdollisimman yksiselitteisesti ilmaista se, mikä on lainsäätäjän tahto. Lait eivät kuitenkaan aina kerro, mikä on oikein. Lait laaditaan kielellä, minä vuoksi ne ovat niin kuin ne luetaan. Puutteistaan huolimatta lakitekstit ovat hyviä lähteitä oikeutta etsiville. Lakia on verrattu kainalosauvaan. Se tukee, mutta jokaisen on käveltävä itse. Lisäksi lakia on tulkittava aina, kun uusia kysymyksiä tulee eteen. Monesti nämä uudet tulkintatilanteet ovat sellaisia, joita lainsäätäjä ei edes voinut kuvitella mielessään.

Lakien ja muiden säädösten kokonaisuus – oikeusjärjestys – on muodostunut yhä täydellisemmäksi. Jo parikymmentä vuotta sitten asioiden tilaa kuvattiin näin: ”Yhteiskunnassa ei ole mitään

merkittävää toimintoa, johon lainsäädäntö ei vaikuttaisi ainakin välillisesti. Lainsäädännöllä järjestetään yhteiskunnan päätöksentekosuhteet, valtioelinten asema, oikeuslaitos, sosiaaliturva, julkinen talous, koulutus, talouselämän toimintaa, maankäyttöä, ympäristönsuojelua, työntekijän, kuluttajan ja vuokralaisen asemaa, terveydenhoitoa, valtion ja kuntien hallinto, kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet.” (LAVO 5/1987 s. 1.)

Paradoksaalista kylläkin, kun lainsäädännön kattavuus on parantunut, oikeudellinen sääntely on myös pirstaloitunut ja tullut yhä vaikeammin hahmotettavaksi. Suuria hahmottamisongelmia on aiheuttanut oikeudellisen sääntelyn kansainvälistyminen. Kansallisen lainsäätäjän ja tulkitsijan on yhä enemmän otettava huomioon Euroopan unionin sääntelyratkaisut, erinäiset kansainväliset sopimukset ja velvoitteet sekä kansainvälisten tuomioistuinten ja valvontaelinten päätökset ja suosituksetkin.

### 5.1.3 Lainvalmistelu ja lakitekniikka

Lakien sisältö määräytyy usein jo niiden valmisteluvaiheessa. *Lainvalmistelu* on perusluonteeltaan yhteiskuntapoliittista suunnittelua. Lainvalmistelijoiden, yhteiskunnan suunnittelijoiden, tehtävänä on suunnitella ja valmistella lainsäädännöllä toteutettavia uudistuksia.

Lainsäädäntöuudistukset voivat olla hyvinkin erilaisia. 2000-luvulla säädettyjen lakien kirjo on laaja. Se ulottuu perinteisestä juriidiikasta, esimerkiksi perheoikeudesta, rikoslaista ja ulosotosta uudentyyppiseen sääntelyyn, joka koskettaa taloutta, teknologiaa ja luontoa. Ensimmäistä kertaa nykyinen pääministeri Matti Vanhasen II hallitus on laatinut *lainsäädäntösuunnitelman* tärkeimmistä hankkeistaan vaalikaudeksi 2007–2011.

Osa lakihankkeissa on sellaisia, että ne väistämättä herättävät julkisuudessa tai muutoinkin keskustelua sääntelyn tarpeesta ja taroituksenmukaisuudesta sekä sisällöllisistä kysymyksistä, jopa yksityiskohdista. Myös lakien valmistelutapa on aiheuttanut keskustelua. Pelkkää virkamiesvalmistelua ei ole pidetty riittävänä yhteiskuntapoliittisesti merkittävässä hankkeissa. Työelämän lakeja

valmistellaan yleensä valtion sekä työnantajien ja työntekijöiden järjestöjen yhteistyönä. Myöskään tämä lainsäädännön kolmikantavalmistelu ei ole säästynyt kritiikiltä.

Tavanomainen arvostelu on koskenut sitä, että valmistelun tietopohja on ollut liian heikko (esimerkiksi kansainvälinen vertailu on puuttunut). Edelleen usein kuultu kritiikki on ollut se, että uudistusehdotuksen vaikutuksia, esimerkiksi taloudellisia vaikutuksia, ei ole riittävästi selvitetty.

Suhteellisen vähän konkreettista keskustelua on sen sijaan käyty lakitekniikkaan tai lakikieleen liittyvistä kysymyksistä. Silloin tällöin nämä asiat nousevat esiin, kun jokin hallituksen esitys on valmisteltu kiireellä ja siinä on havaittu lakiteknisii puutteita ja kielellisiä kömmähdyksiä.

Termi ”lakitekniikka” voidaan ymmärtää suppeana tai laajana. Suppeassa merkityksessä termillä tarkoitetaan sitä tekniikkaa, jolla lait ja muut säädökset laaditaan. Joskus erityisesti ei-juristit ovat kutsuneet tällaista tietotaitoa ”pykälänikkaroinniksi”.

Laajemmassa merkityksessä lakitekniikalla ymmärretään sitä *osaamista, jonka pohjalta laaditaan oikeudellisesti, lakiteknisesti ja kielellisesti moitteeton säädös*. Sellaiset asiat kuin säädöstaso, lakien yleisyys ja yksityiskohtaisuus kuuluvat lakitekniikkaan laajassa merkityksessä. Lakitekniikka-termi on kuitenkin suppeampi kuin lainvalmistelun käsite, joka pitää sisällään myös esimerkiksi lakihankkeen aineiston hankinnan ja itse valmisteluprosessin. Jäljempänä käytän lakitekniikka-termiä nimenomaan laajassa merkityksessä.

#### 5.1.4 Laki ja kieli

Laki on kieltä alusta loppuun, kuten *Aino Piehl* kielten tutkimuskeskuksesta on huomauttanut. Lakien kielellä on monenlaisia ulottuvuuksia. Ensimmäiseksi näistä on syytä muistaa *historiallinen ulottuvuus*. Lakitekstien kieli muuttuu jatkuvasti. Muutos näkyy sitä selvemmin, mitä kauemmas mennään ajassa taaksepäin.

Seuraavassa mainitsen muutaman esimerkin. Ensimmäinen esimerkki on ajalta, jolloin Suomi oli osa Ruotsia ja jolloin säädöstekstit laadittiin ruotsin kielellä. Kaikki suomenkieliset tekstit olivat käännöksiä. Kuningas Kristofferin vuonna 1442 vahvistama maanlaki oli ensimmäinen Ruotsissa ja samalla Suomessa virallisesti voimassa ollut laki. Sen ensimmäisen suomennoksen tekijää ei varmasti tiedetä, kuten ei myöskään siteeratun kopion kääntäjää. Esko Koivusalo todennut, että kopion ortografia ja muu kieliasu ”on verraten uudenaikaista”. Kaikki on kovin suhteellista!

*Esimerkki 1.*

**Kristofferin maanlaki (1442), Warkauden kaari maanlaista**

29. Capitel

*Kalain warkaista ia werckoin warkaista*

Wargasta mies caloja wercoista, merdoista, ongista, taicka muista kalain Pyydyxistä, löytän päälä: Maxakan 3 mk. Wargasta hän werckoia eli kalain pyydyxiä: seisokan warkan oikeuden, sen iälkin kuin se maxapi.

Toinen esimerkki on pieni yksityiskohta vuoden 1734 laista, jonka merkitys Ruotsi-Suomen oikeuskulttuurille oli merkittävä. Tyyliiltään vuoden 1734 laki oli kirjoitettu sellaiseksi, että sitä saattoi ymmärtää oppinut ja oppimaton. Siteeratut säännökset tuovat oivasti esiin yhden vuoden 1734 lain piirteen: kasuistisuuden eli sen, että laki perustui paljolti yksittäistapauksien sääntelyyn.

*Esimerkki 2.*

**Vuoden 1734 laki, Rakennuskaari**

21. LUKU

**Mehiläisistä**

1 §. Jos mehiläiset lentävät toisen metsään ja omistaja niitä seuraa niiden puulle ja reiälle asti, merkitsee sen puun ja ilmoittaa asian kylänmiehille, niin älköön kenelläkään olko valtaa kieltää niitä häneltä. Jos mehiläisparvi on asettunut hedelmä- tai rauhoitettuun puuhun, niin on se ajettava pesiin eikä puuta hakattava tahi turmeltava, 13 Luvussa sanotun sakon uhalla. Jos se on muu puu, hakatkoon sen kumoon ja ottakoon vapaasti mehiläisensä.

2 §. Jos joku löytää mehiläisiä omalta maaltansa taikka missä hänellä on osa, olkoot ne löytäjän omat. Jos lampuoti löytää, saakoon kolmanneksen ja maanomistaja kaksi osaa. joka niitä toisen aitauksesta löytää, älköön saako niistä mitään osaa; joka niitä löytää aitauksen ulkopuolelta, toisen metsästä ja maalta, saakoon kolmanneksen ja maanomistaja kaksi osaa. jos kaksi sanoo samat mehiläiset löytäneensä, saakoon nämä löytäjäiset se, joka ensin ilmoitti. Siitä, joka toisen tiluksilta löytää eikä ilmoita, vaan vie pois, ja joka ruualla ja syötilillä luoksensa viettelee toisen mehiläisiä, säädetään Rikoskaarsa.

Lakitekstiä voidaan tarkastella myös *vallankäytön muotona*. Suomen itsenäisyys, vuoden 1918 tapahtumat sekä vuoden 1919 Suomen hallitusmuodon säätäminen loivat edellytykset vahvalle presidentinvallalle, joka näkyi useissa hallitusmuodon pykälissä. Tätä kansainvälisestikin vahvaa presidentinvaltaa alettiin kaventaa ensin 1990-luvun alkupuolella toteutuneilla osittaisuudistuksilla sekä sen jälkeen vuoden 2000 perustuslailla. Seuraavassa kaksi esimerkkiä näistä perustuslain teksteistä, joiden sisältö on kuitenkin säilynyt samana. Kielellisesti säännökset eroavat olennaisesti toisistaan. Tässä yhteydessä on syytä mainita, että vuoden 1919 hallitusmuoto laadittiin suomen kielellä ja että siinä näkyy erityisesti K. J. Ståhlbergin kynänjälki.

Itsenäistyminen ja hallitusmuoto eivät lakikielen kannalta olleet dramaattisia muutoksia. Jo vuoden 1906 eduskuntavaaliuudistus valmisteltiin sekä ruotsiksi että suomeksi.

*Esimerkki 3.*

#### **Vuoden 1919 Suomen Hallitusmuoto**

45 §

Jos niin kävisi, että jokin presidentin päätös, joka on valtioneuvoston täytäntöön pantavana, huomattaisiin olevan lainvastainen, olkoon valtioneuvosto velvollinen, sittenkun oikeuskansleri siitä on antanut lausuntonsa, presidentille esittämään, että päätös peruutettaisiin tai muutettaisiin, ja, jos presidentti kuitenkin pysyy päätöksessään, ilmoittamaan, että sitä ei voida täytäntöön saattaa.

*Esimerkki 4.*

#### **Vuoden 2000 Suomen perustuslaki**

112 § 2 mom.

*Valtioneuvoston ja tasavallan presidentin virkatointen laillisuuden valvonta*

-----

Jos presidentin päätös on lainvastainen, valtioneuvoston tulee saatuaan lausunnon oikeuskanslerilta ilmoittaa, ettei päätöstä voida panna täytäntöön, sekä esittää presidentille päätöksen muuttamista tai peruuttamista.

*Kansainvälistyminen* on kolmas piirre, joka alkoi yhä vahvemmin näkyä lakikielessämme 1990-luvulla. Tuolloin Suomi liittyi ensin Euroopan neuvostoon (1990) sekä sitten Euroopan talousyhteisöön (ETA, 1994) ja Euroopan unioniin (1995). Nykyisin yhä useamman kansallisen säädöksen taustalla on kansainvälinen sääntely. Seuraavassa esimerkissä oleva laki pohjautuu kahteen Euroopan unionin direktiiviin.

*Esimerkki 5.*

**Yhdenvertaisuuslaki (21/2004)**

4 § 1 mom.

*Viranomaisen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta*

Viranomaisten tulee kaikessa toiminnassa edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan yhdenvertaisuuden edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Viranomaisten tulee erityisesti muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista.

-----

Lakikirjojen selailu ja mainitut esimerkit osoittanevat, että lait ovat muuttuneet paitsi sisällöllisesti myös kielellisesti. On luovuttu lakien tarpeettomasta kasuistisuudesta ja siirrytty yleisempien säädösten suuntaan. Kaikissa tapauksissa lait eivät kuitenkaan ole tulleet selkeämmiksi ja helppolukuisemmiksi.

## 5.2 LAINSÄÄDÄNTÖVALTA JA SÄÄDÖSHIERARKIA

”La loi, en général, est la raison humain,  
 en tant qu’ elle gouverne tous les peuples de la terre;”  
*Montesquieu, De l’Esprit des lois (1748)*

### 5.2.1 Mitä perustuslaki sanoo lakien säätämisestä?

Vuoden 2000 perustuslain valtiojärjestyksen perusteita koskevassa 1 luvussa on säädetty valtiollisten tehtävien kolmijaosta, jonka lähtökohtana on perinteinen vallan kolmijako lainsäädäntövaltaan, hallitusvaltaan ja tuomiovaltaan. Perustuslain 3 §:n 1 momentin mukaan lainsäädäntövaltaa käyttää eduskunta. Tällä sanonnalla – aikaisempaan hallitusmuodon 2 §:n 2 momenttiin verrattuna – tahdotaan korostaa, että lakien säätäminen on nimenomaan eduskunnan tehtävä. Kyseinen säännös pitää sisällään vain pääsäännön. Myös muut ylimmät valtioelimet – tasavallan presidentti ja valtioneuvosto – osallistuvat monin tavoin lakien säätämiseen (PL 58, 70, 77 ja 79 § 2 mom.).



Tarkemmin lainsäädännöstä on säädetty perustuslain 6 luvussa. Tähän lukuun on otettu säännökset kustakin lainsäädäntötyön vaiheesta:

- lainsäädäntöaloitteesta (70 §)
- hallituksen esityksen täydentämisestä ja peruuttamisesta (71 §)
- lakiehdotuksen käsittelystä eduskunnassa (72 §)
- perustuslain säätämisyjärjestyksestä ja eduskunnan perustuslain tehtävästä valvoa perustuslainmukaisuutta (73 ja 74 §)
- Ahvenanmaan erityislakien ja kirkkolain säätämisestä (75 ja 76 §)
- lain vahvistamisesta ja vahvistamatta jääneen lain käsittelystä (77 ja 78 §)
- lain julkaisemisesta ja voimaantulosta (79 §).

Perustuslain 70 §:n mukaan lain säätäminen tulee eduskunnassa vireille kahdella tapaa. Se voi tulla vireille joko hallituksen esityksellä taikka kansanedustajan lakialoitteella, joka voidaan tehdä eduskunnan ollessa koolla. Kansanedustajien lakialoitteiden merkitys lakien vireillepanossa on vähäinen. Vuosina 2000–2009 on tehty kaikkiaan 44 sellaista lakialoitetta, jotka ovat johtaneet 49 lainsäädäntötoimeen. Nämä ovat koskeneet lakien muutoksia ja olleet yhteiskunnalliselta kannalta suhteellisen vähämerkityksellisiä. Kansanedustajien aloitteiden pohjalta säädettyjen lakien määrä ei ole yhtäkään prosenttia kaikista säädetyistä laeista.

Hallituksen esitykset antaa tasavallan presidentti. Vuosina 2000–2009 annettiin kaikkiaan 2 385 hallituksen esitystä eli vajaat 240 esitystä vuodessa. Vaikka hallitusten esitysten antaminen on pysytetty presidentillä, on valtioneuvoston keskeistä asemaan lainsäädäntötyön johtajana korostettu. Tämä näkyy perustuslain 58 §:n 1 ja 2 momentin säännöksistä, jotka koskevat hallituksen esityksen antamista ja peruuttamista. Niiden mukaan tasavallan presidentti antaa hallituksen esitykset valtioneuvoston ratkaisuehdotuksesta. Jos presidentti ei päättä asiasta asianomaisen ministerin esittelyn mukaisesti, asia palautuu valtioneuvostossa uudelleen valmisteltavaksi. Kun asia uuden valmistelun jälkeen esiteltäisiin hänelle – vaikka samansisältöisenäkin kuin edellisellä kerralla – presidentti on velvollinen antamaan hallituksen esityksen ratkaisuehdotuksen

mukaisena. Hän ei myöskään voi kieltäytyä sitä antamasta. Sama koskee hallituksen esityksen peruuttamista. Näin presidentti on sidottu paitsi valtioneuvoston myötävaikutukseen myös sen mielipiteeseen. Tätä tasavallan presidentin muusta päätöksenteosta poikkeavaa menettelyä on hallituksen esityksessä perusteltu seuraavasti:

”Presidentin sitomista poikkeuksellisesti hallituksen esityksen antamisessa ja peruuttamisessa valtioneuvoston uuden ratkaisuehdotuksen sisältöön voidaan pitää perusteltuna, koska parlamentarismien kannalta juuri lainsäädäntötyön johtamista sekä valtion talousarvioesitysten laatimista on pidettävä valtioneuvoston tärkeimpänä ja keskeisimpänä tehtäväkokonaisuutena. Tähän nähden olisi ongelmallista, jos presidentti voisi estää valtioneuvoston laatiman hallituksen esityksen antamisen tai antaa sen toisensisältöisenä kuin eduskunnalle vastuunalainen ministeristö pitää välttämättömänä. Ehdotus valtaa tältä osin perustuslakivaltioikunnan mietinnässä 16/1994 vp vastaavanlaisilla perusteilla omaksuttua kantaa.” (HE 1/1998 vp, s. 107)

Hallituksen esityksen antamista koskevan menettelyn uudistamisessa olisi tahdottu edetä pitemmällekin. Uutta perustuslakia valmistelleessa, ns. Nikulan komiteassa esitettiin näkemyksiä, että hallituksen esityksen antamisen olisi tullut kuulua yksin valtioneuvoston toimivaltaan (KM 1997:13, s. 349). Asia nousi uudelleen esille ministeri Christoffer Taxellin johtamassa perustuslain tarkistamiskomiteassa, jossa ehdotettiin tämän valtaoikeuden poistamista tasavallan presidentiltä.

Hallituksella on mahdollisuus täydentää hallituksen esitystä antamalla erityinen *täydentävä esitys* ennen kuin asiaa valmistellut valtiokunta on jättänyt mietintönsä (PL 71 §). Tällainen uudistusesitys (HE 145/1993 vp) oli esillä jo ennen vuoden 2000 perustuslain säätämistä, mutta esitys raukesi, kun sitä ei ehditty käsitellä ennen valtiopäivien päättymistä. Hallituksen esityksen täydentäminen olisi poikkeuksellinen menettely. Se tulisi kysymykseen silloin, kun hallitus omasta tahdostaan haluaisi täydentää eduskunnalle aikaisemmin annettua esitystä. Syynä voisi olla esimerkiksi se, että eduskunnassa käsiteltävänä oleva esitys vaatii laajahkoja muutoksia. Aikaisemman valtiosäännön tuntuma keino tällaisessa tapauksessa oli hallituksen esityksen peruuttaminen ja uuden esityksen antaminen sen tilalle. Tällainen menettely ei ole aina tarkoituksenmukainen laajoissa esityksissä, joita eduskunta on jo pitkään käsitellyt. Tarkoitus on, että uusi menettelytapa ei millään

tavoin rajoittaisi eduskunnan valtiokuntien mahdollisuuksia tehdä muutoksia hallituksen esityksiin.

Lakiehdotus joutuu eduskunnassa monenlaisen käsittelyn kohteeksi. Lähetekeskustelun ja valiokuntakäsittelyn jälkeen lakiehdotuksen hyväksymisestä päätetään *kahdessa täysistuntokäsittelyssä*. Tämä merkitsi muutosta aikaisempaan järjestelmään, jolloin täysistuntokäsittelyjä oli kolme. Käytännössä muutos merkitsi aikaisempien ensimmäisen ja toisen käsittelyn yhdistämistä. Ensimmäisessä käsittelyssä esitellään valiokunnan mietintä ja käydään siitä keskustelu. Edelleen tässä käsittelyssä päätetään myös lakiehdotuksen sisällöstä. Lakiehdotus voidaan lähettää käsittelyn aikana myös suureen valiokuntaan. Lakiehdotuksen toisessa käsittelyssä, joka voidaan pitää aikaisintaan kolmantena päivänä ensimmäisen käsittelyn päättymisestä, päätetään lakiehdotuksen hyväksymisestä ja hylkäämisestä.

Siirtymistä kahteen täysistuntokäsittelyyn perusteltiin eduskuntatyön tehostamisella. Perustuslain esitöissä katsotaan, että ensimmäisen ja toisen käsittelyn aikana käytävissä keskusteluissa on usein päällekkäisyyttä. Edelleen arvioidaan, että riittävän perusteellinen käsittely voidaan turvata kahdessa käsittelyssä.

Ennen vuoden 2000 perustuslakia lainsäädäntömenettelylle oli ominaista *poikkeuslakimenettely*. Tämä mahdollisuus on säilytetty nykyisessäkin perustuslaissa, mutta perustuslain 73 §:n mukaan poikkeuksien tulee olla kuitenkin rajattuja (”perustuslakiin tehtävä rajattu poikkeus”). Perustuslailla on yleisempikin merkitys lainvalmisteluun nähden. Nykyisessä lainvalmistelussa on lähtökohdana, että uudet lait ja lainmuutokset valmistellaan perustuslain mukaisiksi. Aikaisemmin lainvalmistelussa käytettiin paljon aikaa ja vaivaa sen miettimiseksi, miten voitiin perustella poikkeuslain antaminen. Toisin sanoen lainvalmistelussa lähdettiin jo siitä, että uusi laki on ristiriidassa perustuslain kanssa. Nykyisten lainvalmistelua koskevien ohjeiden mukaan lainvalmistelun lähtökohdana on, että lakiehdotukset valmistellaan perustuslain mukaisiksi.

Perustuslaissa (77 ja 78 §) tasavallan presidentillä on edelleen valta vahvistaa eduskunnan hyväksymät lait. Jos presidentti ei vahvista

eduskunnan hyväksymää lakia, laki palautuu eduskunnan uuteen harkintaan. Jos eduskunta hyväksyy lain uudelleen asiasisällöltään muuttamattomana, se tulee voimaan ilman vahvistusta.

## 5.2.2 Perustuslain mukainen normihierarkia

Oikeusjärjestys on lainsäätäjän luoma järjestys. Se koostuu eritasoisista säädöksistä, jotka sijoittuvat eri normitasoille toisiinsa nähden. Oikeuskirjallisuudessa puhutaan *normihierarkiasta*. Läh- tökohtaisesti normihierarkiaan sijoittuvien kansallisten säädös- ten tulisi muodostaa ristiriidaton kokonaisuus. Nämä kansalliset säädökset eivät saisi olla ristiriidassa myöskään Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten ja velvoitteiden kanssa. EU:n oikeus- normit syrjäyttävät Suomen kansalliset säädökset, jos ne ovat risti- riidassa toistensa kanssa.

Säädösvalta Suomessa muuttui perusteellisesti uuden perustuslain tultua voimaan maaliskuun alusta 2000. Keskeisiksi toimijoiksi tulivat eduskunta ja valtioneuvosto. Aikaisemmin tasavallan presi- dentillä oli ollut keskeinen asema erityisesti asetusten antajana.

Uuden perustuslain mukaista kansallista normihierarkiaa voi pel- kistetysti kuvata seuraavasti:

### *Perustuslaki*

- Vuoden 2000 Suomen perustuslaki on yksi ja yhtenäinen sekä samalla ainoa perustuslakimme, joka kumosi aikaisemmat neljä perustuslakia.
- Ahvenanmaan itsehallintolaki (1144/1991) ei vaikeutetusta sää- tämisjärjestyksestä huolimatta ole perustuslaki. Itsehallintolaki säädetään perustuslain säätämisyjärjestyksessä, minkä lisäksi sille on saatava Ahvenanmaan maakuntapäivien suostumus.

### *Laki*

- Tavallinen laki eli eduskuntalaki on lakisääntelyn normaali- muoto.

- Lain nimikkeestä ei aina näy, että kysymyksessä on laki. Myös sanaa kaari käytetään (esim. oikeudenkäymiskaari, maakaari ja ulosottokaari).
- *Ahvenanmaan maakuntalaki* on eduskuntalain kanssa hierarkkisesti samantasoinen asioissa, joissa Ahvenanmaan maakunnalla on lainsäädäntövalta.
- *Eduskunnan työjärjestys* ei ole laki, vaikka siitä päätetään tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä (perustuslain 52 §).

### ***Asetukset***

- Asetuksen antamisen edellytyksenä on perustuslaissa tai muussa laissa oleva valtuutus (perustuslain 80 § 1 mom.).
- Uudessa perustuslaissa tasavallan presidentin toimivallasta antaa niin sanottuja omaperäisiä asetuksia on luovuttu muilta osin paitsi perustuslain 95 §:n I momentissa tarkoitettussa tapauksessa (kansainvälisen velvoitteen voimaansettamisasetukset).
- Perustuslaki tuntee kolme asetuksen antamisen muotoa: (1) tasavallan presidentin asetus, (2) valtioneuvoston asetus ja (3) ministeriön asetus.
- *Tasavallan presidentin asetuksen* antaminen edellyttää, että se on säädetty presidentin annettavaksi. Näitä asetuksia annetaan vain asioissa, jotka liittyvät presidentin valtaoikeuksiin.
- *Valtioneuvoston asetus* on tämän norminannon normaalimuoto. Valtioneuvosto voi antaa asetuksen, vaikkei asetuksen antajasta ole erikseen säädetty.
- Myös *valtioneuvoston ohjesääntö* on valtioneuvoston asetus.
- *Ministeriön asetus* voidaan antaa, jos se on säädetty jonkin ministeriön, esimerkiksi oikeusministeriön annettavaksi.
- *Maakunta-asetuksen* voi Ahvenanmaan maakunnan hallitus antaa maakuntalaissa olevan valtuutuksen nojalla.

### ***Muun viranomaisen oikeussäännöt***

- Perustuslakiin (80 § 2 mom.) on otettu säännökset muun viranomaisen antamista oikeussäännöistä. Edellytyksenä tällaisten oikeussääntöjen antamiseen on laissa oleva valtuutus.
- Valtuus voi koskea vain määrättyjä asioita.

- Valtuus voidaan antaa, jos siihen on sääntelyn kohteeseen liittyviä erityisiä syitä, eikä sääntelyn asiallinen merkitys edellytä, että asiasta säädetään lailla tai asetuksella.
- Valtuuden tulee olla soveltamisalaltaan täsmällisesti rajattu.

### 5.2.3 Erilaiset säädöstyypit

- Säädöksiä voidaan jaotella eri perusteiden mukaan. Edellä säädöksiä ryhmiteltiin niiden hierarkkisen aseman pohjalta. Lisäksi säädöksiä on mahdollista eritellä niiden sisällön ja lakitekniisen muodon perusteella.

Säädösten *sisällön* perusteella voidaan erottaa seuraavanlaisia lakeja:

- yleislaki
- erityislaki
- puitelaki
- suunnittelulaki
- kehittämislaki
- tavoitelaki ja
- säästölaki.

*Yleislaki* on laki, jolla annetaan tiettyä toimintaa koskevat yleiset säännökset. Yleensä yleislain säännökset ovat melko abstrakteja, koska lailla on tarkoitus säännellä kattavasti kyseistä toimintaa. Hallinnon alalla on useita yleislakeja, esimerkiksi hallintolaki (434/2003), laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) eli julkisuuslaki, henkilötietolaki (523/1999), kielilaki (423/2003) ja saamen kielilaki (1086/2003).

*Erityislaki* on luonnehdittavissa laiksi, jolla säännellään erityistä toimintaa ja joka merkitsee poikkeusta yleislaista. Suhteessa yleislakiin erityislailla annetaan yleislakia täsmentäviä, täydentäviä tai siitä poikkeavia säännöksiä.

*Puitelaksi* voidaan määritellä laki, joka sisältää perussäännökset tietystä asiasta, ilmiöstä tai elämänalasta. Olennaista on, että tässä laissa sääntely ei ole erityisen yksityiskohtaista. Yleensä edellytetäänkin, että tarkemmat säännökset annetaan alemmanasteisilla säännöksillä.

*Suunnittelulaksi* on luonnehdittu kahdenlaisia säädöksiä. Tällaisia ovat ensinnäkin lait, joilla säädetään niin sanotuista suunnittelujärjestelmistä (ks. KM 1985:41). Nykyisin tällaisista suunnittelujärjestelmistä on pääosin luovuttu. Toiseksi suunnittelulakina pidetään lakia, jolla säännellään tietyn suunnittelutehtävän järjestämisestä. Tyypillinen esimerkki tällaisesta laista oli ns. kuntauudistuksen suunnittelulaki (13/1967). Tämän mukaisesti pitäisi uusia kunta- ja palvelurakennemuutoksen puitelakia (169/2007) kutsua mieluummin suunnittelulaksi kuin puitelaksi. Tarkoituksihan ei ole, että asiasta annettaisiin alemmanasteisia säännöksiä.

*Kehittämislaki* on jo olemassa olevan asian, ilmiön tai elämänalan kehittämistä koskeva laki. Laissa siis säädetään kyseisen toiminnon kehittämisestä. Olennaista on se, että kehittämisestä annetaan erilliset säännökset eikä muuteta olemassa olevia säännöksiä.

*Tavoitelaksi* voidaan kutsua lakia, jonka pääsisällön muodostavat tavoitteita koskevat säännökset. Tyypillisessä tavoitelaisa ei siis säänneltäisi juuri muista kysymyksistä kuin tavoitteista. Esimerkiksi tavoitteiden saavuttamiseksi tarkoitettuja keinoja ei sisältyisi lakiin.

*Säästölaksi* on nimitetty lakia, jonka keskeisenä tarkoituksena on vähentää valtion menoja. Ennen vuotta 1992 säästölakien määrä oli hyvin vähäinen. Sitten tällaisten lakien määrä ja taludellinen merkitys on ollut suuri. Vuosina 1991–1999 säästölakien valtion menoja vähentävä vaikutus oli noin 55 miljardia markkaa eli nykyrahassa 9,1 miljardia euroa. Varsinaisia säästölakeja ei enää 2000-luvulla ole annettu.

Säädösten *lakiteknisen muodon* pohjalta on eroteltavissa seuraavilaisia lakeja:

- uusi laki
- muutoslaki
- poikkeuslaki
- määräaikainen laki ja
- väliaikainen laki.

*Uusi laki* on laki, jolla säännellään uusi asia tai asiaryhmä. Uudeksi laiksi luetaan myös laki, jolla säännellään uudella tavalla jo säännelty asiakokonaisuus kumoamalla aikaisempi laki (vrt. LAVO 10/1985, s. 39).

*Muutoslaki* on laki, jolla tehdään muutos voimassa olevaan lakiin. Tällainen muutos voi olla vähäinen, vain pariin pykälään tehtävä muutos, taikka laaja muutos, jolloin lakiin saatetaan tehdä useita muutoksia sekä lisätä uusia lukujakin. Muutoslaiksi kutsutaan myös lakia, jolla kumotaan voimassa olevan lain säännöksiä tai lisätään uusia säännöksiä.

*Poikkeuslaki* on tavallinen laki, mutta se on säädetty perustuslain 73 §:n mukaisessa vaikeutetussa perustuslain säätämisyjärjestyksessä. Yksi vuoden 2000 perustuslain periaate on poikkeuslakien välttämisperiaate. Toistaiseksi tätä sääntelymuotoa on käytetty kansallisissa laeissa vain joitakin kertoja.

*Määräaikainen laki* on laki, joka on säädetty olemaan voimassa tietyn määräajan. Tyypillisiä määräaikaisia lakeja ovat niin sanotut kokeilulait, joilla pyritään selvittämään tietyn järjestelmän toimivuutta (esim. Kainuun hallintokokeilu).

*Väliaikainen laki* on puolestaan laki, joka on tarkoitettu olemaan voimassa määrätyn ajan. Lakia säädettyä tiedetään järjestelmän muuttuvan tietyn ajan kuluttua (esim. normaaliparlamentarismiin siirtyminen ja perusoikeusuudistuksen voimaantulo 1990-luvun alkupuolella). Joskus järjestelmä on saattanut olla voimassa väliaikaisena pitkiäkin aikoja (esim. koulujen rakennuslupajärjestelmä).

### 5.3 MITEN LAINVALMISTELU ON ORGANISOITU SUOMESSA?

”--- laki on ennen mua syntynyt ja jälkehenei jää.”

*J.L. Runeberg, Vänrikki Stoolin tarinat (1848)*

Suomessa lainvalmistelu on järjestetty valtioneuvostossa organisaattorisesti hajautetun mallin mukaisesti. Toisin sanoen maassa ei



ole yhtä ja ainoaa lainvalmisteluorganisaatiota, jossa säädösehdotukset keskitetyksi valmisteltaisiin. Omaksutun hajautetun mallin mukaisesti kukin ministeriö vastaa oman hallinnonalansa lainvalmistelusta.

Nykyisin Suomessa on pääministerin johtama valtioneuvoston kanslia ja 11 muuta ministeriötä. Kunkin ministeriön toimiala käsittää yhtenäisen yhteiskuntapolitiikan lohkon, jota varsin havainnollisesti kuvaavat ministeriöiden nimet (esim. ulkoasiainministeriö, oikeusministeriö, puolustusministeriö, opetusministeriö ja ympäristöministeriö).

Myös valtioneuvoston ulkopuolella valmistellaan joitakin lakia alempia säädöksiä. Merkittävin valtioneuvoston ulkopuolisista lainvalmisteluorganisaatioista on eduskunnan kanslia, jossa valmistellaan sen sisäistä toimintaa koskevia säädöksiä.

Vaikka ministeriöt vastaavat oman hallinnonalansa lainsäädännön valmistelusta, ne osallistuvat monin eri tavoin myös toisten ministeriöiden lainsäädännön valmisteluun. Eräillä ministeriöillä on myös muiden ministeriöiden lainvalmistelutyötä ohjaavia tehtäviä. Keskeisessä asemassa on oikeusministeriö, jonka tehtävänä on kehittää koko valtioneuvoston lainvalmistelutyötä etenkin lakitekniikassa. Oikeusministeriön tehtäviin kuuluu myös muissa ministeriöissä laadittujen säädösehdotusten tarkastaminen.

Lainvalmistelutehtävien hoitamista varten eri ministeriöissä on toteutettu erilaisia organisatorisia ratkaisuja. Pääsäännön mukaisesti ministeriöiden varsinaiseen organisaatioon eli *linjaorganisaatioon* ei ole muodostettu erityisiä lainvalmisteluun erikoistuneita yksiköitä. Ainoana poikkeuksena on oikeusministeriö, jossa on kansainvälisestikin vertaillen henkilömäärältään varsin suuri lainvalmisteluosasto. Aikaisemmin valtiovarainministeriön vero-osastossa sekä sosiaali- ja terveysministeriössä on ollut pienehköt lainvalmisteluyksiköt, mutta ne on 1990-luvulla lakkautettu.

Useimmissa ministeriöissä on joitakin päätoimisia lainvalmisteluun keskittyviä virkamiehiä, lainsäädäntöjohtajia, -neuvoksia ja -sihteereitä. Yleensä lainvalmistelu ministeriöissä kuuluu virka-

miehelle eräänä tehtävänä hallinnollisten, kansainvälisten ja muiden tehtävien ohella.

Lakihankkeet valmistellaan ministeriöissä virkatyönä tai sitä varten asetetussa erityisessä *hankeorganisaatiossa*. Yleensä vain vähäisimmät lainvalmisteluhankkeet valmistellaan virkatyönä ministeriöissä. Poikkeuksena on oikeusministeriö, jossa on valmisteltu myös yhteiskuntapoliittisesti merkittäviä hankkeita virkatyönä, koska käytettävissä on erityinen päätoimisista valmistelijoista koostuva lainvalmisteluosasto.

Aikaisemmin lähes kaikki merkittävät lainsäädäntöhankkeet valmisteltiin komitealaitoksessa, joka koostui valtioneuvoston asettamista komiteoista ja ministeriöiden asettamista toimikunnista. Komitealaitoksen käyttö on nykyisin merkittävästi vähentynyt ja valtioneuvostossa on yhä enemmän siirrytty käyttämään virkamiehistä koostuvia työryhmiä, joita ministeriöt asettavat.

Kokoonpanoiltaan komiteat ja toimikunnat ovat erityyppisiä hankkeista riippuen. Ne voivat olla parlamentaarisesti kokoonpantuja, asiantuntijoista koostuvia tai niissä voi olla vahva etujärjestöjen edustus. Näiden valmisteluelinten toimivuuden kannalta olennainen asia on, että niillä olisi yksi tai useampi päätoiminen sihteeri.

Näille tilapäisille valmisteluelimille annetaan kirjallinen toimeksianto, josta käy ilmi suoritettava tehtävä sekä uudistuksen tavoitteet. Toimeksiannossa usein edellytetään, että valmisteluelimen on laadittava ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon. Valmisteluelimen tulee antaa asetetussa määräajassa mietintö, johon sen ehdotukset sisällytetään. Komitealle asetettava määräaika vaihtelee puolesta vuodesta kolmeen vuoteen.

Selvitysmies/henkilö-instituutio eli yhden hengen komitea on uudempi ja epämääräisempi toimielin, jonka on voinut asettaa valtioneuvosto tai ministeriö. Annetut tehtävät ovat usein varsin laajoja ja yhteiskuntapoliittisesti merkittäviä. Näillä selvityshenkilöillä on ollut myös oma sihteeristönsä. Joskus on asetettu johtoryhmäkin, joka on ollut selvitysmiehen tukena.

Myös erilaisia *projektiorganisaatioita* on asetettu lainvalmistelutehtäviä varten. Merkittävin näistä on ollut 1980-luvulla asetettu rikoslakiprojekti, jonka tehtävänä oli valmistella rikoslain kokonaisuudistusta.

## 5.4 MITEN LAINVALMISTELUHANKE ETENEE KÄYTÄNNÖSSÄ

”Teidän lakinne ja oikeutenne, ha, ha, ha – ”  
*Minna Canth, Työmiehen vaimo, Viides näytös (1885)*

### 5.4.1 Lainvalmistelun eri vaiheet

Lakihankkeet vaihtelevat merkittävästi. Ensinnäkin säänneltävät ilmiöt ja asia asettavat erilaisia vaatimuksia lainvalmistelutyölle. Täysin uusi ja vapaasti valmisteltava kysymys edellyttää toisenlais-ta valmistelua kuin hanke, josta on ennestään käytettävissä tietoa ja uudistusehdotuksen tavoitteetkin annettu. Toiseksi lainvalmis-teluun vaikuttaa olennaisesti se, kuinka suuresta työstä on kysy-mys. Iso ja keskisuurikin lakihanke vaativat valmistelulta huomata-vasti enemmän kuin pieni säädösmuutos.

Lainvalmistelussa voidaan erottaa eri vaiheita, vaikka niiden rajoja ei olekaan mahdollista tarkasti määritellä. Yleistäen lainvalmistelu voidaan jakaa seuraaviin vaiheisiin:

- aloite
- esivalmistelu
- perusvalmistelu
- lausuntovaihe
- jatkovalmistelu
- valtioneuvostokäsittely
- hallituksen esityksen eduskuntakäsittely
- lain vahvistaminen, julkaiseminen ja voimaantulo
- tiedottaminen ja koulutus sekä
- lainsäädännön vaikutusten seuranta.

Mainitut valmisteluvaiheet painottuvat eri tavoin erilaisissa hankkeissa. Uusissa vapaasti valmisteltavissa ja isoissa lakihankkeissa kaikki vaiheet esiintyvät ainakin jossakin muodossa. Keskisuu-

rissa hankkeissa keskeisimmät vaiheet ovat perusvalmistelu ja sitä seuraava lausunntomenettely. Pienissä hankkeissa säädösehdotukset laaditaan ministeriöissä virkatyönä. Lausunto pyydetään vain muutamalta taholta.

Seuraavassa tarkastellaan kunkin vaiheen pääkohtia.

#### **5.4.2 Miten lainvalmistelu käynnistyy?**

Lakihanke saattaa Suomessa tulla vireille monin eri tavoin. Selvästi merkittävin uudistuksen käynnistäjä on nykyisin hallitusohjelma, joka sisältää yksityiskohtaisia toimenpide-ehdotuksia uudistuksiksi. Myös hallituskauden aikana valtioneuvoston tekemät periaatepäätökset ja kannanotot uudistushankkeiksi johtavat lainvalmistelun aloittamiseen.

Nykyisin yhä enemmän uudistusten taustalla ovat kansainväliset sopimukset, velvoitteet, suositukset sekä valvontaelimien kannanotot. Suomen EU-jäsenyyden vuoksi monen lakihankkeen taustalla on EY-säädös, esimerkiksi EY-direktiivi, joka on kansallisesti saatettava voimaan.

Lainvalmistelu voi käynnistyä ministeriön omasta aloitteesta, jolloin aloitteentekijänä voi olla ministeri, ministeriön virkamiesjohdanto tai lainvalmistelijä. Aloitteentekijä saattaa olla myös ministeriön ulkopuolinen taho. Lainvalmisteluun ryhtymistä tarkoittavia aloitteita sisältyy eduskunnan ja joskus tasavallan presidentinkin kannanottoihin. Myös eduskunnan oikeusasiamiehen, valtioneuvoston oikeuskanslerin ja valtiontalouden tarkastusviraston kannanotot samoin kuin muiden ministeriöiden, viranomaisten ja järjestöjen aloitteet johtavat lakihankkeiden käynnistymiseen.

Aloitteet viriävät myös yhteiskunnallisessa keskustelussa ja kansalaisten keskuudessa, kun havaitaan tai koetaan epäkohtia. Tieto uudistusten tarpeellisuudesta tulee eri tietä asianomaisen ministeriön tietoon. Se voi tulla suoraan kansalaisilta esimerkiksi kirjeen ja yleisönosastokirjoituksen muodossa tai yhteisöjen ja järjestöjen taikka poliittisten puolueiden kautta.

Yleensä kaikkiin lainsäädäntöaloitteisiin suhtaudutaan ministeriöissä vakavasti, varsinkin jos aloite on lähtöisin ylimmiltä valtiolimiltä tai laillisuusvalvojalta. Kaikki muutkin aloitteet pyritään arvioimaan asiallisin perustein pyytämällä niistä lausuntoja ja laatimalla arviomuistioita.

### **5.4.3 Lakihankkeen esivalmistelu**

Ministeriön tehtävänä on aloitteen pohjalta aluksi arvioida lakihankkeen käynnistämisen tarve ja suunniteltava valmistelun kulku. Jos uudistuksen valmistelun käynnistämistä pidetään tarkoituksenmukaisena, on suunniteltava, missä muodossa sitä ryhdytään valmistelemaan. Tällöin tulee ratkaistavaksi valittava valmistelualue ja sen kokoonpano sekä sille annettava toimeksianto.

Jo ennen hankkeen varsinaista käynnistämistä tulisi koota asiaa koskevat aikaisemmat selvitykset. Edelleen tulisi jo tässä vaiheessa hankkia uutta tietoa. Ainakin olisi selvitettävä asian nykytila ja sen epäkohdat, muutoksen tarve, kohde ja tavoitteet. Myös olisi alustavasti selvitettävä muutoksen vaikutukset. Tarpeellisessa laajuudessa olisi koottava myös kansainvälistä vertailuaineistoa.

Perusteellisesti toteutettu esivalmistelu muodostaa välttämättömän edellytyksen hyvälle lainvalmistelulle. Liian vähäisin perustiedoin aloitettu uudistuksen valmistelu johtaa usein epäonnistumiseen.

### **5.4.4 Perusvalmistelu**

Keskeisin tehtävä perusvalmistelussa on laatia varsinaiset säädösehdotukset ja niiden perustelut. Ne on laadittava sekä sisällöltään että muodoltaan ja rakenteeltaan mahdollisimman viimeistellyiksi. Siihen pääseminen edellyttää uudistuksen monipuolista pohtimista riittävän perusteellisten tietojen pohjalta.

Ennen varsinaisten säännösehdoitusten muotoilua on hahmotettava uudistuksen tavoite, keinot, mahdolliset eri vaihtoehdot sekä arvioita uudistuksen erilaisia vaikutuksia (mm. taloudelliset vaikutukset, viranomaisiin kohdistuvat vaikutukset, ympäristövaikutuk-

set sekä muut yhteiskunnalliset vaikutukset). Missä tapauksissa jo perusvalmisteluvaiheessa on suunniteltava lainsäädäntöuudistusta koskeva tiedottaminen, sen vaatima koulutus, voimaantulon edellyttämät toimet ja ajankohta sekä uudistuksen seuranta. Näiden kaikkien kysymysten mahdollisimman yksityiskohtainen suunnittelu jo tässä vaiheessa on tarkoituksenmukaista, koska kysymykset nivoutuvat läheisesti sääntelyn sisältöön. Lisäksi tässä vaiheessa on yleensä eniten aikaa sekä käytettävissä parhaat asiantuntijat.

Perusvalmistelussa, esimerkiksi komiteassa pyritään usein yksimieliseen ehdotukseen. Uudistuksen toteuttamisen kannalta yksimielisestä ehdotuksesta voi olla etua. Toisaalta yksimielisyyden saavuttaminen edellyttää säännönmukaisesti kompromissien tekoa, mikä joskus saattaa merkitä uudistusten alkuperäisten tavoitteiden saavuttamatta jäämistä ja usein myös olennaisten vaihtoehtojen jäämistä piiloon päätöksentekijöiltä. Komiteavalmistelussa yksimielinen ehdotus ei saa olla itsetarkoitus. Periaatteellisten tärkeiden asioiden ratkaisu tulee jättää poliittisten päätöksentekijöiden tehtäväksi. Tällöin voi käydä niin, että hyvin perusteltu mielipide voi myöhemmässä valmistelussa nousta kehiteltäväksi vaihtoehdoksi.

Komiteassa, toimikunnassa ja työryhmässä laaditut ehdotukset sisällytetään valmisteluohjelman mietintöön tai muistioon. Yleensä asiakirja laaditaan suomen kielellä ja siinä on ruotsinkielinen tiivistelmä sekä säädöstekstit ruotsiksi.

### 5.4.5 Lausuntovaihe

Lainvalmistelun julkisuuden kannalta olennainen vaihe on lausuntomenettely. Vaikka perusvalmistelussa esimerkiksi komiteat ovat saattaneet työnsä kuluessa kuulla asiantuntijoita tai järjestää keskustelutilaisuuksia taikka seminaareja, komitean ehdotus tulee usein vasta mietinnön valmistumisen jälkeen julkisesti arvioitavaksi. Tavanomainen menettely on se, että ministeriöt pyytävät komiteamietinnöstä tai muusta säädösehdotuksesta eri tahoilta kirjalliset lausunnot. Erityisen tärkeätä on harkita, keneltä lausunto pyydetään ja mihin kysymyksiin ainakin tahdotaan lausunnonantajien ottavan kantaa. Lausunnonantajille varataan 1–6 kuukautta aikaa lausuntonsa antamiseen.

Ministeriölle toimitetuista lausunnoista laaditaan *tiivistelmä*. Siitä käy ilmi, miten lausunnonantajat ovat ylipäättään uudistukseen suhtautuneet ja minkälaisia huomautuksia niillä on ollut sää-döehdotukseen.

Viime vuosina on yhä enemmän kirjallisen lausuntomenettelyn sijasta ryhdytty järjestämään suullisia kuulemistilaisuuksia. Pääasiallisena syynä on ollut se, että aikaa kirjallisten lausuntojen hankkimiseen ei ole ollut.

#### 5.4.6 Jatkovalmistelu

Lausuntomenettelyn jälkeen ministeriössä tehdään lakihankkeesta tilannearvio. Hanke saatetaan pysäyttää kokonaan, jos valtaosa lausunnonantajista on vastustanut uudistusta. Edelleen hanke saatetaan ottaa uuteen valmisteluun toisenlaisten ratkaisujen laatimista varten. Normaali menettely on kuitenkin se, että lakihanke otetaan viimeisteltäväksi ja tarkistettavaksi siitä annettujen lausuntojen pohjalta. Tämä jatkovalmistelu on pääsääntöisesti virkamiesvalmistelua, ja siinä pyritään ottamaan harkittavaksi kaikki tehdyt huomautukset.

Jatkovalmistelussa huomiota kiinnitetään yhä enemmän lakitekniisiin ja kielellisiin seikkoihin. Myös hallituksen esitysluonnoksen *kääntäminen* ruotsin kielelle tulee ajankohtaiseksi. Kääntäjän ja lainvalmistelijan yhteistyö on tärkeätä, koska käännettäessä usein paljastuvat suomenkielisen tekstin heikkoudet.

Kun jatkovalmistelu on suoritettu ja esitysluonnos on lainvalmistelijan mielestä valmis, se toimitetaan oikeusministeriöön *laintarkastukseen*. Tämä tarkastus koskee käytännössä lähinnä lakitekniisiä ja kielellisiä seikkoja. Ensin ministeriössä tarkastetaan suomenkielinen teksti sekä sen jälkeen ruotsinkielinen versio, johon tehdään myös suomenkielisessä tarkastuksessa tehdyt muutokset.

#### 5.4.7 Valtioneuvostokäsittely

Jo jatkovalmistelun aikana, mutta viimeistään lakiehdotuksen ollessa valmis päätettäväksi, asianomainen ministeri ottaa asiaan

kantaa. Isojen lakihankkeiden etenemistä ministeri seuraa tarkoin. Hänelle kerrotaan valmistelun etenemisestä ja esiin tulleista ongelmista.

Yhteiskuntapoliittisesti merkittävät ja kiistanalaiset lakiehdotukset tulevat säännönmukaisesti valtioneuvoston piirissä eri muodoissa käsiteltäviksi. Asia saatetaan käsitellä ministerityöryhmässä, ministerivaliokunnassa, hallituksen iltakoulussa, hallituksen neuvottelussa ja muissa erilaisissa poliittisissa neuvotteluissa. Epävirallisiin hallituksen kokouksiin saatetaan joskus kutsua oppositionkin edustajia. Jos säädösehdotuksella on merkittävää taloudellista merkitystä, se voidaan käsitellä valtioneuvoston talouspoliittisessa ministerivaliokunnassa ja raha-asiainvaliokunnassa.

Valtioneuvoston yleisistunnolle asian esittelee valmistelusta vastannut ministeriö. Asianomainen esittelijä kutsutaan olemaan henkilökohtaisesti läsnä vain tarvittaessa. Pääsääntöisesti valtioneuvoston yleisistunnossa päätettäväksi tulleet hallituksen esitykset ja muut säädösehdotukset etenevät ilman keskustelua. Varsinkaan tasavallan presidentin esittelyssä ei normaalisti enää käydä keskustelua. Käytännössä asianomaisen ministerin esittelyn jälkeen presidentti ilmoittaa hyväksyvänsä esityksen. Esityksen allekirjoittaa presidentti ja esittelevä ministeri.

#### 5.4.8 Hallituksen esityksen eduskuntakäsittely

Kun hallituksen esitys on annettu eduskunnalle, asia joutuu kolmenlaisen käsittelyn kohteeksi. Ensimmäiseksi on vuorossa eduskunnan täysistunnossa käytävä *lähetekeskustelu*, jossa asiasta riippuen voidaan keskustella hyvinkin laajasti. Lähetekeskustelun aluksi asianomainen ministeri esittelee hallituksen esityksen, jonka jälkeen eri poliittiset ryhmät ja yksittäiset kansanedustajat voivat lausua siitä käsityksensä.

Lähetekeskustelun jälkeen hallituksen esitys lähetetään *valiokuntakäsittelyyn* yksityiskohtaista käsittelyä varten. Pääsääntöisesti yksi eduskunnan valiokunnista vastaa asian käsittelystä, mutta se voi pyytää esityksestä yhden tai useamman muun valiokunnan lausunnon. Asian käsittely alkaa valiokunnassa normaalisti siten, että



valiokunta pyytää ministeriön edustajan asiantuntijana esittelmään asian valiokunnassa. Valiokunnat kuulevat asiantuntijoina myös muita tahoja, kuten tieteellisiä asiantuntijoita sekä viranomaisten ja eri etutahojen edustajia. Pyydetessä ministeriön lainvalmistelijat arvioivat asiantuntijalausunnoissa esitettyä kritiikkiä ja muutoinkin eri tavoin avustavat valiokuntia niiden käsitellessä asiaa. Käsitteilyn päätteeksi valiokunta laatii asiasta mietinnön, johon voi sisältyä myös vähemmistöön jääneiden kansanedustajien vastalauseita.

Viimeisenä vaiheena eduskunta *täysistuntokäsittelyssä* päättää valiokunnan mietinnön pohjalta kahdessa käsittelyssä lakiehdotuksen yksityiskohtaisesta sisällöstä ja hyväksymisestä. Hallitus voi koska tahansa eduskuntakäsittelyn aikana peruuttaa antamansa esityksen.

#### **5.4.9 Lain vahvistaminen, julkaiseminen ja voimaantulo**

Hyväksytyään lain eduskunta toimittaa vastauksensa hallituksen esitykseen valtioneuvostolle *tasavallan presidentin vahvistusta* varten. Eduskunnan vastaukseen saattaa sisältyä myös yksi tai useampi eduskunnan lausuma, jossa eduskunta edellyttää hallituksen ryhtyvän joihinkin toimiin, esimerkiksi hyväksytyin lain seurantaan. Eduskunnan vastaus pyritään esittelemään presidentille ensi tilassa. Presidentin on kolmen kuukauden kuluessa vahvistettava tai jätettävä laki vahvistamatta, jolloin se palaa uudelleen eduskunnan käsiteltäväksi. Presidentti voi myös pyytää korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden tai molempien tuomioistuinten lausunnot ennen lain vahvistamista.

Kun eduskunnan hyväksymä laki on vahvistettu, se *julkaistaan* säädöskokoelmassa. Laki tulee voimaan voimaantulosäännöksessä mainittuna ajankohtana, joka lähes säännönmukaisesti päätetään lakia vahvistettaessa.

Aikaisemmin samassa tasavallan presidentin esittelyssä, jossa laki vahvistettiin, esiteltiin annettavaksi myös kyseiseen sääntelykokonaisuuteen kuuluvat *asetukset*. Nykyisin tämä on poikkeuksellista, koska asetukset antaa pääsääntöisesti valtioneuvosto. Yleensä ase-

tukset samoin kuin muutkin alemmanasteiset säädökset pyritään antamaan mahdollisimman pian lakien vahvistamisen jälkeen.

#### **5.4.10 Tiedottaminen ja koulutus**

Lain julkaiseminen ei vielä takaa sitä, että uudistuksen keskeinen sisältö – yksityiskohdista puhumattakaan – välittyisi kansalaisille ja viranomaisille. Kaikista uudistuksista *tiedotetaan* säännönmukaisesti. Erityisesti kansalaisia välittömästi koskevista lakimuutoksista pyritään tiedottamaan sopivalla tavalla, esimerkiksi joukkotiedotusvälineissä tai kotitalouksiin jaettavilla esitteillä. Myös merkittävät uudet lait käännetään vieraille kielille kansainvälistä tiedottamista ja yhteistoimintaa varten.

Lainsäädäntöuudistuksista on järjestettävä *koulutusta* tuomareille ja muille lain soveltajille. Usein koulutuksen järjestäminen aloitetaan hyvissä ajoin ennen uudistuksen voimaantuloa.

Lainvalmistelija osallistuu myös uudistuksista kertovien tiedotteiden ja esitteiden laatimiseen. Isoista lakihankkeista laaditaan myös selitysteoksia, joiden kirjoittamiseen myös lainvalmistelijat osallistuvat. Samoin he osallistuvat koulutuksen suunnitteluun ja myös käytännön luento-opetukseen.

#### **5.4.11 Lainsäädännön vaikutusten seuranta**

Lain voimaantulovaiheessa alkaa lain vaikutusten seuranta. Uusi lainsäädäntö ei ole eikä koskaan voikaan olla täydellinen edes pitkän ja perusteellisen valmistelun jälkeen. Seurannassa on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, toteutuvatko uudistuksen tavoitteet tarkoitetulla tavalla. Myös uudistuksen kustannusvaikutuksia on tarkkailtava.

Uuden lainsäädännön seurantavastuu on asianomaisella ministeriöllä. Seuranta voidaan antaa myös muulle viranomaiselle tai myös yliopistolle tai tutkimuslaitokselle. Seurantatiedon ja saatujen käytännön kokemusten pohjalta on käynnistettävä mahdollinen lakien tarkistamistyö.

## 5.5 LAINVALMISTELUN KEHITTÄMINEN

”Suomalaisen yhteiskunnan pitää menestyäkseen osata uudistaa itseään, tuntea uudistamisessa vaikuttavat tekijät sekä valita viisaasti menettelytapoja.”

*Oikeusministeri Christoffer Taxell, Säädosvalmistelutyöryhmän mietinnön luovutustilaisuudessa 29.4.1987*

Suomessa on tehty viime vuosikymmeninä monia selvityksiä, ehdotuksia, suunnitelmia ja kehittämissuunnitelmia lainvalmistelun kehittämiseksi. Kuitenkin lainvalmisteluhankkeiden suuri määrä, kireät aikataulut, suunnittelemattomuus sekä lainvalmisteluun osoitetujen voimavarojen niukkuus ovat aiheuttaneet jatkuvaa kritiikkiä lainvalmistelun heikosta tasosta. Ensinnäkin on arvosteltu sitä, että aikaa ei ole ollut riittävästi perusteelliseen valmisteluun. Useat tärkeät lakihankkeet on jouduttu valmistelemaan virkatyönä tai suppeassa työryhmässä. Myöskään kirjallista lausuntonmenettelyä ei ole aina ehditty toteuttaa, vaan usein on turvauduttu suulliseen kuulemismenettelyyn. Monesti eri tahoja on varsinaisesti ehditty kuulla vasta eduskunnassa. Tällainen on epäilemättä johtanut valmistelun kapea-alaisuuteen.

Toiseksi valmistelun puutteellinen organisointi ja aikataulujen kiireys ovat johtaneet lakiteknisesti heikkoihin esityksiin. Erityisen merkittäviä puutteita on ollut hallituksen esitysten perusteluissa, joissa ei ole riittävästi selvitetty uudistuksen kaikkia vaikutuksia. Myöskään sääntelyn vaihtoehtoja ei ole riittävästi yritetty hahmottaa. Samoin kansainväliset vertailut ovat olleet riittämättömiä. Kovin hyvää arvosanaa ei myöskään voida antaa säädoseteksteille, joita on jouduttu laatimaan kovassa kiireessä ja työpaineissa.

Nykyisen kaltainen lainvalmistelu on merkinnyt ruuhkia eri valmisteluvaiheissa. Suuret määrät valmiita esitysehdotuksia odottaa kääntämistä ja tarkastamista. Valtioneuvosto joutuu ottamaan samanaikaisesti kantaa useisiin keskeisiin lakihankkeisiin. Myös eduskuntatyö on ruuhkautunut. Ruuhkat keskittyvät vuosittain kesäkuuhun ja joulun tienoille sekä erityisesti vaalikauden viimeisiin kuukausiin.

Mitä sitten pitäisi tehdä lainvalmistelun kehittämiseksi? Suomessa on varsinkin varhemmin pidetty lainsäädännön ja lainvalmistelun korkeaa teknistä laatua tärkeänä, jopa arvona sinänsä. Viime vuosikymmenien kehittämistoimet ovat epäilemättä olleet tärkeitä ja hyödyllisiä. Tulokset eivät kuitenkaan ansaitse mainesanoja. Olen lainvalmistelukursseillani antanut arvioitavaksi muun muassa ns. PARAS-lain, yliopistouudistuksen ja aluehallinnon uudistamisen. Jo ylioppilaat – siis lähes maallikot – ovat löytäneet näistä esityksistä kovin paljon moitittavaa. Surullisinta kuitenkin on, että juridiikan ammattilaisten – ylimpien tuomioistuinten, ylimpien laillisuusvalvojen, oikeusministeriön ja oikeustieteellisten tiedekuntien – arvostelu on kaikunut kuuroille korville. Tämä on uutta toimintakulttuuria.

Lainvalmistelun kehittämisessä on kiinnitetty erityisen paljon huomiota muuhun kuin säädöstekstien muotoiluun. Ilman muuta hyvän tietopohjan aikaansaaminen perusteluissa on tärkeää. Eduskuntaan annetuissa hallituksen esityksissä pitäisi olla perusteellisesti selvitettyä muun muassa uudistuksen tavoitteet ja keinot, eri vaihtoehdot, taloudelliset ja muut vaikutukset sekä suhde perustuslakiin. Mielestäni tärkeää on myös, että lakitekstit ovat huolella laadittuja. Ne ovat niitä tekstejä, jotka jäävät viime kädessä elämään säädöskokoelmassa ja lakikirjoissa ja jotka tulevat tuomioistuimissa ja hallinnossa sovellettaviksi. Unohtaa ei tietenkään saa sitä, että tavallisten kansalaistenkin pitäisi voida lukea ja ymmärtää lakitekstejä.

Viimeksi sanottu korostaa lakitekniikan ja lakikielen merkitystä. Lakitekstit – eli lainvalmistelun lopputulos – ovat ainakin tavanomaisissa tulkintatilanteissa tarkastelun pääasiallinen kohde. Toisin sanoen: sääntelyn sisällön tulisi mahdollisimman pitkälle olla luettavissa ja helposti ymmärrettävissä suoraan säädöstekstistä. Jotta lainvalmistelussa päästäisiin hyvään lopputulokseen, olisi itse säädösehdotusten lakitekniiseen suunnitteluun varattava riittävästi aikaa. Jo lakihankkeen varhaisessa vaiheessa tulisi lakien rakenteen ja systematiikan kehittelyyn ryhtyä ja luoda laille hahmo.

Säädösten selkeä rakenne auttaa hahmottamaan myös lain sisältöä. Lakia jäsenettäessä sisällöllisesti lain tulisi edetä alusta loppuun

seuraavasti: yleiset säännökset, aineelliset säännökset, menettelylliset säännökset, erinäiset säännökset sekä voimaantulo- ja siirtymäsäännökset. Jäsentelyssä auttaa lukujako ja pykäläotsikot sekä laajoissa laeissa lisäksi osajako ja väliotsikot.

Myös yksittäisiä pykäläiä muotoiltaessa on pidettävä mielessä kaksi sääntöä. Näistä ensimmäinen ns. kolmen sääntö tarkoittaa pelkistämistä, että pykälässä saa olla enintään kolme momenttia. Toisen sääntö – pääasia ensin -sääntö – keskeinen sisältö on se, että pääasia on sanottava ennen yksityiskohtia, poikkeuksia tai täydennyksiä.

Lakitekstin kielelle on asetettava suuret laatuvaatimukset. Käytettävän kielen tulee täyttää oikeakielisyyden vaatimukset. Lisäksi lakitekstien tulee olla ymmärrettäviä, asiallisia, johdonmukaisia, täsmällisiä, huoliteltuja ja viimeistelyjä. Pitkiä ja monimutkaisia virkerakenteita tulee myös välttää.

Tulevaisuudessa lakikieleen ja ylipäätään terminologisiin kysymyksiin on paneuduttava huolellisesti. Uusiin ja laajoihin lakihankkeisiin olisi nimettävä kielikysymyksiin perehtynyt asiantuntija. Tällaisesta järjestelystä on saatu hyviä kokemuksia, kun vuosina 2007–2009 yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista valmistelleen toimikunnan työhön on osallistunut suomenkielen asiantuntija.

Ilmeistä tarvetta olisi myös sille, että valtioneuvosto asettaisi laki- ja virkakielen kysymyksiä varten uuden komitean. Edellinen vastaava komitea jätti mietintönsä jo vuonna 1981 eli yli neljänneksivuosittain.

Suomessa toimi vuodesta 1960 alkaen *laintarkastuskunta*, joka koostui kolmesta kahdeksi vuodeksi kerrallaan valitusta jäsenestä. Näistä kaksi oli korkeimman oikeuden oikeusneuvosta ja yksi korkeimman hallinto-oikeuden hallintoneuvos. Lisäksi yksittäistä tarkastustehtävää varten sille voitiin määrätä kaksi lisäjäsentä. Laintarkastuskunnan tehtävänä oli antaa valtioneuvostolle tai ministeriölle sen pyytämät lausunnot säädösehdotuksista, jotka sisälsivät valtiosäännön, oikeusjärjestelmän keskeisten periaatteiden tai kansalaisten oikeussuojan kannalta merkittäviä säännöksiä sekä

myös keskeisistä yksityisoikeuden, rikos- ja prosessioikeuden, hallinto-oikeuden, talousoikeuden ja ympäristöoikeuden alaan kuuluvista säädösehdotuksista. Kyseinen toimielin toimi suhteellisen tehottomasti, sillä se antoi vuosittain vain 1–6 lausuntoa. Sitä paitisi kyseiset lausunnot koskivat usein parhaiten valmisteltuja säädöksiä. Laintarkastuskunta lakkautettiinkin 1990-luvulla.

Pitemmällä aikavälillä voitaisiin harkita uudentyyppisen laintarkastuskunnan perustamista. Ruotsin kokemukset tällaisesta toimielimestä ovat myönteiset. Siihen voisi kuulua korkeimpien oikeuksien jäseniä, entisiä lainvalmistelijoita, EU-oikeuden asiantuntijoita ja yliopistojen professoreita. Samoin kuin Ruotsissa, jäsenenä voisi olla myös eläkkeellä olevia lainvalmistelun asiantuntijoita. Säädösehdotusten kommentoinnissa tulisi keskittyä erityisesti oikeusjärjestyksen koherenssin varmistamiseen. Laintarkastuskunnan puoleen voitaisiin kääntyä myös jo komiteavaiheessa pohdittaessa säädösten rakenteellisia ja terminologisia kysymyksiä.

Suomessa eduskunta käsittelee perusteellisesti sen käsiteltäväksi annetut lakiehdotukset. Monien muiden maiden järjestelmistä poiketen se kuulee valiokuntakäsittelyssä asiantuntijoita. Tämä on antanut eduskunnalle mahdollisuudet poiketa asiallisesti sen käsiteltävänä olleista lakiehdotuksista. Enemmistöhallitusten poliittisesti tärkeinä pitämiä lakiehdotuksia eduskuntaenemmistö on kuitenkin hyväksynyt, vaikka ne eivät ole täyttäneet hyvälle lain-säädännölle asetettuja vaatimuksia. Toisaalta eduskuntakäsittelyssä ei enää pitäisi puuttua lakiteknisiin ja kielellisiin kysymyksiin. Luonnollisesti eduskunnan tulee korjata selvät lakitekniset ja muut virheet, jos niitä lakiehdotuksissa on. Pääpaino lakiehdotusten eduskuntakäsittelyssä on poliittisissa linjanvedoissa ja ratkaisuisissa.

## 5.6 LAINVALMISTELUTIEDE

”Kaikki systeemit arvostavat enempi lakeja kuin oikeudenmukaisuutta.”

*Samuli Paronen (1917–1974), Testamentti s. 219 (1999)*

Päätän tämän alustuksen lyhyeen vetoomukseen: lainvalmistelua koskevan tutkimuksen tarve olisi tunnustettava. Lainvalmiste-

lu ei tule yksinkertaisesti toimeen ilman tutkimusta. Lakiuudistuksen tietopohjan on perustuttava monenlaiseen tieteelliseen tietoon. Ensinnäkin lainvalmistelua varten tarvitaan normitietoa voimassa olevasta oikeudesta. Toiseksi laajemmissa lakihankkeissa on tarpeen myös (oikeus)historiatieto eli tieto lainsäädännön syntyaustasta. Kolmanneksi tarvitaan empiiristä tietoa siitä, miten säännökset toimivat käytännössä. Toisinaan käytännön, esimerkiksi oikeuskäytännön, tarkasteluun riittävät lainopin käyttämät menetelmät. Joskus tarvitaan pitemmälle menevää, lähinnä yhteiskuntatieteellistä tutkimusotetta. Neljänneksi tarvitaan kansainvälistä vertailutietoa: kotimaisen sääntelyn lisäksi on välttämätöntä tuntea muiden maiden oikeustila. Viidenneksi tarvitaan monenlaista tietoa uudistusvaihtoehtojen erilaisista vaikutuksista. Vaikutusten selvittäminen on usein raakaa työtä. Erilaisten liitännäis-, sivu- ja piilovaikutusten selvittämiseksi tarvitaan lisäksi tutkimustyölle ominaista hyvää oivallusta ja mielikuvitusta.

Myös lainvalmistelua on tutkittava. On luotava teoreettisia välineitä lainsäädäntöhankkeiden hallitsemiseksi. Toisaalta on myös konkreettisesti selvitettävä, miten lainsäädäntöuudistukset toteutuvat käytännössä. Tällaisia lainsäädännön seurantatutkimuksia tarvitsevat erityisesti eduskunta ja ministeriöt.

Tärkeä tutkimuksellinen polku liittyy lakien kieleen ja oikeuskulttuuriin ylipäätään. Säädösten selkeyden tärkeys on myös oikeusturvakysymys. Kuten Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professori *Eero Vilkkonen* on lähes kolmekymmentä vuotta sitten huomauttanut, lainkäyttöorganien soveltaman säädöstekstin selvyys, sen mahdollisimman pieni tulkinnanvaraisuus, on oikeusturvaa lisäävä tekijä. Edelleen Vilkkonen vaati, että sovellettava laki – sanan laajassa mielessä – on laadittava ajatuksellisesti ja kielellisesti moitteettomaan asuun. Tämä oikeusturvasyys on eräs tekijä, miksi Lapin yliopistossa suunnitellaan laajaa monitieteistä tutkimushanketta nimeltään ”Oikeus, kieli ja kulttuuri”.





**6. VIITTAUSVERTAILUA**  
**– OIKEUSJÄRJESTELMIEN OMINAIS-**  
**PIIRTEET TUOMIOISTUINRATKAISUISSA<sup>20</sup>**  
**(oikeuslingvistiikan professori Heikki E.S. Mattila,**  
**Lapin yliopisto)**

---

20 Kirjoittaja esittää oikeusneuvos *Juha Häyhälle* ja oikeusneuvos *Gustaf Möllerille* lämpimät kiitokset tekstiä koskevista arvokkaista kommentteista.

## 6.1 TUOMIOISTUINRATKAISUJEN INTERTEKSTUAALISUUS

Lakimiehet tarkastelevat tuomioistuinratkaisuja ennen muuta sisällölliseltä kannalta. Toisaalta niitä voidaan tarkastella myös teksteinä. Tällöin huomio kohdistuu ratkaisujen laajuuteen ja dispoositioon, kielenkäytön rekistereihin ja lauserakenteisiin sekä tekstissä käytettyyn termistöön.

Ratkaisun rakenteen tarkastelu valottaa mm. sitä, missä järjestyksessä asiat esitetään tuomiotekstissä (mm. mihin sijoitetaan tuomiolauselma). Lauserakenteiden analyysi puolestaan nostaa esiin sen, missä määrin tuomion kieli on kaavamaista ja edellyttää vakiintuneiden fraasien käyttöä. Termistöä tutkittaessa huomion kohteena ovat erityisesti arkaismit, vierassanat (varsinkin latinan käyttö) ja tekstissä esiintyvät lyhenteet. Voidaan myös tarkastella sitä, missä määrin tuomioistuinratkaisu sisältää maallikon kannalta kryptisiä ja harhaanjohtavia nimityksiä. Niin tuomioistuinten ja toimijoiden nimet kuin prosessitointen nimitykset ovat välistä täysin arvoituksellisia ulkopuolisen kannalta.<sup>21</sup> Mielenkiinnon kohteena saattavat olla myös tiedonhaun apuneuvot: tuomioihin mahdollisesti liitetyt sisällysluettelot, lähdeluettelot, lyhenneluettelot, termiluettelot ja hakusanastot. Kaikkea tätä voidaan luonnehtia nimityksellä tuomioistuinratkaisujen tyyli.

Kansainvälisesti tuomioistuinratkaisujen tyyliä esiintyy huomattavaa vaihtelua.<sup>22</sup> Nyt käsillä olevassa kirjoituksessa tarkastellaan tuomioistuin kielen yhtä keskeistä tyyliipirrettä. Huomion kohteena on se, millä tavoin tuomioistuimet viittaavat ratkaisuteksteissään toisiin teksteihin. Lingvistisin termein ilmaistuna kyse on tuomioistuinratkaisujen intertekstuaalisuudesta.

Aluksi esitellään tuomioistuinratkaisujen tyyli ja erityisesti viittaustekniikka kolmessa eurooppalaisessa oikeuskulttuurissa: Saksassa, Ranskassa ja Englannissa. Näiden tuntemus on sekä historial-

21 Näitä esiintyy erityisen paljon perinteille voimakkaasti rakentuvassa Englannin oikeuslaitoksessa: *Queen's Bench, Master of the Rolls, puisne judge* jne.

22 Yleiskuvan oikeuskielen kehityksestä viime vuosikymmeninä antaa artikkeli Mattila 2008. Siinä käsitellään myös tuomioistuin kieltä.

lisesti että nykyaikana erityisen tärkeää, koska niillä on ollut ja on edelleen huomattava vaikutus muiden oikeuskulttuurien käytänteisiin. Lisäksi juuri näistä maista peräisin olevia ratkaisuja liikkuu erityisen paljon rajojen ylitse kansainvälisessä täytäntöönpanossa, jota EU:n tunnustamisjärjestelmä on Euroopan sisällä ratkaisevasti helpottanut. Johtopäätösovosassa tarkastelua laajennetaan ottamalla esimerkkejä myös etäisemmistä oikeuskulttuureista.

## 6.2 SAKSALAINEN OIKEUSKULTTUURI

### 6.2.1 Tuomioiden tyyli

Saksalaiset tuomiot ovat yhtenäisiä, abstrakteja ja anonyymejä. Kuvaavaa on se, että klassisessa saksalaisessa käsikirjassa (Sattelmacher 1955) todettiin nimenomaisesti: ”Das Urteil ist ein Staatsakt. Der Richter spricht als Organ des Staates.”<sup>23</sup> Tuomion tyyli on yhtenäinen ja viileä, eikä siinä ole henkilökohtaisia vivahteita. Tuomarit eivät koskaan kirjoita ensimmäisessä persoonassa, eikä eriävän mielipiteen kirjaamista sallita (poikkeuksen muodostaa perustuslakituomioistuim). Tuomioiden kieli on epäpersoonallista, kuivaa virkakieltä.<sup>24</sup>

Voidaan sanoa, että saksalainen tuomio muistuttaa monessa suhteessa nykyajan suomalaista tuomiota, joskin väliotsikointi on verrattain niukkaa ja jaottelussa käytetään pitkälti numerointia. Erona on myös se, että – toisin kuin Suomessa yleensä – tuomiolauselma sijoittuu asiakirjan alkuun (heti yksilöintitietojen jälkeen). Vasta sen jälkeen esitetään jutun tosiasiat ja ratkaisun perustelut. Jutun tosiasiat kuvataan ikään kuin peilimäisesti siten, että kantajan ja vastaajan vaatimukset seuraavat välittömästi toisiaan, ts. ne asetetaan heti vastakkain tekstissä. Tätä argumentaatorakennetta kutsutaan Saksassa tuomiotyyliseksi (*Urteilsstil*).<sup>25</sup>

---

23 Wetter 1960: 34 ja 144.

24 Lashöfer 1992: 86–87.

25 Arntz 2001: 297–298.

Saksalaisten tuomioiden perusteluissa viitataan usein lainsäädäntöön, ennakkotapauksiin ja säädösten esitöihin.<sup>26</sup> Erityisesti huomiota kiinnittää se, että tuomioissa nojaututaan laajasti myös oikeustieteen kannanottoihin ja lainataan usein tutkijoiden teoksia. Saksalainen tuomari kirjoittaa perustelunsa tieteellisen esseen tavoin, koska hän käy jatkuvaa dialogia tutkijoiden kanssa.

Oikeustieteen kannanotoilla on siten saksalaisissa tuomioistumisissa nykyisinkin huomattava merkitys, jopa tapauksissa, joissa asiaa on vanha ennakkopäätös. Jos ennakkopäätöstä on oikeuskirjallisuudessa laajasti arvosteltu, ratkaisu saatetaan antaa akateemisten juristien kannan mukaisesti. Näin on erityisesti silloin, kun kyseessä on tutkijoiden enemmistön kanta, *herrschende Meinung* ('vallitseva mielipide'). Saksassa tuomarit ja akateemiset juristit käyvätkin vilkasta dialogia. Saksalaisten tuomioistuinpäätösten perusteluissa siteerataan usein ja laajalti oikeusoppineiden kannanottoja. Voidaankin sanoa, että saksalainen tuomari osoittaa perustelunsa asi-anosaisten lisäksi tiedeyhteisölle.<sup>27</sup>

### 6.2.2 Selittävät tekijät

Taustalla on Saksan oikeuden historia keskiajan lopulla ja uuden ajan alussa.<sup>28</sup> Keskiajan lopulla saksankielinen alue Keski-Euroopassa oli tosiasiaa pirstoutunut satoihin lähes itsenäisiin valtiotkikköihin, vaikka Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta oli yhä olemassa ylärakenteena. Yhteensä alueella oli 300 valtiota ja 1 400 erillisaluetta. Tämä johti oikeusolojen hajanaisuuteen, mikä haittasi mm. kauppaa.

Tämä – ideologisten syiden ja yliopistolaitoksen kehittymisen ohessa – johti siihen, että roomalainen oikeus otettiin käyttöön eli resipioitiin Saksalais-roomalaiseen keisarikuntaan kuuluvilla alueilla. Roomalaisen oikeuden reseptiolla oli Saksan oikeuteen syvälle käypä vaikutus: siitä tuli luonteeltaan abstraktia ja käsitteellistä. Lainkäytöstä, joka oli aiemmin vaatinut ensi sijassa elämän-

26 Tyypillinen säädöksen esitöihin viittaava ilmaus tuomioissa on ”nach der Begründung des Gesetzentwurfs”. Viittauksissa käytetään säännönmukaisesti lyhenteitä.

27 Markesinis & al. 1997: 9.

28 Ks. lähemmin Mattila 2002: 330–334 ja siinä mainitut lähteet.

kokemusta ja oikeudentuntoa, muodostui nyt erikseen opeteltava tekninen taito. Siitä tuli ammatti. Akateeminen oppinut korvasi oppimattoman ja ammattijuristi maallikon. Lainkäytön pohjana ei enää ollut maallikkolainkäyttäjien vakaumus vaan *Corpus iuris civilis* -teoksen auktoriteetti ja käsitys sen voimassaolosta.<sup>29</sup>

Kun roomalaisen oikeuden käyttö levisi tuomioistuinlaitokseen, maallikottuomarit alkoivat pyytää lausuntoja oikeusoppineilta, koska vain nämä hallitsivat oikeuden latinankieliset lähteet. Jutun asiakirjat lähetettiin yliopistolle. Menettelystä käytettiin nimitystä *Aktenversendung*. Siten oikeustieteelliset tiedekunnat toimivat erityisesti 1500- ja 1600-luvulla eräänlaisina ylioikeuksina. Varsinaisesta tuomioistuinprosessista muodostui näennäismenettely. Samalla alioikeuksien status edelleen laski ja yliopistojen kohosi. Vähitellen lainoppineet syrjäyttivät ei-lainoppineet tuomarit kokonaan tuomioistuintuimista.

### 6.2.3 Viittaukset oikeuskirjallisuuteen

Kuvatun kehityksen seurauksena yliopistollisesta oikeusoppineesta muodostui saksalaisessa oikeuskulttuurissa oikeuselämän keskeishahmo, jolla oli huomattava arvovalta. Tämä perinne jatkuu edelleen, ja se ilmenee teknisesti lainkäytössä siten, että oikeustieteen kannanottoihin nojaututaan lainkäytössä tavattoman usein.<sup>30</sup> Tuomioissa olevat viittaukset oikeuskirjallisuuteen ovat saksalaisille tuomioistuinratkaisuille tyypillinen piirre. Niinpä erään vanhentumista koskevan ratkaisun perusteluissa esiintyy (tämän kirjoittajan laskujen mukaan) 24 viittausta oikeuskirjallisuuteen<sup>31</sup> (ks. myös liitteen esimerkki 1).

29 *Corpus Iuris Civilis* on lakiteos, jonka keisari Justinianus Suuri laaditutti Bysantissa 530-luvun tienoilla. Tämä kodifikaatio säilytti jälkipolville klassisen roomalaisen oikeuden keskeiset saavutukset. Teoksen tärkein osa on *Digesta*, jonka pohjana ovat roomalaisten juristien esittämät tulkintakannanotot. Ks. esim. Encyclopaedia Iuridica Fennica VII, hakusana *Corpus Iuris Civilis*.

30 Kansallissosiaalinen kausi merkitsi tässä suhteessa väliäikaista muutosta: oikeuskirjallisuuteen viitattiin saksalaisissa tuomioissa vain harvoain. Toisen maailmansodan jälkeen viittaukset ovat uudelleen tihentyneet. Ks. Forster 1996: 130–131.

31 Entscheidung des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen 142/2000, n:o 4.

Onkin sanottu, että saksalaisille tuomioille on luonteenomaista ”doktrinaalinen sanatulva”. Kuten on myös todettu, ne synnyttävät ulkopuolisessa lukijassa vaikutelman siitä, että asiakirjassa oikeusoppinut puhuu oppilailleen tai esimies alaisilleen.<sup>32</sup>

Tämän voi helposti todentaa esimerkiksi Saksan korkeimman oikeuden (*Bundesgerichtshof*) tietopankista, joka sisältää tuomioistuimen oikeuskäytännön vuodesta 2000 sähköisessä muodossa. Saksalaiselle oikeuskulttuurille ovat tyypillisiä ns. suurkommentaarit, joissa eri oikeudenalojen lainsäädäntöä analysoidaan yksityiskohdaisesti.<sup>33</sup> Kun kirjoittaja lokakuussa 2009 haki tästä tietopankista osumia ilmauksella *Kommentar*, osumia tuli lähes tuhat (ja tietopankki sisältää, kuten sanottu, vain 2000-luvun ratkaisut). Lisäksi on muistettava, että kaikissa viittauksessa oikeuskäytäntöön ei esiinny *Kommentar*-sana.<sup>34</sup>

## 6.3 RANSKALAINEN OIKEUSKULTTUURI

### 6.3.1 Tuomioiden tyyli

Ranskassa tuomio on puristettu jäykkään kartesiolaiseen kaavaan, jossa perustelut ovat verrattain niukat ja muodolliset. Perusteluissa viitataan lähes yksinomaan säädöksiin, päätöstä tukeviin lainkohtiin.

Kukin perustelujen ryhmä alkaa uutena kappaleena ja avainsanoil-la, jotka vaihtelevat tuomioistuimen mukaan. Ranskan korkeim-massa oikeudessa (*Cour de cassation*) ja alioikeuksissa nämä sanat ovat *attendu que*, mutta hallintotuomioistuimissa ja eräissä ylioi-keuksissa (*cour d’appel*) käytetään ilmausta *considérant que*. Mo-lemmat tarkoittavat ’ottaen huomioon, että’. Kuhunkin peruste-luryhmään kuuluva uusi perustelu aloitetaan puolipisteen jälkeen sanalla *que* (’että’). Jotkut tuomioistuimet aloittavat aina *que*-san-an uudelta riviltä. Itse tuomiolauselma alkaa Ranskassa aina sanoilla *PAR CES MOTIFS* (’näillä perusteilla’), jotka on kirjoitettu versaa-

32 Lashöfer 1992: 81–84.

33 Näillä on usein erityinen kutsumanimi (esim. *Karlsruher Kommentar*, *Münchener Kommentar* jne.).

34 Kuvaavaa on myös, että kun kirjoittaja yritti hakua sanalla [*L*]iteratur, saatu tulos ylitti järjestelmässä sallitun määrän (= 1 000 dokumenttia).

likirjaimilla (isoilla kirjaimilla). Myös muita keskeisiä sanoja saataan tehostaa versaalilla.

Niissä Ranskan korkeimman oikeuden tuomioissa, joissa muutoksenhakuvaatimus hylätään, on yleensä kolme *attendu*-alkuista kappaletta. Ensimmäinen *attendu* kertoo jutun tosiseikaston ja ylioikeuden ratkaisun, toinen sisältää muutoksenhakijan esittämät perusteet, ja kolmannessa nämä perusteet hylätään (*mais attendu que*). Kun korkein oikeus kumoaa alemman tuomioistuimen päätöksen, se viittaa säädöksiin, joihin ratkaisu perustuu. Nämä kappaleet alkavat aina sanoilla *vu la loi* (...), *vu les articles* (...).<sup>35</sup>

### 6.3.2 Selittävät tekijät

Ranskalaisen tuomio on siis muodoltaan jäykkä, ja sen perusteluissa viitataan lähes yksinomaan kirjoitettuun lakiin. Tämä selittävät historialliset syyt. Ennen suurta vallankumousta tuomioistuimilla oli paljon yhteiskunnallista valtaa, ja hallitusvallan kanssa syntyi usein kiistoja: Suuren vallankumouksen aikana tuomioistuinten valtaa nimenomaan suhteessa lainsäätäjään pyrittiin rajoittamaan. Haluttiin korostaa, että tuomioihin vaikuttavat vain lainsäätäjän normit. Luotiin fiktio loogisesta ajatusoperaatiosta, jossa johtopäätös johdetaan suoraan laista lähes matemaattisella tarkkuudella. Tuomioistuimen on nojauduttava lakiin ja vain siihen.<sup>36</sup> Eriäviä mielipiteitä ei tuomioon kirjata.<sup>37</sup>

Siihen, että ranskalaisen tuomion kirjoittamistapa on pääosin säilynyt ennallaan eräistä varovaisista uudistuksista huolimatta, vaikuttaa osaltaan tuomareiden yhtenäinen koulutusjärjestelmä. Yleisten tuomioistuinten (oikeusasiain tuomioistuinten) tuomareiden ja syyttäjien urakierto on varsin suljettu. Tuomarinuran valitseva henkilö pyrkii oikeustieteellisen loppututkinnon jälkeen erityiseen oppilaitokseen (*École nationale de la magistrature*, ENM), joka kouluttaa tuomariston (*magistrature assise, magistrature du siège*) ja syyttäjistön (*magistrature debout, magistrature du parquet*). Myöhemmin tuomarit ja syyttäjät etenevät asteittain urallaan tuomio-

35 Ks. lähemmin Mattila 2002: 122 ja 409–410.

36 Lashöfer 1992: 44.

37 Troper & Grzegorzcyk 1997: 110 ja 122.

istuinlaitoksessa. Hallintotuomareiden tausta ja urakierto on osin toisenlainen. Joissakin tapauksissa ylimmän hallintotuomioistuimen jäsenillä on päästötodistus erityisestä hallinto-oppilaitoksesta (*École nationale d'administration*, ENA), joka kouluttaa hallintovirkamiehistöä. Hallintotuomareiden ura ei ole yhtä suljettu kuin yleisten tuomioistuinten jäsenten: hallintotuomariksi nimitetään usein virkamies.

### 6.3.3 Oikeuskirjallisuuden tosiasiallinen merkitys

Toisaalta on tärkeää tietää, että kyseessä on ainoastaan fiktio. Ranskalaisen tuomion ilmiasun ja tehdyn selvitys- ja ajatustyön välillä leveä kuilu. Onkin sanottu, että tuomion ilmiasu on vain jäävuoren huippu. Asiaa valmistellut esittelevä tuomari käy huolellisesti lävitse aiemman oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden. Esittelymuiston pohjalta käytävässä keskustelussa tulevat myös muut kuin lainkohtiin liittyvät argumentit laajasti esille. Lisäksi Ranskassa on tapana, että tärkeistä ratkaisuista kirjoitetaan käytännöllisiin juridisiin aikakauskirjoihin kommentaari, josta käytetään nimitystä *note*. Kirjoittaja voi olla esittelymuistion kirjoittanut tuomari tai ulkopuolinen oikeusoppinut. Oikeustapauskommentaarissa tulee koko argumentaation kirjo ja jutun merkitys oikeusjärjestelmän kannalta esille. On sanottu, että itse ratkaisu ja siitä julkaistu kommentaari muodostavat funktionaalisen kokonaisuuden. Tämä järjestelmä selittää sen, että yhä edelleen on mahdollista pitää kiinni niukkojen ja formaalisten perusteluiden traditiosta itse tuomioistuinratkaisuisissa.<sup>38</sup>

On myös huomattava, että Ranskan korkeimman oikeuden tietopankki sisältää täysistuntoratkaisuisia ja vahvennettujen jaostojen ratkaisuisia paitsi itse ratkaisun, myös esittelevän tuomarin muistion ja julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen. Ne on kytketty itse ratkaisuun nopeakäyttöisillä linkeillä. Esittelevän tuomarin muistiossa kuvataan jutun aiemmat vaiheet ja pelkistetään esiin ne oikeuskysymykset, joihin tuomioistuimen tulee antaa vastaus. Ratkaisuehdotusta julkinen muistio ei sisällä. Muistiossa käydään tarkoin lävitse eri oikeuslähteet. Siinä on usein erityinen jakso,

---

38 Lashöfer 1992: 60.



joka on otsikoitu nimellä *doctrine* ('lainoppi') tai *doctrine et jurisprudence* ('lainoppi ja oikeuskäytäntö').<sup>39</sup> Oikeuskirjallisuuden kannanottoja koskeva selonteko on monesti erittäin yksityiskohdainen, ja se on varustettu lukuisilla alaviitteillä.<sup>40</sup> Sama koskee julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen perusteluja, joissa oikeuskirjallisuutta saatetaan käsitellä varsin laajasti.

## 6.4 ENGLANTILAINEN OIKEUSKULTTUURI

### 6.4.1 Tuomioiden tyyli

Englantilainen ylioikeustuomio koostuu yksilöllisistä äänestyslauseunoista, joiden nimenä on edelleen *speech* (koska ne alkujaan annettiin suullisesti). Tuomareiden kannanottojen erot ja yhtenevyydet selvitetään vapaamuotoisessa menettelyssä.<sup>41</sup> Yleensä päästään yksimielisyyteen ainakin jutun lopputuloksesta (tutkimusten mukaan eriäviä mielipiteitä on noin 10 %:ssa tapauksia).<sup>42</sup> Eriävät mielipiteet painetaan tuomioon täydessä laajuudessaan. On kuitenkin huomattava, että tuomarit liittävät ratkaisuihin omia äänestyslauseuntojaan silloinkin, kun he ovat enemmistön kanssa yhtä mieltä sekä lopputuloksesta että perusteluista.<sup>43</sup> Kuten lakilordi Hope of Craighead on todennut, kyse voi olla lähestymistavan erilaisuudesta. Ajatuksena on, että ratkaisuun johtanut järjely voidaan ilmaista paremminkin. Lisäksi saatetaan ajatella, että useiden yhtäpitävien äänestyslauseuntojen kirjoittaminen lisää ratkaisun painoarvoa.<sup>44</sup>

Englantilainen ylioikeusratkaisu on siten kokoelma yksilöllisiä äänestyslauseuntoja, jotka on sijoitettu peräjälkeen (*seriatim*) pyrkimättä sovittamaan niitä mitenkään yhteen rakenteellisesti tai tyy-

39 Sanalla *doctrine* saatetaan myös viitata tuomioistuimen vakiintuneeseen tulkintalinjaan.

40 Ks. juttu 04–16.174 (arrêt no 263 du 10 octobre 2008), johon liittyy yksityiskohtainen esittelymuistio (laatija Mme Radenne, *Conseiller rapporteur*). Ote muistioista sisältyy liitteen esimerkkiin nro 2.

41 Puheenjohtaja pyrkii vakuuttamaan lähtökohtaisesti eri mieltä olevat jäsenet enemmistön kannan oikeellisuudesta. Tarvittaessa jutun asianajajia pyydetään vielä selventämään argumentointiaan, jotta eri ratkaisuvaihtoehtoja voitaisiin paremmin punnita toisiaan vasten ja tehdä valinta niiden välillä. Goodman 2006: 33.

42 Goodman, *ibid.*

43 Goodman 2006: 33 ja Bankowski & al. 1997: 317–318.

44 Hope of Craighead 2005: 2.

lillisesti. Kuvaavaa on se, että englantilainen tuomari puhuu aina yksikön ensimmäisessä persoonassa. Äänestyslausuntojen rakenne ja tyyli saattaakin vaihdella tavattomasti. Argumentaatioteknisesti englantilainen tuomari käyttää monia eri keinoja. Hän saattaa esimerkiksi tehdä retorisia kysymyksiä ja sitten sulkea jotkut vaihtoehdot vastaukset pois osoittamalla ne käytännön esimerkeillä mahdottomiksi (*reductio ad absurdum*) tai huonoiksi.<sup>45</sup>

Englannissa tuomari voi valita täysin lausuntonsa tyylin,<sup>46</sup> ja – kuten on todettu – äänestyslausunnon ydinosa on tässä suhteessa lähes loputtomasti variaatiomahdollisuuksia. Tyyli laji voi olla retorinen tai kirjallinen, mutta myös arkikieltä saatetaan käyttää tyylikeinona. Lakilordi Rodger of Earlsferry käytti eräässä lausunnossaan jopa sanaa *guys* ('kaverit', 'tyypit', 'heput'). Joidenkin tuomareiden tyyli on heille niin luonteenomaista, että sitä voidaan pitää heidän äänenään tai allekirjoituksenaan.<sup>47</sup> Joskus tuomari haluaa erottua jopa protestinomaisesti. Kun selkokieliliike vaatii latinasta luopumista, eräät tuomarit ovat haastattelussa sanoneet varmistavansa aina, että heidän äänestyslausunnoissaan on aina vähintään yksi latinalaisen ilmaus tai lauseparsi.<sup>48</sup> Kieli on usein värikästä, ja joskus äänestyslausunnon alku on suorastaan lyyrinen. Jotkut lakilordit tunnettuja sanankäyttöaidostaan. Seuraavat kaksi esimerkkiä Lordi Denningin lausuntojen aloituksesta puhuvat puolestaan:<sup>49</sup>

It happened on April 19, 1964. It was bluebell time in Kent. Mr. and Mrs. Hinz had been married some 10 years, and they had four children, all aged nine and under. The youngest was one. Mrs. Hinz was a remarkable woman. In addition to her own four, she was fostermother to four other children. (...)<sup>50</sup>

45 Lashöfer 1992: 10–11 ja Arntz 2001: 306.

46 Tuomarilla on suvereeni asema tyylinvalinnassa myös muissa englantilaisen oikeusperinteen maissa (ns. *common law* -maissa). Tätä ilmentävät mm. persoonalliset tuomioiden muotoilut, vaikka ne ovatkin poikkeuksellisia. Yhdysvalloissa tuomio on joskus annettu esimerkiksi runon tai pakinan muodossa (George 2007: 431 ja seur.). Yhdysvaltalaiset tuomarit voivat myös sallia itselleen tunnepitoisia purkauksia. Ks. liitteen esimerkki 3. Kun kyse on tuomarin laatimista virallisista teksteistä, on luonnollista että tällaisia kirjoitustyyliä on voimakkaasti arvosteltu. Tuomareita on kehoitettu muodostamaan itselleen korkea tyylistandardi ja noudattamaan ankaraa itseuria tuomion kirjoittamisessa (George 2007: 428–429).

47 Hope of Craighead 2005: 7.

48 Goodman 2006: 98–99.

49 Goodman 2006: 68–69.

50 Hinz v. Berry [1970] 2 QB 40 @ 42. Tapauksessa oli kyse liikenneonnettomuudesta, jossa rva Hizin lapset vammautuivat. Ks. Goodman 2005: 68.

Broadchalke is one of the most pleasant villages in England. Old Herbert Bundy, the defendant, was a farmer there. His home was at Yew Tree Farm. It went back for 300 years. His family has been there for generations. It was his only asset. But he did a very foolish thing. He mortgaged it to the bank. Up to the very hilt. (...) <sup>51</sup>

Edellä lausuttu merkitsee, että englantilaisista ylioikeustuomioista tulee toistelevia ja tarpeettoman pitkiä.<sup>52</sup> Samat asiat sanotaan usein eri äänestyslausunnoissa moneen kertaan. Koko tuomio on helposti kymmenien sivujen mittainen.

#### 6.4.2 Selittävät tekijät

Englannin oikeusjärjestelmä on kehittynyt alkujaan, keskiajan lopulla, tuomioistuimissa käytännön oikeudenkäyntien myötä.<sup>53</sup> Tästä syystä oikeustapauksilla on järjestelmässä keskeinen sija. Ne muodostavat edelleen tietyillä oikeusalogoilla, mm. velvoite- ja vahingonkorvausoikeudessa oikeusjärjestelmän rungon. Siksi englantilaisen juristin perusmetodi on mannereurooppalaiseen, ja suomalaiseseen, juristiin nähden käänteinen. Manner-Euroopassa metodi on luonteeltaan deduktiivinen. Yksityistapauksen ratkaisu johdetaan ikään kuin ylhäältä alaspäin jostakin periaatteesta tai säännöstä, joka nykyaikana on yleensä ilmaistu kirjoitetussa laissa. Englantilainen juristi taas kohdistaa erityistä huomiota oikeustapauksiin, ja siksi hänen metodinsa on induktiivinen tai paremmin induktiivis-deduktiivinen. Aiemmin ratkaistuista oikeustapauksista johdetaan induktiivisesti yleisiä normeja, joita sitten sovelletaan deduktiivisesti uusiin tapauksiin.

Tällä on se tärkeä seuraus, että englantilaisessa ylioikeustuomiossa kiinnitetään aivan erityistä huomiota perusteluihin. Niiden on tarkoitus, paitsi vakuuttaa asianosaiset ratkaisun osuvuudesta, myös tarjota pohjaa uusien oikeusnormien pelkistämiseksi. Laajat perustelut ovat omiaan pidentämään tuomiotekstiä.

51 Lloyds Bank Plc v. Bundy [1975] 2 QB 326 @ 334). Ks. Goodman 2005: 69.

52 Näin mm. Wetter 1960: 33.

53 Tähän johtaneista syistä on tiivistetty kuvaus teoksessa Mattila 2002: 425 ja seur. ja laajemmin teoksessa David 1986: 6–27.

Toisaalta englantilaisen tuomion rakennetta ei voi ymmärtää ilman englantilaisen ylioikeustuomarin individualismia. Taustalla on vuosisatojen mittaan kehittynyt omanarvontunto. Lontoon ylioikeustuomarit ovat alkujaan olleet keskeinen tekijä kuninkaanvallan lujittamisessa keskiajalla, ja he ovat edustaneet kuningasta itseään. Kuvaavaa on, että Lontoon ylioikeuksien jäsenet on maaseutukaupungeissa ottanut vastaan kunniakomppania ja samalla on ammuttu kunnialaukauksia tykillä.<sup>54</sup> Asiaan on myötävaikuttanut myös tuomarikunnan yhteiskunnallinen tausta ja ylimmän lainkäytön voimakas keskittäminen ja aiempi etäisyys yliopistomaailmasta.

Perinnäisesti englantilainen juristi ei ole opiskellut oikeustieteellisessä tiedekunnassa, vaan hän on saanut oppinsa eräänlaisessa ammattikillassa. Samalla on muistettava, että Lontoon ylimmät tuomioistuimet ovat pieniä ja niiden tuomareiden luku vähäinen. Kyseessä on suppea joukko juristeja, joiden toimintaa ei ole ohjannut akateeminen teoria vaan oma perinne. Niin ikään on tärkeää ottaa huomioon tuomareiden tausta: heidät on vanhastaan nimetty kokeneiden ja menestyneiden asianajajien piiristä. Siten ylioikeuksien tuomaristo koostuu henkilöistä, jotka tuntevat hyvin toisensa ja kokevat asianajajat (oman taustansa vuoksi) tasa-arvoisiksi kumppaneiksi. Näistä syistä oikeudenkäyntiä Lontoon ylioikeuksissa on kirjallisuudessa verrattu laajakatseisten herrasmiesten sivistyneeseen keskusteluun.<sup>55</sup>

### 6.4.3 Viittaukset oikeuskirjallisuuteen

Edellä esitetyistä Englannin oikeuden ominaispiirteistä johtuu, että englantilaisissa ylioikeustuomioissa viitataan taajaan ennakkotapauksiin ja luonnollisesti myös lainsäädäntöön. Toisaalta ylioikeustuomioiden äänestyslausekunnat ovat yksilöllisiä sen suhteen, mihin muihin teksteihin ne viittaavat. Kyse ei ole pelkästään juridisista teksteistä. Jotkut lordit harrastavat retorisia viittauksia Raa-

54 Englannin tuomioistuinlaitoksen perinnäisistä rituaaleista saa erinomaisen kuvan teoksista Petersen & Soukka 1965 ja Derriman 1955. Teoksissa on runsaasti kuvia oikeussaleista, kulkueista ja tuomareiden vaatetuksesta ja sen tekstissä eri rituaalien kuvauksia. Derrimanin teokseen sisältyy esimerkiksi tiivistetty peruukien käytön historiikki (s. 90–91).

55 Wetter 1960: 32–33 ja Lashöfer 1992: 22.

mattuun tai kaunokirjallisuuteen, jopa ulkomaisiin kirjailijoihin, kuten Marcel Proustiin. Kirjallisista teksteistä, erityisesti Shakespearelta tai Dickensiltä, saatetaan ottaa kokonaisia kappaleita tai runonpätkiä.<sup>56</sup> Esimerkiksi tapaukseen *Commission for Racial Equality v Dutton* [1989] QB 783 CA liittyy äänestyslausunto, joka sisältää seuraavan kappaleen:<sup>57</sup>

We find this usage in Shakespeare, *Othello*, Act III, scene IV: where *Othello* says to *Desdemona*:

”That handkerchief  
Did an Egyptian to my mother give.  
She was a charmer, and could almost read  
The thoughts of people.”

Perinnäisesti englantilaisissa tuomioissa ei siteerata akateemista oikeuskirjallisuutta. Aiemmin pidettiin sääntönä, että viittauksia voitiin kohdistaa vain jo kuolleisiin klassisiin kirjoittajiin<sup>58</sup>. Tässä suhteessa on viime aikoina tapahtunut muutos: viittaukset tuomioissa akateemiseen kirjallisuuteen ovat nykyisin yleisempiä kuin aiemmin. Eräät lakilordit ovat taipuvaisia käyttämään lausunnoissaan akateemisia yleisesityksiä ja oppikirjoja (*academic treatises*), toiset jopa harrastavat kansainvälisiä vertailuja, joiden pohjana ovat ulkomaiset esitykset. Lakilordi Hope of Craighead onkin todennut, että nykyisin oikeusoppineiden ja tutkijoiden kanssa käydään aiempaa laajemmin terveellistä dialogia. Hänen mukaansa tuomioissa esiintyvät viittaukset oikeuskirjallisuuteen voivat myös opastaa lukijaa lisätietojen saamisessa.<sup>59</sup> Toisaalta kirjallisuudessa on huomautettu, että monissa tapauksissa tuomari on tosin viitannut tutkijoiden esityksiin, joissa oikeuskäytäntöä on arvosteltu, mutta pitäytynyt silti aiemmassa kannassaan kriittistä huolimatta.<sup>60</sup>

56 Ks. myös lakilordi Tennysonin runoa, jota on lainattu liitteenä olevassa intialaisessa ratkaisussa (esimerkki 8).

57 Goodman 2006: 106.

58 Tämä on suorasukaisesti ilmaistu lauseella ”the only good academic is a dead one” (De Cruz 2007: 290).

59 Hope of Craighead 2005: 9.

60 De Cruz 2007: 258–259 ja 290–291.

## 6.5 TARKASTELUN LAAJENNUS

Edellä lausuttu osoittaa, että Saksassa, Ranskassa ja Englannissa tuomiot on perinnäisesti muotoiltu huomattavasti toisistaan poikkeavilla tavoilla. Tämä koskee myös sitä, millaisiin teksteihin tuomioissa viitataan ja missä laajuudessa viittauksia esiintyy. Ranskassa itse tuomio sisältää viittauksia vain lainsäädäntöön. Saksassa viitataan niin lainsäädäntöön ja sen esitöihin, oikeuskäytäntöön kuin oikeuskirjallisuuteen. Englannissa äänestyslausuntojen sisältö riippuu tuomarin persoonallisuudesta, mutta ainakin lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö ovat niissä yleensä esillä.

Ehkä kiintoisinta viittauskulttuureissa on suhde oikeuskirjallisuuteen. Saksassa perinne on pitkä ja vakiintunut. Kuten edellä on havaittu, englantilaisissa tuomioissa viittaukset akateemiseen kirjallisuuteen ovat olleet harvinaisia<sup>61</sup> mutta nykyisin lisääntymässä. Ranskassa itse tuomioistuinratkaisut eivät sisällä kirjallisuusviittauksia, mutta asia näyttäytyy toisessa valossa, jos tarkastelu ulotetaan ylimmän tuomioistuimen merkittävimpiin ratkaisuihin linkitettyihin esittelymuistioihin.

Tältä pohjalta on kiintoisaa kysyä, miten kirjallisuusviittauksiin suhtaudutaan muissa oikeuskulttuureissa. Seuraavassa otetaankin tarkasteltavaksi muutamia edustavia maita Euroopasta ja muista maanosista. Tähän on nykyisin hyvä mahdollisuus, koska lähes kaikkialla ainakin ylimmän oikeusasteen ratkaisut ovat *in extenso* käytettävissä Internet-verkossa. Eri tietopankkien hakuominaisuudet vaihtelevat, mutta varsin usein koko ratkaisumassaan voidaan kohdistaa vapaita sanahakuja. Niissä voidaan käyttää sanoja, jotka todennäköisesti tuovat esiin viittauksia oikeuskirjallisuuteen.

### 6.5.1 Puola

Itäisen Keski-Euroopan suurin maa on Puola. Nykyisin Puolassa toimii – useiden mannereurooppalaisten maiden tapaan – kor-

61 Aiemmin ero Saksaan oli erittäin selvä. Vuonna 1985 jokainen saksalainen tuomioistuinratkaisu sisälsi keskimäärin 13 viittausta oikeuskirjallisuuteen, kun taas englantilaisten tuomioistuinratkaisujen kohdalla vastaava luku oli 0.77 (!). Luvut ovat peräisin Hein Kötzin vertailevasta selvityksestä. Ks. De Cruz 2007: 265.

keimman oikeuden (Sąd Najwyższy) ohessa erityinen korkein hallinto-oikeus (Naczelny Sąd Administracyjny). Puolan korkeimman hallinto-oikeuden tietokannassa on hyvät hakuominaisuudet. Maassa vallitsee samantapainen kommentaariteosten perinne kuin Saksassa. Kun kirjoittaja kohdisti tietokantaan haun sanalla komentarz ('kommentari'), esiin tuli lähes neljä ja puoli tuhatta osumaa (4 355).<sup>62</sup> Osumien pistokokeenomainen läpikäyminen osoitti, että Puolan korkein hallinto-oikeus luettelee monesti ratkaisuisaan useita kirjoittajia, joiden kanta tukee tuomioistuimen näkemystä. Hyvä esimerkki on vuonna 2009 annettu ratkaisu II SA/Wr 354/09, 2009-09-30 (ks. liitteen esimerkki 4).

### 6.5.2 Brasilia

Romaanisen oikeusryhmän merkittävin alue Euroopan ulkopuolella on Latalainen Amerikka. Tarkastelun kohteeksi on valittu Brasilia, maanosan suurin valtio.<sup>63</sup> Brasiliassa on mittava tietopankki, JusBras, johon on tallennettu valtava joukko korkeimman oikeuden ja muiden tuomioistuinten (yli-oikeuksien, erikoistuomioistuinten ja piirioikeuksien) ratkaisuja. Oikeuskirjallisuuteen viittaaminen näyttää olevan laajamittaista. Kun kirjoittaja haki

62 Verrattain suuri joukko hakuosumia saadaan myös muilla oikeuskirjallisuuteen viittaavilla ilmauksilla. Kun kirjoittaja haki *literatura*-sanan taivutettua muotoa *literaturze*, jossa ilmaus todennäköisesti esiintyy (ilmauksesta *w literaturze*, 'kirjallisuudessa'), saatiin yhteensä 881 osumaa.

63 Myös muista Latalaisen Amerikan maista peräisin olevissa tuomioissa esiintyy viittauksia oikeuskäytäntöön. Tämä koskee mm. Argentiinaa ja Chileä. Näissä maissa viittausten määrää on kuitenkin vaikea selvittää tarkoin. Hakemalla termillä oikeuskirjallisuus (*literatura juridica*) ja oikeustiede (*ciencia juridica*) saadaan Chilen JurisChile tietopankista ja Argentiinan korkeimman oikeuden tietopankista vain muutamia hakuosumia. Hakusana *doctrina* sitä vastoin tuottaa suuren määrän osumia, mutta ongelmana on se, että sana on juridisessa espanjassa kaksimerkityksinen. Se viittaa yhtäältä lainoppiin ja toisaalta tuomioistuinten vakiintuneeseen ratkaisulinjaan. Vastaavasti sana *autor* ('tekijä') on moniselitteinen. Toisaalta sanalla *edición* ('painos') saadaan argentiinalaisesta tietopankista 221 osumaa. Osassa niistä kyse on viitteestä oikeuskirjallisuuteen mutta osassa viite koskee lainkohtien muutoksia. Vastaava luku JurisChile-pankissa on 94, mutta osumat koskevat myös muita asiakirjoja kuin varsinaisia tuomiota. Joka tapauksessa yksilöityjäkin viittauksia oikeuskirjallisuuteen esiintyy molempien maiden tuomioistuinratkaisuisissa. Chilestä voidaan mainita esimerkkinä tapaus 03.08.04 – Rol N° 2098-03 ja Argentiinasta tapaus C. 1757. XL. *Recurso de hecho Casal, Matias Eugenio y otro sl robo simple en grado de tentativa (causa No 1681)*.

tietopankista termillä *doutrina*,<sup>64</sup> tulokseksi tuli yli seitsemän tuhatta osumaa korkeimman oikeuden ja eri oikeuksien ratkaisuihin. Usein kyse on yksilöimättömästä viittauksesta, mutta myös yksilöityjä viittauksia esiintyy, osin runsaastikin. Kuvaava esimerkki on *Superior Tribunal de Justiça* -tuomioistuimen ratkaisu (REsp 150908 SP 1997/0071637-6). Siitä on verkossa käytettävissä verrattain seikkaperäinen rubriikki, *ementa* (ks. liitteen esimerkki 5).

Brasilialaisessa esimerkissä huomiota kiinnittää se, että useat viittaukset kohdistuvat eurooppalaiseen oikeuskirjallisuuteen, vaikka kyse on itsenäisestä Latinalaisen Amerikan valtiosta. Taustalla on se, että itsenäistyneet Latinalaisen Amerikan maat etsivät 1800- ja 1900-luvuilla herätteitä oikeusjärjestyksen kehittämiseksi ennen muuta Manner-Euroopasta. Lainsäädännön tulkinnassa on käytetty 1800-luvulta alkaen mannereurooppalaista oikeuskirjallisuutta, joka on espanjan- ja portugalinkielisten kannalta sopivilla kielillä. Lisäksi on tehty – kuten esimerkki osoittaa – paljon espanjankielisiä käännöksiä, jotka brasilialaiset voivat espanjan ja portugalinkielien läheisen sukulaisuuden ansiosta lukea vaivatta.<sup>65</sup>

### 6.5.3 Etelä-Afrikan tasavalta

Amerikan lisäksi eurooppalaiset siirtomaavallat veivät teknisesti kehittyneet oikeusjärjestelmänsä myös Afrikkaan ja Aasiaan. Kehittynein Afrikan valtio on Etelä-Afrikan tasavalta. Sen korkeimman oikeuden (*Supreme Court of Appeal*) ratkaisutietokannasta näkyy, että oikeuskirjallisuuteen viitataan verrattain taajaan.<sup>66</sup> Lähemmän tarkastelun kohteeksi on tässä yhteydessä otettu tapaus *Kruger v Joles Eiendom (Pty) Ltd* (400/07) [2008] ZASCA 138 (27 November 2008) (ks. liite 3).

64 Juridisen espanjan tavoin (ks. edellinen alaviite) portugalilaisella termillä *doutrina* voidaan viitata niin lainoppiin kuin tuomioistuinten vakiintuneeseen ratkaisulinjaan (*doutrina dos tribunais*). Osumia koskevien pistokokeiden perusteella kyse on säännönmukaisesti lainopista.

65 Ks. lähemmin Mirow 2004: 129–142.

66 Hakusanat literature, learned (author), scholar jne. antavat vain muutamia tuloksia, mutta jos tietokannasta haetaan vaikkapa painos-sanan lyhenteellä ”ed”, hakuosumia saadaan vajaat 400 osumaa. Tällöin kyse on vain niistä kirjoista, joihin viitataan jonkin muun kuin 1. painoksen osalta.



Havaitaan, että ratkaisussa viitataan kahteen oikeusoppineeseen (Voet ja Carpzovius), joiden teokset ovat nimistä ja sitaateista päätellen latinankielisiä. Johannes Voet oli hollantilainen oikeusoppinut, joka eli vuosina 1646–1714. Hänen pääteoksensa on *Commentarius ad Pandectas* ('Pandektioikeuden kommentaari'),<sup>67</sup> jonka ensipainos ilmestyi 1698–1704. Benedict Caprzov (Benedictus Carpzovius) puolestaan oli saksalainen oikeusoppinut, joka eli vuosina 1595–1666. Hän julkaisi mm. teoksen *Jurisprudentia Forensis Romano-Saxonica* (1668).<sup>68</sup>

Selitys sille, että vuonna 2008 annetussa eteläafrikkalaisessa tuomioistuinratkaisussa viitataan 1600-luvun oikeusoppineiden teoksiin, on Etelä-Afrikan omaleimainen oikeushistoria. Uuden ajan alussa säädännäisoikeus oli kaikkialla Euroopassa hajanaista ja epätäydellistä. Siksi lainkäytössä nojaututtiin pitkälti oikeustieteen, joka pohjautui puolestaan roomalaiseen oikeuteen Bysantissa kodifoidussa muodossa. Tämä koski myös Hollantia ja sen siirtokuntia, joissa valtaa käytti Itä-Intian kauppakomppania. Hollanti menetti Kapmaan Britannialle ennen maan lainsäädännön modernisointia. Britit puolestaan jättivät pääsääntöisesti voimaan muilta siirtomaavalloilta anastamallaan alueilla niillä aiemmin sovelletun yksityisoikeuden, vaikka mm. hallinto- ja prosessioikeus englantilaistettiin. Näin Etelä-Afrikassa säilyi ns. roomalais-hollantilainen yksityisoikeus. Buurisyntyisten valkoisten vastakkainasettelu Ison-Britannian kanssa 1900-luvulla johti siihen, että maan roomalais-hollantilaista oikeusperintöä korostettiin lainkäytössä 1900-luvun puolivälissä jopa enemmän kuin 1800-luvulla.<sup>69</sup> Tämä näkyy edelleen Etelä-Afrikassa siitä huolimatta, että maan korkeimmassa oikeudessa on nykyisin afrikkalaissyntyisiä tuomareita (ks. tuomareiden sukunimiä esimerkissä 3).

67 Pandectae eli Digesta on Bysantissa kootun *Corpus Iuris Civilis* -lakiteoksen (ks. alav. 9) keskeinen osa, joka koottiin antiikin Rooman oikeusoppineiden kirjoituksista.

68 Ks. lähemmin Kleinheyer & Schröder 1996: 87–92 ja 440–442.

69 Ks. lähemmin Merwe & du Plessis 2004: 9–19 ja 47–48 sekä Zimmermann 1997: 536–549.

### 6.5.4 Intia ja Indonesia

Eteläisen Aasian mahtivaltioita ovat Intia ja Indonesia. Myös niiden ylimpien tuomioistuinten ratkaisut ovat nykyisin käytettävissä Internetin välityksellä.

Indonesian korkeimman oikeuden (*Mahkamah Agung*) ratkaisuisa on runsaastikin säädösviittauksia. Sitä vastoin näistä ratkaisuista on vaikea löytää viittauksia oikeuskirjallisuuteen, sen paremmin kotimaisiin kuin ulkomaisiin.<sup>70</sup> Poikkeuksellisesti sellaisia kuitenkin esiintyy (ks. liitteen esimerkki 7). Toisin kuin eräissä indonesialaisissa lainopillisissa teoksissa<sup>71</sup> ja toisin kuin eteläafrikkalaisessa lainkäytössä, entisen siirtomaaisännän – Hollannin – oikeustiede ei tule indonesialaisissa tuomioistuinratkaisuisa esille.

Intiassa asia on toisin. Maan korkeimman oikeuden ratkaisuisa oikeuskirjallisuuteen viitataan varsin usein. Lisäksi viittaukset kohdistuvat monesti alun perin englantilaisten juristien alulle pakenemiin teoksiin, joista nyky-Intiassa laaditaan yhä uusia ajantasaaisia painoksia. Tällainen on mm. *Mayne's Hindu Law and Usage* (1. painos 1906, 13. painos 1991)<sup>72</sup>. Merkittävissä kysymyksissä korkein oikeus saattaa turvautua oikeusvertailuun, jossa muiden kansainyhteisön maiden oikeuskirjallisuus on keskeisessä asemassa. Tällaisia ovat mm. oikeusjutut, joilla on valtiosääntöoikeudellista väritystä (ks. liitteen esimerkki 8).

70 Kirjoittaja kohdisti Indonesian korkeimman oikeuden (noin 10 000 ratkaisua sisältävään) tietopankkiin hakuja erilaisilla sanoilla, jotka voisivat viitata oikeuskirjallisuuteen: *penulis* ('kirjoittaja'), *sastra* (*kesusastraan*) *hukum* ('oikeuskirjallisuus'), *ilmu* (*pengetahuan*) *hukum* ('oikeustiede'), *halaman* ('sivu') jne. Ainoastaan sana *ahli* (*akbli*) *hukum* ('oikeusoppinut', 'oikeustieteilijä') tuotti yhden oikeuskirjallisuuteen kohdistuvan osuman. Lisäksi kirjoittaja kävi kursorisesti lävitse ratkaisuja valituilla oikeudenaloilla, mm. tapaoikeuden (*hukum adat*) alalla. – Ks. em. indonesialaisten termien käännöksistä Massier 1992.

71 Ks. esimerkkiä teoksessa Mattila 2002: 294.

72 John Dawson Mayne (1828–1917) oli kuuluisa Intiassa toiminut tuomari ja Intian oikeutta koskevien teosten laatija. Kun Intian korkeimman oikeuden tietopankista haetaan nimellä Mayne, saadaan noin 90 osumaa, joista viimeiset ovat kuluvalle vuodelle. – Todettakoon, että Intiassa kunkin uskonnollisen yhteisön jäseniin sovelletaan (uskonnollisesta aktiivisuudesta riippumatta) ryhmän omaa uskonto- ja tapapohjaista oikeutta. Siksi erityisesti hindulaista ja islamilaista oikeutta koskevat teokset ovat lainkäytössä edelleen tärkeässä asemassa. Ks. Intian perheoikeudesta lähemmin Mattila 2006: 176–181.

### 6.5.5 Common law -maat

Nykyisin Yhdysvaltain korkeimman oikeuden ratkaisuissa on aiempaa huomattavasti enemmän viittauksia oikeuskirjallisuuteen. Jo 1990-luvulla esiintyi tapauksia, jotka sisälsivät puolisansataa tai jopa useampia viittauksia oikeuskirjallisuuteen<sup>73</sup>.

Samoin kuin Intiassa, oikeuskirjallisuuteen viitataan varsin laajasti useissa muissakin kansainyhteisön maissa. Kuten *common law*-maissa yleensä, kanadalaiset tuomioistuinpäätökset ovat usein erittäin laajoja. Niihin sisältyy normaalisti erillinen luettelo ratkaisun tekemiseen käytetyistä lähteistä. Esimerkiksi tapaus *Gosselin c. Québec* (2002 CSC 84)<sup>74</sup> käsittää tulosteena 99 isokokoista, tiheällä painettua sivua (noin 200 tavallista kirjan sivua), ja siihen kuuluu neljä sivua laaja lähdeluettelo. Tämä luettelo sisältää tuomareiden äänestyslauseunnoissa siteeratut oikeustapaukset, ratkaisun pohjana olevat lait ja lainkohdat sekä viitatus oikeuskirjallisuuden (*Doctrine citée*). Yksin oikeuskirjallisuutta koskeva luettelo on sivun mittainen.<sup>75</sup>

Oikeuskirjallisuus tulee laajasti esille myös australialaisissa tuomioissa. Tämä on helppo havaita hakemalla tapauksia Australian korkeimman oikeuden (*Higt Court of Australia*) tietopankista. Toisin kuin Englannissa ja Kanadassa, mutta samoin kuin Etelä-Afrikan tasavallassa, australialaisissa korkeimman oikeuden päätöksissä kaikki viitteet on teknisesti sijoitettu alaviitteisiin.<sup>76</sup> Esimerkiksi tapauksessa *Wong v. Commonwealth of Australia*<sup>77</sup> laajaan tuomiotekstiin sisältyy peräti 320 alaviitettä. Ne sisältävät, paitsi toistuvia viittauksia oikeuskäytäntöön, eri lainkohtiin, komitean-

73 Forster 1996:130.

74 Kaikki Kanadan korkeimman oikeuden ratkaisut julkaistaan sekä englanniksi että ranskaksi. Alkuperäiskieli voi olla jompikumpi, ja käännökseen merkitään sanat ”virallinen käännös”. Viitatussa tapauksessa alkuperäiskieli on ranska.

75 Englannin kielellä toimiva Intian korkein oikeus on varustettu hyvällä tiedonha-  
kujärjestelmällä. Jos hakee sanoilla ”learned author” ja ”learned authors” vuosilta  
1960–2009 saa yhteensä noin 400 osumaa, jotka sijoittuvat kaikille vuosikym-  
menille.

76 Alkujan käytäntö on peräisin Yhdysvaltain korkeimmasta oikeudesta, joka otti  
tavan käyttöön jo 1880-luvun lopulla. Vaikka vastustusta esiintyi, alaviitteet ovat  
nykyisin yhdysvaltalaisen tuomioiden vakiintunut tyylioppi. Ks. lähemmin  
Goodman 2006: 40–41.

77 309 [2009] HCA 3 (2 February 2009).

mietintöihin ja parlamenttiasiakirjoihin, myös lukuisia viittauksia oikeuskirjallisuuteen. Osaksi kyse on asia-alaviitteistä, joissa esitetään tarkkoja prosenttilukutietoja jne.

## 6.6 PÄÄTELMÄ

### 6.6.1 Oikeuskulttuurien vertailu

Yllä tarkastelun kohteena on ollut vain muutama maa maailman lukuisten valtioiden joukosta. Saatu kuva on hajanainen: löytyy esimerkkejä sekä laajasta oikeuskirjallisuuden siteeraamisesta että varovaisemmasta suhtautumisesta.<sup>78</sup> Niin ikään viittausten tarkkuus vaihtelee. Eräissä oikeuskulttuureissa, kuten Argentiinassa, Brasiliassa ja Chilessä, oikeuskirjallisuuteen viitataan varsin usein yksilöimättömästi. Toisaalta on maita, joissa tuomioistuinratkaisuun kirjataan säännönmukaisesti tarkka viittaus sivunumeroin varustettuna.

Joka tapauksessa voidaan todeta, ettei laajakaan viittaaminen oikeuskirjallisuuteen tuomioistuinratkaisuisa ole kansainvälisesti harvinainen ilmiö.<sup>79</sup> Sitä paitsi ranskalaisen oikeuskulttuurin maat ovat esimerkki siitä, että oikeuskirjallisuus saatetaan tuoda esille varsinaisen tuomion ulkopuolella (siihen linkitetyissä julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksessa ja esittelevän jäsenen mietinnöissä).

Puhtaasti tekniseltä kannalta viittaukset rakennetaan ja sijoitetaan eri maissa varsin eri tavoin. Klassinen tapa, jota noudatetaan – kuten on nähty – esimerkiksi Saksassa, Puolassa, Argentiinassa ja Indonesiassa, on viitteiden sijoittaminen sulkeissa varsinaiseen ratkaisutekstiin. Mahdollista on myös laatia erityinen luettelo ratkaisun lähteistä Brasilian ja Kanadan tapaan. Varsinaista korpus-tekstiä selkiyttävä käytäntö on yhdysvaltalainen, australialainen ja eteläafrikkalainen tapa varustaa ratkaisuteksti alaviitteillä.

78 Aiemmin syynä saattoi olla jopa lain määräys. Italiassa laki kielsi oikeustieteilijöiden siteeraamisen tuomioistuinratkaisuisa (Forster 1996: 129).

79 Saman havainnon tekee Marc Forster useisiin oikeuskulttuureihin kohdistuvan vertailun pohjalta. Hän toteaa myös, että eräissä maissa on havaittavissa viittausten selvää lisääntymistä. Esimerkiksi Alankomaiden ja Sveitsin korkeimmat oikeudet siteeraavat nykyisin selvästi aiempaa useammin oikeuskirjallisuuden kannanottoja (Forster 1996: 129–130).

## 6.6.2 Suomi kansainvälisessä katsannossa

Jos Finlex-tietopankkiin tallennetuista korkeimman oikeuden enakkopäätöksistä haetaan osumia (molemmista päistä katkaistulle) sanalle *\*kirjallisuus\**, tuomioistuimen koko oikeuskäytännöstä (1926–2006), niitä kertyy yhteensä 320.<sup>80</sup> Osassa tapauksia viittaus esiintyy jutun osapuolten kirjelmissä mutta monissa tapauksissa alempien tuomioistuinten ja välistä myös korkeimman oikeuden omissa ratkaisuperusteluissa. Usein viittaus on yksilöimätön, mutta myös yksilöityjä viittauksia esiintyy.<sup>81</sup>

Tarkemman kuvan saamiseksi kirjoittaja kävi nämä osumat lävitse ratkaisu ratkaisulta. Sellaisia ratkaisuja, joissa korkeimman oikeuden omat perustelut sisältävät yksilöidyn kirjallisuusviittauksen, on yhteensä 27.<sup>82</sup> Vastaavasti tapauksia, joissa yksilöity viittaus esiintyy esittelijän mietinnössä tai eri mieltä olevan jäsenen lausunnossa, on 24.<sup>83</sup> Yleensä kyse on yksittäisestä teoksesta tai artikkelista, mutta joissain jutuissa viitataan useaan kirjoittajaan.<sup>84</sup> Lisäksi yksilöityjä kirjallisuusviittauksia sisältyy KKO:n siteeraamiin ali- ja hovi oikeuden ratkaisuihin.

Voidaankin sanoa, että oikeuskirjallisuus nostetaan esiin suomalaisten tuomioistuinratkaisujen perusteluissa verrattain harvoin. Tämän tosiasian taustalla lieene useitakin eri syitä.<sup>85</sup> Ensinnäkin on muistettava, että urakierto tuomioistuinlaitoksen ja yliopistolaitoksen välillä on maassamme verrattain rajoitettua. Osaltaan asiaan vaikuttanee myös suomalaisen oikeusperinteen lakisidonnaisuus. Niin ikään merkitystä on varmasti sillä, että tuomioistuimissa

80 Korkeimman hallinto-oikeuden osalta vastaava luku on noin sata.

81 Kun tietokannasta hakee vaikkapa nimellä *Havansi*, saa seitsemän osumaa, joista kolmessa kyse on korkeimman oikeuden omista perusteluista (KKO 1997:10, 1996:37 ja 1996:26).

82 KKO 2008:46, 2008:30, 2008:19, 2007:23, 2005:95, 2005:14, 2001:12, 2000:23, 1998:96, 1998:54, 1998:31, 1997:206, 1997:198, 1997:184, 1997:169, 1997:156, 1997:70, 1997:69, 1997:61, 1997:10, 1996:129, 1996:112, 1996:37, 1996:26, 1995:196, 1994:94 ja 1990:97.

83 KKO 2007:40, 2006:94, 2006:74, 2006:56, 2005:76, 2005:75, 2004:109, 2004:47, 2003:129, 2002:43, 2001:115, 1998:34, 1997:209, 1997:107, 1997:86, 1997:47, 1997:6, 1996:54, 1996:53, 1995:206, 1994:112, 1993:169, 1993:68 ja 1991:155.

84 Tällaisia ratkaisuja ovat mm. KKO 2001:12, 1996:129, 1996:37 ja 1994:94.

85 Kirjoittaja kiittää oikeusneuvos Häyhää näiden näkökohtien esille tuomisesta.

ratkaistavat tulkintaongelmat koskevat usein verrattain tuoretta lainsäädäntöä. Siitä ei vielä ole olemassa sellaista oikeuskirjallisuutta, joka voisi antaa olennaista lisäarvoa lainvalmistelutöihin verrattuna. Tutkijan eivät myöskään aina käsittele oikeusongelmia tavoilla, jotka olisivat tuomioistuimissa helposti hyödynnettävissä.

Näistä varauksista huolimatta oikeuskirjallisuudella on ilmeistä merkitystä käytännön ratkaisutoiminnassa. Sen avulla tuomarit voivat hahmottaa oikeusongelmat selkeämmin ja rikastaa argumentaatiotaan. Tiedetäänkin, että ratkaisujen valmisteluvaiheessa suomalaiset tuomioistuimet käyttävät oikeuskirjallisuutta laajasti hyväkseen. Ylioikeuksien ja ylimpien tuomioistuinten esittelijöiden muistiot sisältävät yksityiskohtaisia katsauksia oikeuskirjallisuuden kannanottoihin, usein myös oikeusvertailevasti. Useimmiten näitä kannanottoja ei kuitenkaan tuoda yksilöidysti esiin itse ratkaisuisissa. Toisaalta lukuisat kansainväliset esimerkit (Saksa, Puola, Australia jne.) osoittavat, että laajamittaistakin oikeuskirjallisuuden lainaamista itse tuomiossa saatetaan pitää perusteltuna. Kysymys voi olla niin tapauksista, joissa tuomioistuin hyväksyy tutkijoiden argumentaation ja perustelut, kuin tapauksista, joissa tuomari tietoisesti poikkeaa oikeustieteessä esitetystä kannasta. Olisiko myös meidän syytä harkita tällaista käytäntöä?

Saatetaan väittää, että oikeuskirjallisuuden laajamittainen siteeraaminen raskauttaa tuomiotekstiä, kuten mm. puolalaisista ja saksalaisista tuomioistuinratkaisuista on nähtävissä. Oikeusvertailu osoittaa kuitenkin, että on käytettävissä tekniikoita, joissa tekstin puuroutuminen voidaan estää. Esimerkiksi Brasiliassa ja Kanadasa kirjallisuus kootaan erilliseksi luetteloksi, jolloin siihen viittaaminen ei juurikaan pidennä tekstiä.<sup>86</sup> Australian, Etelä-Afrikan ja Yhdysvaltain tapaan tuomioteksti voidaan myös varustaa alaviitteillä.<sup>87</sup>

86 Suomalaisesta oikeuskäytännöstä löytyy ratkaisu, jossa tekstin jaottelua ja otsikointia on kehitelty tähän suuntaan. Kyseinen ratkaisu on KKO 1995:179, jonka perusteluosa sisältää erillisen alaotsikon ”Oikeusohjeet ja kirjallisuus”.

87 Kirjoittajan suullisesti saaman tiedon mukaan ainakin yksi suomalainen käräjäoikeus kirjoittaa tuomionsa siten, että oikeuskirjallisuutta siteerataan alaviitteissä.

Kysymys ei luonnollisestikaan ole vain tekninen. Oikeusteoriassa vallitsevan kannan mukaan oikeuskirjallisuus on kylläkin sallittu oikeuslähde, mutta se on luonteeltaan vain heikosti velvoittavaa.<sup>88</sup> Jos oikeuskirjallisuutta siteerattaisiin aiempaa laajemmin tuomioistuinratkaisuisissa, merkitsisikö tämä sen aseman vahvistumista oikeuslähteenä, mahdollisesti lainsäädännön kustannuksella? Vastaväitteeksi voidaan esittää, että kysymys on pelkästään avoimemmasta esittämistekniikasta. Kun suomalaiset tuomioistuimet jo nyt käyttävät oikeuskirjallisuutta juttujen valmisteluvaiheessa, ei voitane sanoa, että käytettyjen lähteiden kirjaaminen itse tuomioon muuttaisi olennaisesti noudatettua oikeuslähdeoppia.

Lisäksi suoritettu oikeusvertailu osoittaa, että oikeuskirjallisuuden esille tuomisen kannalta on ainakin ylinten tuomioistuinten ja ylioikeuksien käytettävissä välimuoto. Kuten on nähty, Ranskassa korkeimman oikeuden keskeisiin ratkaisuihin linkitetään esittelyvän tuomarin muistio, jossa oikeuskirjallisuuden kannanottoja selvitetään laajasti. Myös Suomessa esittelijän muistio on näiltä osin julkinen. Estettä ei siten olisi sille, että esittelijän muistion julkiset osat linkitettäisiin ranskalaiseen tapaan itse ratkaisuun. Näin prejudikaattiarvoa omaavan ratkaisun perusteluista kiinnostunut henkilö saisi nopeasti ja helposti kuvan sen taustatekijöistä, mikä osaltaan turvaisi lainkäytön avoimuutta.

## 6.7 LIITE

### Esimerkki 1

Satunnaisesti valittu esimerkki siitä, miten laajasti oikeuskirjallisuutta siteerataan saksalaisissa tuomioistuinratkaisuisissa, on maan korkeimman oikeuden (*Bundesgerichtshof*) ratkaisu Zivilsenat 11.11.2009 VIII ZR 221/08:

(...) Die wiederkehrenden Kosten einer solchen Öltankreinigung gehören daher zu den umlagefähigen Betriebskosten nach § 2 Nr. 4 Buchst. a BetrKostVO (ebenso AG Karlsruhe, DWW 2006, 119; AG Regensburg, WuM 1995, 319; Langenberg, aaO; Blank/Börstinghaus, Miete, 3. Aufl., § 556 BGB Rdnr. 27; Kinne in: Kinne/Schach/Bieber, Miet- und Mietprozessrecht, 5. Aufl., § 556 BGB Rdnr. 132; Schmidt-Futterer/Lammel, Mietrecht, 9. Aufl., § 7 HeizKV Rdnr. 30; Pfeifer, Betriebskosten bei Wohn- und Geschäftsraummieta, 2002,

88 Timonen 2002: 25 ja 30.

S. 61 f.; Sternel, Mietrecht aktuell, 4. Aufl., Rdnr. V 12 und 542; Wall in: Eisenschmid/Rips/Wall, Betriebskostenkommentar, 2. Aufl., Rdnr. 2968 f.; Staudinger/Weitemeyer, BGB (2006), § 556 Rdnr. 25; Schmid, Handbuch der Mietnebenkosten, 11. Aufl., Rdnr. 5101; aA AG Speyer, ZMR 2007, 871; AG Hamburg, WuM 2000, 332; AG Rendsburg, WuM 2002, 232; AG Gießen, WuM 2003, 358; LG Landau, WuM 2005, 720).

Käännös:

Sellaisen öljytankinpuhdistuksen tyypilliset kustannukset kuuluvat siten verotuksessa huomioon otettaviin käyttökustannuksiin käyttökustannusasetuksen 2 §:n 4a kohdan mukaisesti (samoin Karlsruhen alioikeus, DWW (= Zeitschrift "Deutsche Wohnungswirtschaft") 2006, 119; Regensburgin alioikeus, WuM (= Wohnungswirtschaft und Mietrecht; Zeitschrift). 1995, 319, Langenberg, mt.; Blank/Börstinghaus, Vuokra, 3. p., § 556 BGB = Bürgerliches Gesetzbuch) reunanumero 27; Kinne in: Kinne/Schach/Bieber, Vuokra- ja vuokraprosessioikeus, 5. p., § 556 BGB reunanumero. 132; Schmidt-Futterer/Lammel, Vuokraoikeus, 9.p., § 7 HeizKV (= Heizkostenverordnung). reunanumero 30; Pfeifer, Käyttökustannukset asuin- ja liiketilöiden vuokrassa, 2002, S. 61 f.; Sternel, Ajankohtainen vuokraoikeus, 4. p., reunanumerot V 12 ja 542; Wall in: Eisenschmid/Rips/Wall, Käyttökustannusasioiden kommentaari, 2. p., reunanumero 2968 f.; Staudinger/Weitemeyer, BGB (2006), § 556 reunanumero 25; Schmid, Vuokrasuhteen lisäkustannusasiain käsikirja, 11. p., reunanumero 5101; toisin: Speyerin alioikeus, ZMR 2007, 871; Hampurin alioikeus, WuM 2000, 332; Rensburgin alioikeus, WuM 2002, 232; Gießenin alioikeus, WuM 2003, 358; Landaun ylioikeus, WuM 2005, 720).

## Esimerkki 2

Ranskan korkeimmassa oikeudessa esittelymuistiot saattavat sisältää mm. syvälle luotaavia prosessiteoreettisia pohdintoja, joiden pohjana on oikeuskirjallisuudessa käyty keskustelu. Juttu 04-16.174 (arrêt no 263 du 10 octobre 2008, rapport de Mme Radenne, *Conseiller rapporteur*) on tästä hyvä esimerkki. Siihen sisältyy mm. seuraava kappale:

(...) Attachée aux seuls actes juridictionnels mettant fin à la contestation, l'autorité de la chose jugée revêt deux aspects, une autorité négative, qui empêche qu'un même procès soit renouvelé, notion sur laquelle chacun s'entend, et une autorité positive, qui donne lieu à de nombreuses controverses doctrinales et divergences sémantiques. Pour la doctrine classique, l'autorité positive, qui impose de tenir pour vrai ce qui a été jugé, n'a d'effet qu'entre les parties. L'effet erga omnes, qui déroge au principe du contradictoire, n'a lieu qu'à titre exceptionnel lorsque l'ordre public l'exige. Un courant doctrinal plus récent estime que tout jugement définitif, qui certes n'a d'effet substantiel qu'entre les parties, est néanmoins opposable à tous en ce qu'il modifie l'ordonnement juridique. Les effets du jugement ne doivent cependant pas être confondus avec l'autorité de la chose jugée<sup>2</sup>. Les tiers, qui, pour reprendre la formule de Marie-



Anne Frison-Roche, extérieurs à l'instance n'en sont pas moins spécialement intéressés par le sort du procès,<sup>3</sup> devant pouvoir contester une décision à laquelle ils n'ont pas été parties. Pour un autre courant doctrinal "les tiers comme les parties doivent admettre que ce qui a été jugé entre les parties a autorité"<sup>4</sup>.

*Esittelymuistion ao. alaviitteet*

2. Gérard Cornu et Jean Foyer, in "Précis procédure civile" Thémis, droit privé Puf, p. 590

3. Marie-Anne Frison-Roche, in "Généralités sur le principe du contradictoire", Paris II, 1988, p. 94

4. Voir notamment Georges Wiederkehr, in «Rep. pr. civ. Dalloz, Chose jugée» n° 366

Käännös:

Oikeusvoima liittyy ainoastaan sellaisiin tuomioistuinratkaisuihin, jotka päättävät oikeusriidan. Sillä on kaksi puolta: negatiivinen oikeusvoima, joka estää saman oikeusriidan käynnistämisen uudelleen – käsite, josta ollaan yhtä mieltä – ja positiivinen oikeusvoima, josta on aiheutunut paljon kiistoja lainopissa ja [jonka suhteen on tehty] semanttisia erotteluja. Klassisessa lainopissa positiivisella oikeusvoimalla, jonka nojalla sitä, mikä on tuomiolla vahvistettu, on pidettävä totena, on vaikutuksia vain asianosaisten välillä. Vaikutus *erga omnes* [lat. 'kaikkia kohtaan', ts. kolmansia kohtaan], joka muodostaa poikkeuksen kontradiktorisesta periaatteesta, syntyy vain poikkeuksellisesti, kun tärkeät yleiset edut (*ordre public*) sitä vaativat. Uudemmassa lainopissa katsotaan, että jokaisella lopullisella tuomiolla, jolla tosin on aineellista vaikutusta vain osapuolten välillä, on kuitenkin vaikutuksia jokaista kohtaan, koska se muuttaa oikeudellista sääntelyä. Tuomion vaikutuksia ei kuitenkaan tule sekoittaa oikeusvoimaan.<sup>2</sup> Kolmansien, joilla – Marie-Anne Frison-Rochen sanoin – on yhtäläinen intressi oikeudenkäynnin lopputuloksen suhteen, vaikka he ovatkin juttuun nähden ulkopuolisia, tulee voida riittauttaa ratkaisu, jossa he eivät ole olleet osapuolia. Toisen lainopillisen suuntauksen edustajat katsovat, että "sekä kolmansien että osapuolten tulee hyväksyä, että se, mitä osapuolten välillä on tuomittu, on voimassa".<sup>89</sup>

### Esimerkki 3

Kuten alaviitteessä 25 on mainittu, tuomareilla on, paitsi Englannissa, myös muissa englantilaisen oikeusperinteen maissa (*common law* -maissa) huomattava arvovalta, mikä ilmenee mm. mahdol-

89 Kirjoittajan epävirallinen käännös. Muutamat tekstissä olevat termit ovat vaikeasti käännettävissä suomeksi. Termi *ordre public* suomennetaan kansainvälisessä yksityisoikeudessa 'ehdottomuusperiaatteeksi', mutta tämä käännös ei sovellu, koska kyseessä on ns. sisäinen *ordre public*. Vastaavasti ilmaus *opposable à tous* on tyypillinen ranskalainen prosessitermi. *Opposabilité* on johtavan oikeussanakirjan mukaan « aptitude d'un droit, d'un acte, d'une situation de droit ou de fait à faire sentir ses effets à l'égard des tiers ... (Cornu 2000, hakusana « opposabilité »). Tämän mukaisesti ilmaus on käännetty 'vaikutuksiksi'.

lisuutena valita vapaasti tuomion tyyllilaji. Esimerkiksi Yhdysvalloissa esiintyy erittäin persoonallisia tuomioita. Eräissä tapauksissa on ilmeistä, että tuomari on kirjoittanut ratkaisunsa tai äänestyslauseutensa huomattavan kiihtyneessä mielentilassa. Kuvaava esimerkki on Pennsylvanian korkeimman oikeuden tuomarin Musmannon eriävä mielipide jutussa, joka koski Henry Millerin teosta *Kravun kääntöpiiri*:<sup>90</sup>

”Cancer” is not a book. It is a cesspool, an open sewer, a pit of putrifaction, a slimy gathering of all that is rotten in the debris of human depravity. And in the center of all this waste and stench, besmearing himself with its foulest defilement, splashes, leaps, cavorts and wallows a bifurcated specimen that responds to the name of Henry Miller.... From Pittsburgh to Philadelphia, from Dan to Beersheba, and from the Ramparts of the Bible to Samuel Eliot Morison’s *The Oxford History of the American People*, I dissent.

”Krapu” ei ole kirja. Se on likakaivo, avoviemäri, tunkio, limainen kokoelma kaikkea sitä, mikä on mätää inhimillisen turmeltuneisuuden kaatopaikalla. Ja kaiken tämän jätteen ja löyhkän keskellä, tahrien itsensä saastaisimpaan lokaan, roiskii, hyppelee, riehuu ja rypee kaksinainen ilmestys, joka tottelee nimeä Henry Miller. (...) Pittsburghista Philadelphiiaan, Danista Beersebaan ja Raamatun lehdiltä Samuel Eliot Morisonin teokseen *The Oxford History of the American People*, olen eri mieltä.<sup>91</sup>

Yhdysvalloissa tuomari on voinut myös hermostua virkaveljiensä ratkaisulinjasta siveettömien elokuvien suhteen:<sup>92</sup>

Some state judges, acting the part of sycophants, echo that doctrine. It would appear that such an argument ought only to be advanced by depraved, mentally deficient, mind-warped queers. Judges who seek to find technical excuses to permit such pictures to be shown under the pretense of finding some intrinsic value to it are reminiscent of a dog that returns to his vomit in search of some morsel in the filth which may have some redeeming value of his own taste. If those judges have not the good sense and decency to resign from their positions as judges, they should be removed either by impeachment or by the vote of the decent people of their constituency.

Jotkut osavaltioiden tuomarit toistelevat mielistelijöinä tätä ratkaisulinjaa [= korkeimman oikeuden ratkaisulinjaa, joka on kirjoittajan mielestä väärä]. Luulisi, että tällaista kantaa ajaisivat vain turmeltuneet, henkisesti vajaamittaiset, väärämieliset hölmöläiset. Tuomarit, jotka etsivät teknisiä perusteita salliakseen sellaisten elokuvien esittämisen tekosyillä, että tällä olisi jonkinlaista itseisarvoa, tuovat mieleen koiran, joka palaa oksennukselleen löytääkseen saastasta suupalan, joka olisi sen oman maun mukainen. Jos tuollaisilla tuomareilla ei ole riittävästi järkeä ja säädyllyisyyttä erotakseen itse, heidät pitäisi erottaa joko

90 Tiersma 1999: 140–141.

91 Kirjoittajan epävirallinen käännös.

92 *Salt Like City v. Piepenburg* (571 P.2d. 1299 (1977)). Ks. George 2007: 449.

viraltapano-oikeudenkäynnissä tai heidät valinneiden kunnan ihmisten äänestyspäätöksellä.<sup>93</sup>

## Esimerkki 4

Puolan korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu II SA/Wr 354/09 (2009–09–30), jonka perusteluissa on mm. seuraava kappale:

Żeby jednak znać, że skarga dotyczy innych aktów lub czynności w zakresie administracji publicznej (lub bezczynność w tym przedmiocie) należy zbadać, czy wszystkie wyżej wymienione elementy występują (por. wyrok WSA w Warszawie z dnia 21 maja 2008 r. sygn. akt I SAB/Wa 24/08 – LEX nr 479036; B. Adamiak, Z problematyki właściwości sądów administracyjnych (art. 3 § 2 pkt 4 p.p.s.a.), ZNSA II nr 2/5/2006; T. Woś [w]: T. Woś, H. Knysiak-Molczyk, M. Romańska, Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2005, s. 59–63; J. P. Tarno, Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006, s. 29–31; A. Kabat, Komentarz do art. 3 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, [w:] B. Dauter, B. Gruszczyński, A. Kabat, M. Niezgodka-Medek, Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz, Zakamycze, 2006, wyd. II).

Käännös:

Jotta kuitenkin voitaisiin hyväksyä, että valituksen kohteena ovat muut toimet tai toimenpiteet julkisen hallinnon alalla (tai toimien laiminlyönti näiltä osin),<sup>94</sup> on tutkittava, ovatko kaikki edellä mainitut elementit käsillä (vrt. Varsovan hallinto-oikeuden ratkaisu 21.5.2008, taltio nro I SAB/Wa 24/08 – LEX nr 479036; B. Adamiak, Hallintotuomioistuinten toimivallan ongelmista (hallintoprosessilain 3 §:n 2 momentin 4 kohta), ZNSA (= Hallintolainkäyttöelinten tieteellinen aikakauskirja) II nro 2/5/2006; T. Woś [teoksessa]: T. Woś, H. Knysiak-Molczyk, M. Romańska, Hallintoprosessilaki, Kommentaari, Juridinen kustannusyhtiö LexisNexis, Varsova 2006, s. 29–31; A. Kabat, Hallintoprosessilain (30.8.2002) 3 §:n kommentointia, [teoksessa] B. Dauter, B. Gruszczyński, A. Kabat, M. Niezgodka-Medek, Hallintoprosessilaki, Kommentaari, Kustannusyhtiö Zakamycze 2006, osa II).<sup>95</sup>

93 Kirjoittajan epävirallinen käännös, jossa myös kirjojen ja artikkeleiden otsikot on havainnollisuuden vuoksi käännetty.

94 Jutussa oli kyse siitä, voidaanko hallintovalitus tehdä myös muunlaisista toimista kuin varsinaisesta, muotomääräykset täyttävästä hallintopäätöksestä.

95 Kirjoittajan epävirallinen käännös. Se on eräissä kohdin varsin vapaa sujuvuuden vuoksi. Esimerkiksi ”hallintoprosessilain” sananmukainen käännös olisi ”hallintotuomioistuinten edessä tapahtuvaa menettelyä koskeva oikeus”.

## Esimerkki 5

Brasilialaisen Superior Tribunal de Justiça -tuomioistuimen (eräänlaisen valtiosääntö- ja perusoikeusasiain ylioikeuden) ratkaisu (REsp 150908 SP 1997/0071637-6), josta verkossa on käytettävissä laajahko rubriikki (*ementa*). Sen liitteenä on mm. luettelo ratkaisussa siteeratusta oikeuskirjallisuudesta. Rubriikin ydinosa kuuluu seuraavasti:

O Direito tem seu método. Se não observado, a conclusão, com certeza, será equivocada. O homicídio é crime porque elimina a vida do homem. A calúnia afeta a honra. O furto diminui o patrimônio. A literatura alemã, por influência jurisprudencial, construiu a doutrina da insignificância, cuja divergência é restrita ao seu efeito, ou seja, se elimina a culpabilidade, ou repercute na própria tipicidade. Aliás, a sensibilidade dos romanos consagrou – de "minimis non curat praetor".<sup>96</sup> O prejuízo não é qualquer dano material, de que são exemplos o ligeiro corte na cutícula provocado pela manicure, ou o queimar, sem maior importância, as pontas dos cabelos da cliente. Nessa linha, "BETTIOL, ANIBAL BRUNO, MANTOVANI, MAURACH". O talonário de cheques, dada a insignificância de valor econômico, não se presta a ser objeto material do crime de furto, ou de receptação. Esta conclusão não se confunde com a conduta que se vale do talonário para praticar crime, de que o estelionato e o falso são ilustração.

Doutrina

OBRA: TRATTATO DEL FURTO E DELLE SUE VARIE SPECIE, TORINO, 1926, V. 3, AUTOR: VINCENZO MANZINI

OBRA: DIRITTO PENALE, 9ª ED, CEDAM, PADUA, 1976, P. 520. AUTOR: GIUSEPPE BETTIOL

OBRA: DIREITO PENAL, RIO DE JANEIRO, FORENSE, 1959, V. I, TOMO 2, P. 254. AUTOR: ANIBAL BRUNO

OBRA: DIRITTO PENALE, 2ª ED. CEDAM, PADUA, 1988, P. 197–198  
AUTOR: FERNANDO MANTOVANI

OBRA: TRATADO, ARIEL, BARCELONA, 1962, P. 180. AUTOR: REINHART MAURACH

Käännös:

Oikeudella on metodinsa. Jos sitä ei noudateta, johtopäätös on varmasti virheellinen. Murha tai tappo on rikos,<sup>97</sup> koska se riistää ihmiseltä elämän. Herjaukset loukkaa kunniaa. Varkaus vähentää omaisuutta. Saksalainen kirjallisuus on oikeuskäytännön pohjalta rakentanut opin teon merkityksettömyydestä, jossa

96 Originaalissa lainausmerkki on väärässä paikassa. Sen tulisi sijaita ennen *desanaa*.

97 Juridisessa portugalissa *homicidio simples* vastaa lähinnä tappoa ja *homicidio qualificado* lähinnä murhaa.

erottelun pohjana on teon painoarvo, niin että joko syyllisyys eliminoituu tai tyypillisyyuskriteeri ei täyty. Itse asiassa jo roomalaiset ottivat käyttöön maksimin “de minimis non curat praetor” (= ”tuomari ei tutki pikkuasioita”). Haitta ei ole mikä tahansa aineellinen vahinko, mistä tosiasiaa ovat esimerkiksi ihon lievä viiltäminen käsienhoidossa tai asiakkaan hiuslatvojen vähäinen palaminen [kampajalla]. Näillä linjoilla ovat [oikeuskirjallisuudessa] Bettiol, Anibal Bruno, Mantovani ja Maurach. Šekkivihko ei kelpaa varkausrikoksen tai [varastettua tavaraa koskevan] kätkemisrikoksen aineelliseksi kohteeksi, kun otetaan huomioon taloudellisen arvon merkityksettömyys. Tätä johtopäätöstä ei pidä sekoittaa siihen tilanteeseen, että vihkoa käytetään rikoksen tekemiseen, mistä esimerkkejä ovat petos ja väärennös.<sup>98</sup>

Lainoppi

Teos: Vincenzo Manzini, Varkausrikos ja sen eri lajit. Oppikirja. Torino 1926, V, 3.

Teos: Giuseppe Bettiol, Rikosoikeus. 9. painos. Padova 1976, s. 520.

Teos: Anibal Bruno, Rikosoikeus. Rio de Janeiro, kustannusyhtiö Forense 1959, V I, osa 2, s. 254.

Teos: Reinhart Maurach, Rikosoikeus. Barcelona 1962, s. 180. (Kyseessä on saksalaisen alkuperäisteoksen espanjankielinen käännös: Tratado de derecho penal.)

## Esimerkki 6

Etelä-Afrikan tasavallan korkeimman oikeuden ratkaisu *Kruger v Joles Eiendom (Pty) Ltd* (400/07) [2008] ZASCA 138 (27 November 2008). Siitä lainataan seuraavassa yksilöintitiedot ja tuomari Heherin äänestyslausunnon kohta 8 alaviitteineen (enemmistön mielipide):

THE SUPREME COURT OF APPEAL  
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

JUDGMENT

Case No: 400/07

JOHAN BLOEM KRUGER Appellant

and

JOLES EIENDOM (PTY) LTD 1st Respondent

REGISTRAR OF DEEDS (CAPE TOWN) 2nd Respondent

**Neutral citation:** *Kruger v Joles Eiendom (Pty) Ltd* (400/07) [2008] ZASCA 138 (27 November 2008).

**Coram:** MPATI P, MTHIYANE, CLOETE, HEHER JJA *et* KGOMO AJ

**Heard:** 10 NOVEMBER 2008

**Delivered:** 27 NOVEMBER 2008

**Summary:** Servitude-interpretation where ambiguous:

---

98 Kirjoittajan epävirallinen käännös.

[8] (...), it must be accorded an interpretation which least encumbers the servient tenement. Voet,<sup>12</sup> in discussing the urban servitude of *tigni immittendi* (ie the right to let a beam into a neighbour's party wall), contrasts [...]

As authority for this proposition Voet refers to, amongst others, Carpzovius<sup>14</sup> and the author of the opinion in the *Hollandsche Consultatien*<sup>15</sup> where the passage from Carpzovius which follows is quoted:

‘... servitus ceu res odiosa restringi, ac in dubio pro libertate pronunciari debet. Et semper servitus indefinita ita est interpretanda, quo fundus serviens minori afficiatur detrimento.’

[Äänestyslausuntoon sisältyvät alaviitteet:]

12 *Commentarius ad Pandectas* 8.2.2.

[...]

14 *Jurisprudentia Forensis Romano-Saxonica* 2.41.4.

15 Opinion 146.

Käännös:

[8] [...], sille on annettava tulkinta, joka vähiten rasittaa palvelevaa rakennusta. Käsitellessään kaupunkioiloissa esiintyvää *tigni immittendi* -rasitetta (ts. oikeutta asettaa tukiparru naapurin kantavaa seinää vasten) Voet<sup>12</sup> erottaa toisistaan [...]

Auktoriteettina tälle kannalle Voet viittaa muiden muassa Carpzoviukseen<sup>14</sup> ja *Hollandsche Consultatien* -kokoelmaan sisältyvän lausunnon kirjoittajaan. Lausunnona on lainattu seuraavaa Carpzoviuksen tekstikohtaa:

‘... kielteisenä ilmiönä rasitteita on tulkittava rajoittavasti, ja epätietoisissa tapauksissa on asia ratkaistava tavalla, joka merkitsee rasitteesta vapautumista. Ja epäselvää rasitetta on tulkittava niin, että palvevalle kiinteistölle aiheutuu mahdollisimman vähäistä haittaa.’<sup>99</sup>

## Esimerkki 7

Indonesian korkeimman oikeuden (*Mahkamah Agung*) ratkaisu No. 581 K/Pdt.Sus/2008 on maassa poikkeuksellinen, koska siinä viitaan yksilöidysti oikeuskirjallisuuteen. Kyseessä on patenttioikeudellinen juttu, johon liittyy prosessuaalisia kysymyksiä. Ratkaisussa oikeuskirjallisuuteen viitataan kolmessa eri kohdassa, numeroiduissa perustelukappaleissa, jotka kaikki alkavat *että*-sanalla (“*bahwa*”). Vrt. Ranska.

15. Bahwa putusan Hakim yang dianggap tidak memberikan pertimbangan yang cukup pada putusan yang dijatuhkannya, haruslah memenuhi salah satu kriteria-kriteria di bawah ini: a. Apabila diabaikan suatu dalil (yang dapat

99 Kirjoittajan epävirallinen käännös.

memberi arah untuk suatu kesimpulan lain yang berbeda; [...] (dikutip dari buku "ANEKA MASALAH HUKUM DAN HUKUM ACARA PERDATA", Setiawan, SH. terbitan ALUMNI, Bandung, cetakan I/1992, halaman 388); [...]

19. Bahwa kewajiban seorang Hakim untuk memberikan *motivering*<sup>100</sup> yang cukup bagi putusannya sesuai dengan pendapat Setiawan, SH. dalam bukunya "ANEKA MASALAH HUKUM DAN HUKUM ACARA PERDATA", terbitan ALUMNI, Bandung Cetakan I/1992, halaman 372, menjelaskan bahwa: Adanya kewajiban bagi seorang Hakim untuk memberikan suatu *motivering* terhadap putusan-putusannya memberikan jaminan akan adanya suatu "fair hearing"; [...]

21. Bahwa menurut pendapat ahli hukum Prof. R. Subekti, SH. dalam bukunya Hukum Pembuktian, Pradnya Paramita, Jakarta, Cetakan ke 11, 1995, halaman 15 menyatakan: "Suatu masalah yang sangat penting dalam Hukum Pembuktian adalah masalah pembagian beban pembuktian. [...]"

Käännös:

15. Että tuomarin ratkaisun, jonka suhteen katsotaan, ettei sitä ole riittävästi perusteltu, tulee täyttää yksi seuraavista ehdoista: a. kun on sivuutettu jokin näkökohta (joka voi tukea toisenlaista lopputulosta); b. [...] (lainattuna kirjasta "Eräät oikeusongelmat ja siviiliprosessioikeus", [kirj.] Setiawan, oikeustieteen maisteri, [kustannusyhtiö] Alumni, Bandung, julk. I/1992, sivu 388). [...]

19. Että tuomarin velvollisuus esittää riittävät perustelut ratkaisulleen vastaa oikeustieteilijä Setiawanin mielipidettä tämän kirjassa Eräät oikeusongelmat ja siviiliprosessioikeus, kustannusyhtiö Alumni, Bandung, julk. I/1992, sivu 372, [jossa kirjoittaja] toteaa, että: "Se, että tuomarilla on velvollisuus esittää perustelut ratkaisuilleen, antaa takeet siitä, että [jutussa] on [toimitettu] "fair hearing"<sup>101</sup> [...]

21. Että oikeustieteilijä, prof. R. Subekti sanoo mielipiteenään kirjassaan Todistus-oikeus, [kustannusyhtiö] Paramita, Jakarta, 11. painos, 1995, sivu 15: "Yksi todistus-oikeuden kaikkein tärkeimmistä ongelmista on ongelma todistustaakan jaosta. [...]"<sup>102</sup>

100 Tuomarin käyttämä juridisen hollannin termi *motivering* sanan *pertimbangan* ('perustelu') sijasta kertoo osaltaan siirtomaa-ajan perinteen jatkuvuudesta Indonesiassa. Ratkaisu sisältää myös muita hollantilaisia ilmauksia ja sitaatteja, esimerkiksi seuraavassa virkkeessä: "Bahkan Mahkamah Agung, di tingkat kasasi dapat membatalkan putusan pengadilan (baik Pengadilan Negeri ataupun Pengadilan Tinggi) atas dasar pertimbangan bahwa putusan itu tidak diberikan pertimbangan yang cukup (*niet voldoende gemotiveerd*)."<sup>101</sup> Kirjoittajan epävirallinen käännös: "Lisäksi korkein oikeus voi kassaatiomenettelyssä kumota tuomioistui-men (joko alioikeuden tai ylioikeuden) tuomion sillä perusteella, ettei ratkaisua ole riittävästi perusteltu (*niet voldoende gemotiveerd*)."<sup>102</sup> Ylipäättäänkin indonesialai-sessa oikeuskielessä on edelleen paljon hollantilaisperäistä. Ks. lähemmin Mas-sier 2008: 241–244.

101 Kirjoittajan epävirallinen käännös.

102 Kirjoittajan epävirallinen käännös.

## Esimerkki 8

Tämä esimerkki on Intian korkeimman oikeuden ratkaisu, joka koskee valtiosääntöoikeudellista ongelmaa. Korkeimman oikeuden ratkaisut laaditaan Intiassa aina englannin kielellä, joka on maan perustuslain mukaan ”associate national language”. C.K. Thakkerin äänestyslausunto sisältää laajaa oikeusvertailua kansainyhteisön eri maiden välillä, ja siinä siteerataan laajasti näiden maiden oikeustieteilijöitä:

CASE NO.:

Writ Petition (civil) 1 of 2006

PETITIONER:

Raja Ram Pal

RESPONDENT:

The Hon'ble Speaker, Lok Sabha & Ors

DATE OF JUDGMENT: 10/01/2007

BENCH:

SABHARWAL, Y.K. (CJI) & BALAKRISHNAN, K.G. (J) & THAKKER, C.K.(J) & R.V. RAVEENDRAN (J) & JAIN, D.K. (J)

JUDGMENT:

J U D G M E N T

With

TC (C) Nos. 82/2006, 83/2006, 84/2006, 85/2006, 86/2006, 87/2006, 88/2006, 89/2006, 90/2006 and WP (C) No. 129/2006.

Y.K. Sabharwal, CJI.

### Factual Backgrounds

The interpretation of Article 105 of Constitution of India is in issue in these matters. The question is whether in exercise of the powers, privileges and immunities as contained in Article 105, are the Houses of Parliament competent to expel their respective Members from membership of the House. If such a power exists, is it subject to judicial review and if so, the scope of such judicial review.

\*\*\*

Sir Edward Coke was in favour of 'High Court of Parliament' having its law and was of the view that the matters decided in Parliament were not part of Common Law. He observed that it was not for a Judge to judge any law, custom or privilege of Parliament. The laws, customs, liberties and privileges of Parliament are better understood by precedents and experience than can be expressed by a pen.

As Lord Tennyson stated;

”A land of settled government,  
A land of just and old renown,  
Where Freedom slowly broadens down,  
From precedent to precedent.”



Let us consider the view points of learned authors, jurists and academicians on this aspect. In Halsbury's Laws of England, (Fourth Edn.; Reissue : Vol. 34; p. 569; para 1026); it has been stated; House of Commons' power of expulsion. Although the House of Commons has delegated its right ... [...]

O. Hood Phillips also states ('Constitutional and Administrative Law', Fourth Edition; p. 180) that the House may also expel a member, who although not ... [...]

Wade and Phillips also expressed the same opinion. In 'Constitutional Law', (7th Edition; p. 793); it was stated; "The House of Commons cannot of course create disqualifications unrecognized by law but it may expel any member who conducts himself in a manner unfit for membership" ... [...]

Sir William Anson in "The Law and Custom of the Constitution", (Fifth Edn; Vol. I; pp. 187–88) states; "In the case of its own members, the House has a stronger mode of expressing its ... [...]

Griffith and Ryle in "Parliament, functions, practice and procedures", (1989), at p.85 stated; "The reconciliation of these two claims ... [...]

In Twentieth Edition by Sir Charles Gordon (1983), in Chapter 9 (Penal Jurisdiction of the Houses of Parliament), it had been stated; PUNISHMENT INFLICTED ON MEMBERS In the case of contempts committed against the House of Commons by Members, two other penalties ... [...]

In Twenty-third Edition by Sir William McKay (2004), Chapter 9 titles (Penal jurisdiction of Both Houses). The relevant discussion reads thus; PUNISHMENT OF MEMBERS. In the case of contempts committed against the House of Commons by Members, or where the House considers that a Member's conduct ought to attract some sanction (see pp. 132–33), two other... [...]

## KIRJALLISUUS

ARNTZ, R. (2001). *Fachbezogene Mehrsprachigkeit in Recht und Technik* (Hildesheim etc.: Georg Olms Verlag, 2001, Studien zu Sprache und Technik, Band 8).

BANKOWSKI, Z, MACCORMICK, D. N. & MARSHALL, G. (1997). 'Precedent in the United Kingdom'. Teoks. MacGormick, D. N. & Summers, R. S. (eds.), *Interpreting Precedents: a Comparative Study* (Aldershot: Ashgate), s. 314–354.

CORNU, C. (dir) (2000). *Vocabulaire juridique* (Paris: PUF).

DAVID, R. & JAUFFRET-SPINOSI, C. (1986). *Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät II*. Suom. Mattila, H. E. S. (Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus).

De Cruz, P. (2007). *Comparative Law in a Changing World*. 3<sup>rd</sup> ed. London & New York: Routledge-Cavendish.

DERRIMAN, J. (1955). *Pageantry of the Law* (London: Eyre & Spottiswoode).

FORSTER, M. (1996). 'The Significance and Function of Legal Citations: Comparative-law Efforts to Standardize Citation Practice. Legal Cultural Differences in Citation Frequencies of the Supreme Courts'. In: Gessner, V., Hoeland, A. & Varga, C.

(eds): *European legal cultures*. Aldershot: Ashgate 1996 (Tempus textbook series on European law and European legal cultures 1).

GEORGE, J. F. (2007). *Judicial Opinion Writing Handbook*. 5th ed. (Buffalo: Hein & Co.).

GOODMAN, A. (2006). *How Judges Decide Cases: Reading, Writing and Analysing Judgments* (St. Albans: XPL).

HOPE OF CRAIGHEAD, Lord (2005). 'Writing Judgments'. Annual Lecture 2005. Judicial Studies Board, (verkossa osoitteessa [http://www.jsboard.co.uk/downloads/annuallecture\\_2005\\_proof\\_220305.pdf](http://www.jsboard.co.uk/downloads/annuallecture_2005_proof_220305.pdf); tarkistettu 5.1.2010)

KLEINHEYER, G. & SCHRÖDER, J. (Hrsg.) (1996). *Deutsche und europäische Juristen aus neun Jahrhunderten*. 4. Aufl. (Heidelberg-Müller).

LASHÖFER, J. (1992). *Zum Stilwandel in richterlichen Entscheidungen. Über stilistische Veränderungen in englischen, französischen und deutschen zivilrechtlichen Urteilen und in Entscheidungen des Gerichtshofs der Europäischen Gemeinschaften* (Münster & New York: Waxmann, 1992).

MARKEINIS, B. S., LORENZ, W. & DANNEMANN, G. (1997). *The German Law of Obligations. I: The Law of Contracts and Restitution. A Comparative Introduction* (Oxford: Clarendon Press, 1997).

MASSIER, A. W. H. (1992). *Beknopt Juridisch Woordenboek Indonesisch – Nederlands*. (Leiden Centrum voor niet-westerse studies. Rijksuniversiteit Leiden. CNWS publ. no 8).

– » – (2008). *The Voice of the Law in Transition. Indonesian Jurists and Their Languages 1915–2000*. Leiden: KITLV Press 2008.

MATTILA, H. E. S. (2002). *Vertaileva oikeuslingvistiikka* (Helsinki: Kauppakaari).

– » – (2006). 'Perheoikeusjärjestelmien yhteensovittamisesta'. Teoks. *Oikeusteorian puolella. Juhlakirja professori Rauno Haltrunen* (Lapin yliopiston oik. tiet. julk. C 42), s. 163–183.

– » – (2008). 'Oikeuskielen muutokset nykymaailmassa', *Lakimies* 7–8/2008, s. 1149–1165.

MERWE, G. G, VAN DER & DU PLESSIS, J. (eds.) (2004). *Introduction to the Law of South Africa* (The Hague: Kluwer).

MIROW, M. C. (2004). *Latin American Law. A History of Private Law and Institutions in Spanish America* (Austin: University of Texas Press, 2004).

PETERSEN, T. & SOUKKA, P. (1965). *Englannin oikeuslaitos* (Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus).

TIERSMA, P. (1999). *Legal Language* (Chicago & London: The University of Chicago Press).

TIMONEN, P. (2002). 'Sources of Law and Material on the Sources of Law'. Teoks. Pöyhönen, J. (ed.), *An Introduction to Finnish Law* (Helsinki: Kauppakaari).

TROPER, M. & GRZEGORCZYK, C. (1997). 'Precedent in France'. Teoks. MacGormick, D. N. & Summers, R. S. (eds.), *Interpreting Precedents: a Comparative Study* (Aldershot: Ashgate).

WETTER, J. G. (1960). *The Styles of Judicial Opinions. A Case Study in Comparative Law* (Leyden: Sythoff).

ZIMMERMANN, R. (1997). 'Südafrikanische Übersetzungen gemeinrechtlicher Literatur', *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 1997, s. 536–549.



## 7. SYYT KESKISUURTEN JA LAAJOJEN RIKOSASIOIDEN KÄSITTELYN VIIPYMI- SEEN JA KEINOT NIIDEN POISTAMISEKSI

### Työryhmän 1/2009 raportti

#### Työryhmän jäsenet

hovioikeudenlaamanni Ritva Supponen, Rovaniemen hovioikeus,  
puheenjohtaja

hovioikeudenneuvos Maarit Tukiainen, Rovaniemen hovioikeus,  
sihteeri

kärjäjätuomari Kirsti Juopperi, Kemijärven kärjäoikeus

kärjäjätuomari Anne Kurtti, Kemi-Tornion kärjäoikeus

kärjäjätuomari Kimmo Saarela, Kemi-Tornion kärjäoikeus

kärjäjätuomari Tanja Pohjola, Kuusamon kärjäoikeus

kärjäjätuomari Kauko Kontio, Lapin kärjäoikeus

kärjäjätuomari Janika Kaski, Oulun kärjäoikeus

kärjäjätuomari Juhani Laurinolli, Oulun kärjäoikeus

kärjäjätuomari Mika-Pekka Sarkkinen, Oulun kärjäoikeus

kärjäjätuomari Tuula Hiukka-Poikela, Rovaniemen kärjäoikeus

kärjäjätuomari Reetta Löija, Rovaniemen kärjäoikeus

kärjäjätuomari Eila Väistö, Rovaniemen kärjäoikeus

laamanni Riitta Kuurinmaa-Myllyniemi, Ylivieskan kärjäoikeus

kärjäjätuomari Jyrki Jylhä, Ylivieskan kärjäoikeus

kärjäjätuomari Antti Karjala, Ylivieskan kärjäoikeus

johtava kihlakunnansyyttäjä Elsa Kauhanen, Lapin syyttäjänvirasto

johtava kihlakunnansyyttäjä Ilpo Virtanen, Oulun syyttäjänvirasto

kihlakunnansyyttäjä Heikki Arjas, Oulun syyttäjänvirasto

kihlakunnansyyttäjä Jorma Mikkonen, Oulun syyttäjänvirasto

julkinen oikeusavustaja Anne Juntikka, Kemin oikeusaputoimisto

julkinen oikeusavustaja Pirkko Rantanen, Sodankylän oikeusapu-  
toimisto

asianajaja Reetta Hakala, Kemi

asianajaja Ilkka Ikäheimo, Rovaniemi

asianajaja Pentti Paakki, Raahen

asianajaja Jari Vertala, Oulu

rikosylikomisario Jukka Haataja, Lapin poliisilaitos

rikoskomisario Marjut Hanhela, Oulun poliisilaitos

harjoittelija, oikeustieteen ylioppilas Marja Ikkala

## 7.1 JOHDANTO

Suomi on saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta lukuisia langettavia tuomioita kohtuuttoman pitkään venyneistä laajoista rikosoikeudenkäynneistä. Tuomioistuin on katsonut, että oikeudenkäynnit esitutkinnasta lainvoimaiseen tuomioon ovat kestäneet liian kauan laajuudestaan ja vaikeudestaan huolimatta. Erityistä huomiota on kiinnitetty sellaisiin pitkiin ajanjaksoihin, joina asian käsittely ei ole edennyt lainkaan tuomioistuimessa tai viranomaisessa. Vaikka viipymisissä olisi osaltaan kysymys resurssien puutteesta, ihmisoikeustuomioistuin edellyttää, että valtio järjestää oikeuslaitoksensa niin, että jokainen voi saada asiansa käsiteltyä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan edellyttämässä kohtuullisessa ajassa.<sup>103</sup> Myös perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyä ilman aiheetonta viivästystä.

Ihmisoikeussopimuksen tavoitteena on kohtuullinen käsittelyaika. Langettavissa Suomea koskevissa tuomioissa käsittely on lyhimmillään kestänyt 4 vuotta 2 kuukautta ja pisimmillään yli 16 vuotta. Euroopan neuvoston oikeuslaitoksen toimivuutta tarkasteleva pysyvä CEPEJ-komitea<sup>104</sup> pyrkii puolestaan siihen, että valtiot määrittelisivät erityyppisten oikeudenkäyntien kestolle optimaaliset käsittelyajat. Oikeudenkäynnin keston tulisi olla asianosaisten ennustettavissa ja heillä tulisi olla yleistä tietoa oikeusprosessin kestosta. Edellytetään, että asianosaiset tietäisivät suunnilleen, kuinka kauan heidän oikeudenkäyntinsä voi kestää. Viranomaisen ja asianosaisten tulisi toiminnallaan pyrkiä siihen, että asiat voidaan käsitellä kohtuullisessa ajassa ja oikeudenkäynnin kesto olisi ennakoitavissa.

## 7.2 TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄ

Laatutyöryhmän tehtävänä oli selvittää syyt laajojen ja keskisuurten rikosasioiden käsittelyn viivästymiseen ja keinoja viipymisen korjaamiseen. Tarkastelun kohteena oli oikeudenkäynti esitutkinnasta hovioikeuden tuomioon saakka.

103 Esim. *Sorvisto*-tapaus 13.1.2009.

104 European Commission for the Efficiency of Justice, [www.coe.int](http://www.coe.int).

Työryhmä on perehtynyt korkeimmassa oikeudessa vuonna 2007 käsiteltyjen talousrikosasioiden kestosta tehtyyn tutkimukseen ja poiminut Rovaniemen hovioikeudessa vuonna 2008 ratkaistuista vanhoista rikosasioista vastaavia tietoja oikeudenkäynnin kestosta. Näistä tutkimuksista ei ole selvitettävissä viipymisten syitä, mutta niistä voidaan päätellä, missä käsittelyn vaiheessa on ollut pidempiä katkoksia.

Rovaniemen hovioikeus kuuluu CEPEJ:n pilottituomioistuinverkostoon. Verkosto pyrkii siihen, että asiat käsiteltäisiin optimaalisessa ja ennakoitavassa ajassa. Pilottituomioistuinten tehtävänä on myös etsiä innovatiivisia ratkaisuja käsittelyaikojen lyhentämiseksi. CEPEJ on 7.–9.12.2005 täysistunnossaan hyväksynyt oikeudenkäynnin viivästymisen ehkäisemiseksi ja käsittelyaikojen ennakoimiseksi ajankäytön tarkistusluettelon (Time management checklist)<sup>105</sup>. Sen avulla voidaan analysoida käsittelyaikojen pituuteen vaikuttavia tekijöitä. Luettelo perustuu CEPEJ:n pilottituomioistuinten puiteohjelmaan. Luetteloimalla oikeudenkäynnin kestoon liittyviä tekijöitä pyritään edistämään oikeudenkäynnin tehokkuutta sekä takaamaan sen avoimuus ja ennakoitavuus. Työryhmässä on keskusteltu tämän asiakirjan pohjalta käsittelyajoista ja niiden kontrollikeinoista. Raportissa paneudutaan tarkistusluettelon avulla laajojen ja keskisuurten rikosasioiden viipymisen ongelma-kohtiin.

Käsittelyaikoihin voidaan vaikuttaa myös yhteistyötä lisäämällä ja erikoistumalla. Näitä keinoja selvitetään työryhmän jäsenten kannanottojen ja aikaisempien tutkimusten perusteella.

Perustuslakivaliokunta on 5.11.2009 julkaissut kotisivuillaan oikeusministeriöltä, korkeimmalta oikeudelta, valtakunnansyyttäjänvirastolta, asianajajaliitolta ja ulkoasianministeriöltä 16.6.2009 pyytämänsä selvitykset oikeudenkäyntien viivästymiseen liittyvistä seikoista. Niistä välittyy yhteinen huoli aiheen vakavuudesta. Näitä selvityksiä on ehditty hyödyntää raportin laadinnassa.

---

<sup>105</sup> Time Management Checklist (Checklist of indicators for the analysis of lengths of proceedings in the justice system). Oikeusministeriö julkaisee tarkistuslistasta suomenkielisen version.

Raportissa ei käsitellä resurssikysymyksiä vaan niiden osalta viitataan edellä mainittuihin selvityksiin.

Lopuksi käsitellään 1.1.2010 voimaan tulevaa mahdollisuutta pyytää käräjäoikeutta määräämään asia kiireelliseksi.

### 7.3 TUTKIMUKSIA OIKEUDENKÄYNTIEN KESTOSTA

#### 7.3.1 Korkeimman oikeuden tutkimus talousrikos-oikeudenkäyntien kestoista

Korkein oikeus on tehnyt tutkimuksen vuonna 2007 käsiteltyjen talousrikosoikeudenkäyntien kestoista. Tutkimusaineistona on ollut 84 korkeimpaan oikeuteen vuonna 2007 saapunutta<sup>106</sup> vero-, kirjanpito- sekä velallisen rikoksia koskevaa tapausta. Tutkituista jutuista 30 on käsitelty Helsingin, 16 Turun, 11 Vaasan, kahdeksan Rovaniemen, kahdeksan Itä-Suomen ja 11 Kouvolan hovioikeudessa. Tutkimuksessa juttujen laajuus on määritelty muun muassa vastaajien, syytekohtien, istuntopäivien ja todisteiden lukumäärän sekä asiakirjamateriaalin koon perusteella.

Tutkimuksen mukaan kaikkien juttujen keskimääräinen käsittely-aika oli 4 vuotta 10 kuukautta 15 päivää. Nopein juttu ratkaistiin 1 vuoden 5 kuukauden 1 päivän kuluessa ja pisimpään kestänyt juttu 9 vuoden 1 kuukauden 17 päivän kuluessa. Rovaniemen hovioikeudessa keskimääräinen kokonaiskesto oli noin 4 vuotta 5 kuukautta (1 617 päivää) pisimmän kokonaiskeston ollessa Helsingin hovioikeudessa lähes 6 vuotta (2 112 päivää). Turun hovioikeudessa kokonaiskesto oli lyhyin eli noin 3 vuotta 6 kuukautta (1 291 päivää). Myös Kouvolan hovioikeudessa keskimääräinen kokonaiskesto oli lyhyempi kuin Rovaniemen hovioikeudessa.

Eri vaiheissa viranomaisissa keskimääräinen kesto jakautui niin, että esitutkinta vei huomattavasti pisimmän ajan eli noin 1 vuoden 5 kuukautta (516 päivää), syyteharkinta ja käräjäoikeuskäsittely kumpikin keskimäärin vähän alle vuoden (268 päivää ja 304 päivää), hovioikeuskäsittely keskimäärin vähän yli vuoden (412

<sup>106</sup> Hovioikeuksissa talousrikosjuttujen määrä (asiakoodit 15, 152–154 ja 158) vuonna 2007 oli 262 juttua. Rovaniemen hovioikeudessa ko. juttuja oli 26.



päivää) ja valitusluvan saaminen keskimäärin hieman alle puoli vuotta (162 päivää). Tutkimuksessa havaittiin lisäksi, että käräjäoikeuskäsittely kesti vain hieman kauemmin tai suunnilleen saman verran kuin syyteharkinta ja että hovioikeuskäsittely kesti pidempään kuin käräjäoikeuskäsittely. Sama ilmiö oli nähtävissä kaikissa rikosjutuissa.

Rovaniemen hovioikeuspiirissä esitutinnan kesto oli keskimäärin 355 päivää, syyteharkinnan kesto keskimäärin 269 päivää, käräjäoikeuskäsittelyn kesto keskimäärin 295 päivää ja hovioikeuskäsittelyn kesto keskimäärin 400 päivää. Rovaniemen hovioikeuspiirissä käsittelyjen kesto eri viranomaisissa oli kolmanneksi pisin lukuun ottamatta esitutkintaa, joka oli toiseksi lyhyin.

Tutkimuksessa pyrittiin hakemaan myös niitä muuttujia, jotka vaikuttavat oikeudenkäynnin keston. Keskeisin havainto oli se, että käsittelyaikojen erot olivat tilastollisesti merkitseviä. Toisin sanoen se, missä hovioikeuspiirissä juttu käsitellään, on selvässä yhteydessä kokonaiskäsittelyaikaan. Vaikka yksittäisten juttujen laajuudessa oli hovioikeuspiireittäin eroja, erot eivät pääkäsitteilypäivien, henkilötodistelun ja kirjallisten todisteiden määrällä mitattuna riittäneet selvittämään käsittelyaikojen vaihtelua vaan hovioikeuspiiri vaikutti kokonaiskäsittelyaikaan myös muista syistä kuin juttujen laajuudesta johtuen. Myöskään jutun rangaistus-seuraamuksilla ei todettu tilastollisesti merkittäviä yhteyksiä kokonaiskäsittelyaikaan. Laajoissa jutuissa kokonaiskäsittelyaika oli pitkä, mutta se saattoi olla pitkä myös pienissä jutuissa. Myöskään tiedoksiantojen viivästykset tai peruutukset tai asianosaisten omat prosessitoimet eivät selittäneet riittävästi pitkää kokonaiskäsittelyaika. Hovioikeuspiirien sisällä hajonta yksittäisten juttujen välillä oli suurta ja eri instanssien keskinäiset käsittelyajat saattoivat poiketa huomattavasti. Jutun kokonaiskäsittelyaika saattoi pikemminkin olla riippuvainen juttujen käsittelyjärjestyksen priorisoinnista kuin varsinaisesti jutun vaikeudesta. Kokonaiskäsittelyaikojen pitkä kesto ja yksittäisten juttujen välisen keston suuri hajonta näytti tutkimuksen mukaan johtuvan asiaa käsittelevien viranomaisten toiminnasta ja resursseista.

### 7.3.2 Tutkimus Rovaniemen hovioikeudessa vuonna 2008 ratkaistuista rikosasioista

Työryhmän raporttia laadittaessa on tarkasteltu myös vuonna 2008 Rovaniemen hovioikeudessa ratkaistuja rikosasioita. Tarkastelun kohteeksi valittiin 24 rikosasiaa, joiden pääkäsittely hovioikeudessa oli kestänyt vähintään seitsemän tuntia tai jotka muuten olivat vanhimpia. Jutuista viidessä oli haettu valituslupaa korkeimmalta oikeudelta. Jutuista nopeimmin oli ratkaistu törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä koskenut asia, jonka käsittelyaika rikosilmoituksen tekemisestä hovioikeuden tuomioon kesti seitsemän kuukautta. Muiden väkivaltarikosten kokonaiskäsittelyaika vaihteli 1 vuodesta 2 vuoteen 9 kuukauteen. Näiden juttujen suhteellisen nopeaa etenemistä selittää se, että ne olivat pääsääntöisesti vangitun juttuja. Pisin kokonaiskesto oli törkeää velallisen epärehellisyyttä koskevalla jutulla, jonka kokonaiskäsittelyaika oli 7 vuotta 5 kuukautta. Sen esitutkinta oli kestänyt noin 2 vuotta 10 kuukautta, syyteharkinta 1 vuosi 4 kuukautta, käräjäoikeuskäsittely 2 vuotta 1 kuukausi sekä hovioikeuskäsittely 1 vuosi 2 kuukautta. Seuraavaksi pisimpään oli kestänyt törkeää velallisen petosta koskeva asia 4 vuotta 9 kuukautta ja törkeää veropetosta ym. sekä törkeää petosta koskevat asiat 4 vuotta 2 kuukautta. Muiden juttujen kokonaiskäsittelyaikaa voitiin pitää kohtuullisena.

Yksi laajimmista Rovaniemen hovioikeuspiirissä käsiteltävistä jutuista on ns. Riihisäätiön juttu, jonka käsittelyn on arvioitu kestävän hovioikeuden ratkaisuun mennessä noin 8 vuotta 5 kuukautta. Jutun esitutkinta on kestänyt noin 2 vuotta 8 kuukautta, syyteharkinta noin 2 vuotta 10 kuukautta ja käräjäoikeuskäsittely noin 4 vuotta, kun käsittelyn kesto lasketaan ensimmäisen haastehakemuksen saapumisesta käräjäoikeuteen. Arvio hovioikeuskäsittelyn kestosta on 1 vuosi 2 kuukautta.

## 7.4 KÄSITTELYAIKATAVOITTEET JA NIIDEN SEURANTA

### 7.4.1 Kokonaiskäsittelyaika ja sen seuranta

Rikosasioiden käsittelyn katsotaan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan mukaan alkavan siitä, kun vastaaja on saanut tiedoksi häneen kohdistuvan rikosepäilyn. Vastajaan kohdistetaan silloin joko pakkokeino tai häntä kuulustellaan. Tästä seuraava oikeudenkäynti päättyy useimmiten esitutkinnan, syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyjen jälkeen lainvoimaiseen tuomioon. Käytettyä kokonaisaikaa ei useinkaan pystytä arvioimaan etukäteen eikä sitä seurata oikeudenkäynnin aikana. Asiaa ei yleensä myöskään priorisoida, jos käsittelyaika on venynyt pitkäksi. Työryhmä pitää kokonaiskäsittelyajan seurannan puutteita yhtenä syynä viipymisiin. Asianhallintajärjestelmistä ei voida seurata riittävästi viiveitä.

CEPEJ:n ajanhallinnan tarkistusluettelon ensimmäinen arviointiperuste on kyky arvioida oikeusprosessin kokonaiskesto. Asianmukainen ajanhallinta edellyttää mahdollisuutta arvioida ei vain yksittäisten tuomioistuinten käsittelyn kesto vaan oikeudenkäynnin kokonaiskesto. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhankeen laatumittariston yhtenä oikeudenkäynnin joutuisuuden laatuksena on se, onko asian aikaisempi kesto otettu huomioon käsittelyaikatauluja laadittaessa.<sup>107</sup>

Tarkistusluettelon kuudennen arviointiperusteen mukaan edellytetään, että käsittelyaikoja seurataan oikeushallinnossa ajanmukaista teknologiaa käyttämällä. Asianhallintajärjestelmien tulisi palvella niin tilastollista seuraamista kuin strategista suunnittelua.

Asianhallintajärjestelmiämme ollaan pitkällä aikavälillä kehittämässä niin, että seuranta esitutkinnasta lähtien on mahdollista.<sup>108</sup> Välivaiheessa toteutetaan hovioikeuksiin ja korkeimpaan oikeuteen saapuneiden asioiden kokonaiskäsittelyajan seuranta koske-

<sup>107</sup> Lainkäytön laadun arviointi tuomioistuimessa 2006 s. 70.

<sup>108</sup> Oikeusministeriön Työryhmämietintö 2007:2 Oikeudenkäynnin kokonaiskeston lyhentäminen s. 39 ja oikeusministeriön selvitys perustuslakivaliokunnalle 14.10.2009 s. 13.

va projekti.<sup>109</sup> Nykyisilläkin tiedoilla asianhallinnasta selviää yksittäisten rikosjuttujen alkamisajankohta.

Virastokohtaisesti on mahdollista tilastoida asiat niiden kokonaiskäsittelyajan perusteella. Asian tärkeys voi edellyttää tietotekniikkakeskuksen tukeen turvautumista.<sup>110</sup> Kun viiptyneet asiat tunnistetaan muista asioista, ne voidaan ottaa nopeammin käsittelyyn. Samalla käsittelylle voidaan varata tarvittavat resurssit. Usein kysymys voi olla keskisuuresta tai laajasta rikosjutusta, joka muuten käsiteltäisiin virastokohtaisessa järjestyksessä kiireellisyytensä mukaan.

Työryhmä suosittaa, että vanhat jutut tunnistetaan ja merkitään heti saavuttuaan sellaiseksi.<sup>111</sup> Niistä tulisi myös sopivin väliajoin laatia ”rästalista”.<sup>112</sup> Se olisi johdolle ja tuomareille tarpeellinen ja helppo käsittelyaikojen kontrollikeino. Kokonaiskäsittelyajoiltaan vanhoja juttuja pitäisi ryhtyä valmistelemaan joutuisasti. Normaalista käsittelyjärjestyksestä poikkeaminen voi työtilanteiden mukaan edellyttää esimiesten kanssa neuvottelua ja erityisjärjestelyjä.

#### 7.4.2 Käsittelyaikatavoitteet

Käsittelyaikatavoitteet perustuvat nykyisellään virasto- ja tuomioistuinkohtaiseen tulosohjaukseen. Ohjauksen ja sen seurannan välineenä ovat asianhallintajärjestelmät. Oikeusministeriön ja tuomioistuinten välisissä tulosneuvotteluissa sovitut keskimääräiset käsittelyaikatavoitteet kuvaavat tällä hetkellä sitä, miten kauan asiat keskimäärin voivat viipyä eri yksiköissä. Laajoille ja keskisuurille rikosasioille ei ole erikseen tulosneuvotteluissa sovittuja käsittelyaikatavoitteita. Oikeushallinnon asianhallintajärjestelmiä ollaan kehittämässä niin, että tulosohjauksessa voidaan asettaa erityyppisille asioille käsittelyaikoja ja niitä voidaan sen avulla seurata.<sup>113</sup>

109 Oikeusministeriön selvitys 14.10.2009 s. 14. Tämän erillisen tilastotuotantoon liittyvän projektin on tarkoitus valmistua 30.11.2009.

110 KKO:n selvitys 14.10.2009 s. 13.

111 Näin tehdään mm. KKO:ssa. Oikeusministeriön Työryhmämietintö 2007:2. Helsingin käräjäoikeudessa seurataan myös kokonaiskäsittelyaikoja. KKO:n selvitys 14.10.2009 s. 13.

112 RHO:ssa otetaan 1.11.2009 käyttöön tilasto, josta kuukausittain selviää kokonaiskestoltaan vanhimmat vireillä olevat jutut.

113 Oikeusministeriön selvitys 14.10.2009 s. 13.

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatumittariston mukaan muun kuin yksinkertaisen rikosasian optimaalinen käsittelyaikatavoite on kaksi kuukautta. Tähän aikaan pääseminen edellyttää, että asian käsittelyssä ei ole sellaisia ajanjaksoja, jolloin sille ei tehdä mitään.<sup>114</sup> Syyteharkinnassa laajoille ja keskisuurille jutuille on asetettu vaatuvuusluokkiensa mukaiset käsittelyaikatavoitteet.

Työryhmä näkee yhtenä syynä viipymiselle sen, että keskimääräisillä käsittelyaikatavoitteilla ei voida riittävästi seurata keskisuurten ja laajojen rikosasioiden käsittelyn viipymistä. Nykyisessä tulohjausjärjestelmässä näille asioille ei ole vakiintuneita käsittelyaikatavoitteita, joilla käsittelyn kestoa voitaisiin arvioida ja suunnitella ja joilla varmistettaisiin käsittelyn keston ennakoitavuus.

CEPEJ:n ajanhallinnan tarkistusluettelon toisen arviointiperusteen mukaan oikeudenkäynneille tulisi määritellä optimaaliset käsittelyaikaohjeet ja -avoitteet (enimmäis- ja vähimmäiskesto). Niiden tulisi olla oikeudenkäyntiin osallistuvien saatavilla. Tavoitteet voivat olla myös tuomioistuinkohtaisia ja koskea yksittäistä juttua. Nämä tavoitteet tulisi määritellä yhdessä sidosryhmien kanssa erityyppisille asioille ja niiden eri käsittelyvaiheille.

Pohjoismaissa ei ole säännöksiä eri tyyppisten asioiden kokonaiskäsittelyajoista.<sup>115</sup> Sen sijaan laissa on joustavia aikamääreitä kuten esimerkiksi ”niin pian kuin mahdollista” ja ”viipymättä”. Laissa on myös määräyksiä esimerkiksi siitä, kuinka pian pääkäsittelyn jälkeen tuomio on annettava tai siitä, miten pitkälle pääkäsittelyä saadaan lykätä.

Tulosohjaukseen perustuvat yleiset käsittelyaikatavoitteet voivat peittää ongelmia.<sup>116</sup> Parempia tulosohjauskeinoja ja tietojärjestelmiä odotellessa mikään ei estä sopimasta laajoille ja keskisuurille rikosjutuille tarkempia yleisiä tai asiakohtaisia käsittelyaikatavoitteita. Asianajajien mukaan viivästymisiä voitaisiin välttää sillä, että tuomioistuin laatisi kirjelmien vaihdon jälkeen asianosaisten

114 Lainkäytön laadun arviointi tuomioistuimessa s. 70.

115 CEPEJ:n raportti: Time management of justice systems: A Northern Europe Study 8.12.2006 s. 14.

116 KKO:n selvitys 14.10.2009 s. 13.

kanssa käsittelysuunnitelman, jota noudattaen oikeudenkäynti toteutettaisiin.<sup>117</sup> Tuomioistuin ja asianosaiset sopisivat näin yhteisesti käsittelyn etenemisestä ja sitoutuisivat noudattamaan suunnitelmaa.

Käsittelyaikatavoitteisiin voidaan vaikuttaa myös tuomioistuimen sisäisin määräyksin. Esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuden presidentti on 22.3.2007 antanut yleisen määräyksen, jonka mukaan pääkäsittely pyritään sopimaan kolmessa kuukaudessa asian saapumisesta Valmistelusta vastaavan jäsenen on näin tehtävä päätös pääkäsittelystä mahdollisimman pian valituksen ja vastauksen saapumisesta. Vaikka käsittelyajat venyisivät, asianosaiset ja avustajat saavat tietää mahdollisimman pian, milloin heidän asiaansa käsitellään ja salit saadaan varattua. Rovaniemen hovioikeudessa käynnissä olevassa organisaation kehittämistä koskevassa hankkeessa (CAF) pyritään myös selvittämään mahdollisuuksia vaikuttaa juttujen kokonaisuuteen asettamalla hovioikeudessa tavoiteajat sekä kiireellisyyslukuittain että menettelytavoittain sekä asettamalla tavoiteaika myös yksittäisen jutun ratkaisemiselle.

Työryhmä pitää tärkeänä, että laajojen ja keskisuurten rikosasioiden käsittelyaikoja suunnitellaan ja arvioidaan säännöllisesti esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuimissa yhdessä asianosaisten kanssa ja että asioiden käsittelylle laaditaan aikatauluja. Käsittelyaikatavoitteissa tulisi ottaa huomioon, että edellä mainittu kokonaiskäsittelyaika ei muodostu kohtuuttoman pitkäksi.

### **7.4.3 Juttujen luokittelu ja oikeusprosessin kulun seuranta**

Laajojen ja keskisuurten rikosasioiden viipymisen syiden selvittämisestä hankaloittaa se, että käsiteltäviä asioita ei ole luokiteltu riittävän yksityiskohtaisesti asianhallintajärjestelmissä. Luokittelu ei nykyisellään kerro riittävästi juttujen monimutkaisuudesta ja niiden käsittelyn vaatimasta ajasta. Asianhallintajärjestelmistä pitäisi myös pystyä keräämään tietoa käsittelyjen tärkeimmistä vaiheista ja seuraamaan, mistä viipyminen johtuu.

---

117 Asianajaliiton selvitys 28.9.2009 s. 6.

CEPEJ:n ajanhallinnan tarkistusluettelon kolmannen arviointiperusteen mukaan on tärkeää, että käsiteltävät asiat ryhmitellään riittävän tarkasti sen mukaan, miten monimutkaisia ne ovat ja miten paljon niiden käsittely vie aikaa. Ajassa on otettava huomioon eri oikeudenkäyntivaiheet ja osapuolten vaatimat ajat.

Laajojen ja keskisuurten rikosasioiden käsittelyn seuranta edellyttää nykyistä yksityiskohtaisempaa luokittelujärjestelmää. Luokittelussa on mahdollista ottaa huomioon asioiden monimutkaisuus ja kesto. Luokituksessa arvioitaisiin esimerkiksi tuomareiden käyttämää aikaa ja muun henkilökunnan käyttämää aikaa sekä käsittelyn eri vaiheisiin kuten valmisteluun käytettyä aikaa. Nykyisiä järjestelmiä kritisoidaan, koska ne eivät ota huomioon yksittäisten juttujen monimutkaisuutta.<sup>118</sup>

Edellä mainitun tarkistusluettelon neljäntenä ajankäytön arviointiperusteena on kyky seurata oikeudenkäynnin kulkua. Ajanhallintajärjestelmään tulisi kirjata ainakin tärkeimmät ja tyypillisimmät oikeudenkäynnin vaiheet, jotta oikeudenkäynnin etenemistä voidaan seurata.

Virastokohtaisten asianhallintajärjestelmien avulla on mahdollista seurata viraston sisällä oikeudenkäynnin eri vaiheita. Hovioikeuden asiakirjavihkoon liitetään myös käräjäoikeuden arkistopäiväkirja, josta ilmenee pääpiirteissään käsittelyn eri vaiheet. Olisi myös varmistettava, että tiedot ovat asianosaisten ja laajemmankin yleisön saatavilla. Asianhallintajärjestelmien kehittyessä on mahdollista, että näitä eri vaiheista saatavia tietoja käytetään yhdessä luokittelujärjestelmän kanssa yhä enemmän muun muassa viipymisten seurantaan.

Oikeusministeriössä on valmistumassa vuoden 2009 loppuun mennessä raportti tuomioistuinten asianhallinnan kehittämiseksi. Kehittämistyöryhmän tehtävänä on luoda sellaiset mittarit, joiden avulla voidaan arvioida tuomioistuimen juttukantojen eroja ja siten todellista työmäärää tuomioistuinten toiminnan suunnittelemiseksi ja tulosoitteen kehittämiseksi. Asianhallinnasta saa-

---

118 CEPEJ:n raportti Time Management of Justice Systems: A Northern Europe Study 8.12.2006 s. 35.

taisiin entistä paremmin selville jutturakenne ja juttujen työläys. Luokittelujärjestelmä auttaisi myös käsittelyaikojen seuranta ja ennakoitavuutta. Tavoitteena on, että tieto asioiden laajuudesta välittyisi koko oikeushoidon ketjussa ja että päällekkäistä työtä voitaisiin poistaa.<sup>119</sup>

Laajojen ja keskisuurten rikosasioiden käsittelyaikatavoitteet auttaisivat työn ja resurssien suunnittelussa. Juttujen hallinnon kannalta on tärkeää, että asianhallintajärjestelmät antavat riittävän yksilöityä ja ajantasaista tietoa. Luokittelua ja käsittelyaikojen seuranta on kehitettävä rinnakkain. Tuomioistuinyksiköt ovat käräjäoikeusuudistuksen jälkeen niin suuria, että juttujen hallinnointi edellyttää edellä mainittuja tietoja. Laajat ja keskisuuret rikosjutut vaativat tulevaisuudessa omat ja nopeat tunnistejärjestelmät.

Laajoja ja keskisuuria rikosasioita ja niiden käsittelyaikoja on luokitusuudistuksia odotellessa mahdollista seurata poimimalla niitä asiakooideittain ja tilastoida niiden käsittelyaikoja ja eri vaiheiden kestoja. Tämä on kuitenkin hidasta ja edellyttää johdon erityistä kiinnostusta asiavirran hallinnointiin.

#### **7.4.4 Viiveiden havaitseminen ja keinot niiden poistamiseksi**

Työryhmän kyselyn mukaan viivästymisiin ei aina puututa riittävän tehokkaasti. Joissakin yksiköissä ei seurata aktiivisesti yksittäisten tuomareiden käsittelyaikoja. Lähes kaikissa virastoissa kiinnitetään huomiota yli vuoden vanhoihin juttuihin osana tulostavoitetta. Joissakin yksiköissä raportoidaan esimiehille, palavereissa tai johtoryhmälle viivästyneistä jutuista. Tilastojen perusteella johto seuraa käsittelyaikoja ja tarvittaessa puuttuu viivästymisiin. Esitutkinnassa esimerkiksi talousrikosten etenemistä seurataan kuukausittain. Syyteharkinta-aikoja ja hovioikeuksissa vireillä olleiden yli vuoden vanhojen asioiden määrää on saatu seurannalla ja resursseja lisäämällä huomattavasti alenemaan.<sup>120</sup>

<sup>119</sup> Oikeusministeriön selvitys 14.10.2009 s. 14.

<sup>120</sup> Oikeusministeriön selvitys 14.10.2009 s. 16 ja 17.



Tuomioistuinten tulosoajaus sisältää keinoja viiveiden seuraamiseen ja korjaamiseen. Tulostavoitteiden seuranta vaihtelee yksiköittäin johtamistavoista ja organisaation rakenteesta riippuen. Nykyisessä tulosoajauksessa on se vaara, että se keskiarvoajattelunsa perusteella peittää ongelmia sen sijaan, että se auttaisi niiden havaitsemisessa.<sup>121</sup> Laajat ja keskisuuret asiat eivät etene joutuisasti, koska tavoitteissa pysymiseksi on ratkaistava pienempiä juttuja.

Hovioikeus valvoo hovioikeuslain 2 luvun 3 §:n nojalla alaistensa tuomioistuinten toimintaa ja ryhtyy tarvittaessa toimenpiteisiin havaitsemiensa epäkohtien poistamiseksi. Tästä toiminnasta on tarkempia määräyksiä hovioikeuksien työjärjestyksissä. Valvonnasta laaditaan oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle toimitettava kertomus. Kertomuksista voidaan havaita, että käsittelyjen joutuisuuteen kiinnitetään huomiota ja käsittelyaikoja raportoidaan keskimääräisten käsittelyaikojen puitteissa.

Valtakunnansyyttäjä on ohjeistanut syyttäjät seuraamaan pitkään syyteharkinnassa olevia asioita ja antanut selkeät toimenpideohjeet sekä yksittäisille syyttäjille että valvontaa suorittaville esimiehille.<sup>122</sup> Valtakunnansyyttäjä on myös antanut yleisen ohjeen syyteharkinta-asoiden priorisoinnista.<sup>123</sup> Sen mukaan asian syyteharkinta-aika ja kokonaiskäsittelyaika ovat lähtökohtaisesti keskeisimmät priorisointiperusteet. Seurannan kohteina ovat erityisesti pitkään (yli vuoden) syyteharkinnassa avoinna olleet asiat.

Työryhmän näkemyksen mukaan viiveitä syntyy sen vuoksi, ettei ole selvää, kuka on niistä vastuussa ja kenen asia on korjata tilanne. Vastuu voidaan jakaa lainsäätäjälle ja poliittisille päättäjille, oikeushallinnosta vastuussa oleville viranomaisille, tuomioistuinten ja muiden virastojen hallinnolle ja tuomareille.<sup>124</sup> Jäljempänä pyritään erittelemään viraston johdon vastuuta ja tuomareiden vastuuta. Viime kädessä kaikki oikeudenkäyntiin ammattinsa puolesta osallistuvat ovat vastuussa ajankäytöstään.

121 KKO:n selvitys 14.10.2009 s. 13.

122 Valtakunnansyyttäjän ohje 3.6.2009/Dnro 024/32/09.

123 Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje (VKS:2009:2/8.6.2009).

124 CEPEJ: Saturn Guidelines for Judicial Time Management 10.–11.12.2008.

CEPEJ:n ajanhallinnan tarkistusluettelon viidennen arviointiperusteen mukaan pitää olla keinoja havaita viiveet nopeasti ja lieventää niiden seurauksia. Tämä edellyttää, että on olemassa tiettyt henkilöt tai virasto, jotka ovat vastuussa juttujen viivästymisen seuraamisesta niiden eri vaiheissa ja on olemassa keinot puuttua viivästymiseen. Viraston sisällä pitäisi olla määriteltynä selkeästi vastuut ja raportointi viivästymisiä varten. Vastuuhenkilöillä tulisi olla mahdollisuus selvittää viiveitä tai estää tulevia viiveitä ja nopeuttaa käsittelyn kulkua.

Seurantajärjestelmien avulla johdolla on mahdollisuus havaita viiveitä ja tarvittaessa vuorojärjestelmästä poiketen vaikuttaa siihen, että asia otetaan nopeammin käsiteltäväksi. Uhkaavan viivästymisen ollessa käsillä johdolla pitää olla valmius jaon tarkistamiseen tai uudelleen jakamiseen. Tuomareiden riippumattomuus ei ole esteenä näille johdon toimenpiteille.<sup>125</sup>

Tuomareilla on puolestaan riittävästi valtuuksia aktiiviseen prosessin johtoon. Heillä on mahdollisuus asettaa joko yleisiä tai asiaa koskevia käsittelyaikatavoitteita. Asianosaisilla tulisi puolestaan olla mahdollisuus suunnitella tuomareiden kanssa prosessin kulkua ja osallistua aikataulujen laatimiseen. Aikataulusta ei pitäisi poiketa kuin kaikkien osapuolten yhteisestä sopimuksesta tai kun oikeudenmukaisuus sitä edellyttää. Tuomareiden pitää seurata, että kaikki osapuolet noudattavat käsittelyaikoja.

Viiveiden korjaamiseksi tarvitaan myös muita menettelytapoja, joskus jopa kriisinhallintaa. Rikosasioissa tulee muun muassa käyttää pakkokeinoja entistä tehokkaammin tahallisesti tai tahattomasti viivyttelyä oikeusprosessin osallisia kohtaan.<sup>126</sup> On myös arvioitava, voidaanko määräaikoja käyttää entistä tehokkaammin ja kiinnittävätkö kaikki niiden noudattamisen tarpeeseen riittävästi huomioita. Esitutkinnassa esimerkiksi verotarkastukset tai pankkitiedustelut saattavat viivästyttää tutkintaa ja niitä joudutaan kiirehtimään. Määräaikojen pidentämisiin pitäisi myös suhtautua entistä kriittisemmin, jos ne ovat omiaan viivyttämään käsittelyä.

125 Oikeusministeriön Työryhmämietintö 2007:2 s. 68.

126 Virolainen Jyrki: Prosessin pitkittymisen syistä, seurauksista ja ehkäisykeinoista DL 4/2006 s. 578.

## 7.5 YHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN

### 7.5.1 Esitutkintavaihe

Tutkimusten perusteella esitutkinta kestää laajoissa rikosjutuissa suhteellisesti kauemmin kuin tuomioistuinkäsittelyt. Rikostutkintaa viivyttävät useita kuukausia erilaiset oikeusapupyynnöt, tutkimukset ja tiedustelut. Viivästyminen voi olla syynä myös liian laajaksi paisunut esitutkinta. Talousrikosten tutkinnan tehokkuutta on kuitenkin lisätty. Resurssit kohdennetaan enenevässä määrin reaaliaikaiseen tutkintaan. Tällöin päästään eroon rikoksen tekoajan ja rikosilmoituksen tekoajan sekä tutkinnan aloittamisen väliin jäävistä viiveistä.

Rovaniemen hovioikeuspiirissä on laajojen talousrikosjuttujen tutkinta keskitetty omaksi yksiköksen ainakin Oulussa. Lapin poliisilaitoksessa Rovaniemellä ja Peräpohjolan poliisilaitoksessa Kemissä tutkitaan keskitetysti talous-, huume- ja muita vakavampia rikoksia. Keskittämällä esitutkinta voidaan kohdentaa syyteharkinnan kannalta olennaiseen näyttöön. Keskittämällä luodaan myös uusia työtapoja ja uudenlaista kulttuuria.<sup>127</sup>

Valtakunnansyyttäjänviraston johdolla toimii Helsingissä laajapohjainen selvittelyryhmä, joka pyrkii selvittämään ja luettelemaan, minkälaisin keinoin vaativien rikosasioiden käsittelyä voitaisiin nopeuttaa esitutkinnassa, syyteharkinnassa, käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa. Tavoitteena on vuoden 2010 tammikuuhun mennessä laatia asiakirja, jossa luetellaan konkreettisia toimenpiteitä ja hyviä käytänteitä siitä, miten jokaisessa vaiheessa tulisi menetellä. Selvittelyryhmässä painotetaan erityisesti esitutkintayhteistyötä, mutta myös käräjäoikeuden ja hovioikeuden valmistelua.<sup>128</sup>

Suomessa syyttäjät eivät johda esitutkintaa, mutta käyttävät noin 10 prosenttia ajastaan esitutkintayhteistyöhön. Esitutkintayhteistyö säästää työtä asian myöhemmässä vaiheessa ja nopeuttaa

127 Valtakunnansyyttäjänviraston seurakäynnin pöytäkirja Lapin syyttäjävirstoon 21.9.2009.

128 Valtakunnansyyttäjänviraston selvitys 15.10.2009 s. 4 ja 5.

oikeudenkäyntiä.<sup>129</sup> Esitutkintayhteistyötä poliisin ja syyttäjien välillä tulisi entisestään lisätä. Syyttäjistä tulisi jopa tehdä esitutkin-  
nan johtaja.<sup>130</sup> On myös tärkeää, että syylliseksi epäiltyjen ja asian-  
omistajien avustajat ovat esitutkinnassa mukana mahdollisimman  
varhaisessa vaiheessa.<sup>131</sup> Näin menetellen voidaan asia jäsentää ja  
siihen liittyvä todistelu kartoittaa jo esitutkinnassa niin, että syyte-  
harkinta ja tuomioistuinkäsittely etenee joutuisasti.

Esitutkinnaan kuten myös syyteharkinnan etenemistä parantamaan  
oikeusministeriö on vuoden 2010 tulossopimukseen kirjaamassa  
velvoitteen tutkintasuunnitelman laatimisesta vaativissa rikosasi-  
oissa.<sup>132</sup>

### **7.5.2 Yhteistyö syyteharkinnasta oikeudenkäyntiin ja erikoistuminen**

Suurissa syyttäjäyksiköissä syyttäjät ovat erikoistuneet vaativiin ri-  
kosasioihin. Valtakunnansyyttäjänvirasto on luonut myös avain-  
syyttäjäjärjestelmän tähän tarkoitukseen. Syyttäjät toimivat myös  
pareina tai ryhminä pitkäkestoisissa oikeudenkäynneissä. Tällä  
turvataan muun muassa se, että ainakin yksi syyttäjä tuntee asi-  
an. Syyttäjän vaihtuminen on omiaan pahoin viivyttämään asian  
käsittelyä.<sup>133</sup>

Laajat ja vaikeat rikosasiat venyvät usein sen vuoksi, että erikoistu-  
neet syyttäjät ovat kiinni oikeudenkäynneissä ja syyteharkinnoissa.  
Myös asianajajat voivat olla pitkiä aikoja kiinni laajoissa oikeuden-  
käynneissä. Näin ollen on tärkeää, että oikeudenkäyntien kulku  
suunnitellaan vaihe vaiheelta etukäteen mahdollisimman varhain  
ja suunnitelmaan sitoudutaan. On myös tärkeää, että tieto vireillä  
olevista laajoista asioista välittyy eteenpäin. Käsittelyjen tulisi jatkua  
ilman aiheettomia viivästyksiä oikeusasteesta toiseen. Aikataulut pi-  
täisi saada sovitettua yhteen. Muun muassa Rovaniemen kärjäoi-  
keudessa pidetään syyttäjien kanssa säännöllisesti palaverieja. Niissä  
saadaan tietoja isoista jutuista ja sovitaan käytännön järjestelyistä.

129 Oikeusministeriön selvitys 14.10.2009 s. 17.

130 Virolainen DL 4/2006 s. 576.

131 Asianajajien selvitys 28.9. 2009 s. 6.

132 Oikeusministeriön selvitys 14.10.2009 s. 17.

133 Valtakunnansyyttäjänviraston selvitys 14.10.2009 s. 11.

Syyttäjät ja asianajajat ovat esittäneet, että käräjäoikeudet olisivat heihin riittävästi yhteydessä käräjäpäivien suunnittelussa.<sup>134</sup> Rikosasioiden suullinen valmistelu ei edelleenkaan ole kovin yleistä vaikka sillä saataisiin rajoitettua todistelua ja jäntevöitettyä oikeudenkäyntiä. Tämä ei välttämättä johdu haluttomuudesta vaan siitä, että asiaa käsittelevällä tuomarilla ei ole valmisteluun riittävästi aikaa. Hänet tulisikin vapauttaa muista tehtävistä tai laajoja asioita varten pitäisi luoda erityinen ”käsitteilylinjasto”.<sup>135</sup>

Tuomareiden erikoistuminen syyttäjien tavoin erityisosaamista vaativiin juttuihin näyttää tarpeelliselta. Työryhmässä varsinkin syyttäjät pitivät tuomareiden erikoistumista välttämättömänä oikeudenkäyntien nopeuttamiseksi ja jäntevöittämisiksi. Käräjäoikeuksissa valmistelusta vastaavat tuomarit toimivat myös pääkäsitteilyn puheenjohtajana. Vastaava käytäntö on mahdollista myös hovioikeudessa presidentin luvalla.<sup>136</sup> Rovaniemen hovioikeudessa ei ole toistaiseksi erikoistuttu talousrikosasioihin. Laajimpien asioiden rotaatiojärjestyksestä poikkeamisesta ja muista erityisjärjestelyistä sovitaan johtoryhmässä. Oulun käräjäoikeudessa pyritään siihen, että osa käräjätuomareista kouluttautuisi vaatavien talousrikosjuttujen käsittelijöiksi. Erikoistumisella voidaan saavuttaa tehokkuutta, mutta siitä voi muodostua myös pullonkaula, jos erikoistuneita syyttäjiä, tuomareita ja asianajajia on liian vähän.<sup>137</sup>

Yhteistyön onnistuminen ja laajojen rikosasioiden hallinnoiminen edellyttää työryhmän mielestä Rovaniemen hovioikeuspiirissä omaa koulutusta niin aineellisesta kuin materiaalisesta prosessinjohtosta. Hovioikeudessa valmistelusta vastaavan jäsenen aktiivisuus ja puheenjohtajuus on myös ratkaistavissa oleva kysymys.

---

134 Valtakunnansyyttäjänviraston seurantakäynnin pöytäkirja 21.9.2009.

135 Oikeuslaitoksen kehittämistyöryhmän mietintö 2003 s. 198.

136 Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:2 s. 60.

137 CEPEJ:n raportti Time Management of Justice Systems: A Northern Europe Study s. 29.

## 7.6 ASIOIDEN KIIREELLISEKSI MÄÄRÄÄMINEN KÄRÄJÄOIKEUDESSA

Vuoden 2010 alussa tulee voimaan laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja siihen liittyvät muutokset oikeudenkäymiskaareen, ulosottokaareen ja tuloverolakiin (29.5.2009/362). Lailla säädetään uusista oikeussuojakeinoista, joita asianosainen voi käyttää oikeudenkäynnin viivästymisen estämiseksi tai hyvittämiseksi.

Asian käsittelyn määräämistä kiireelliseksi voi hakea kuka tahansa jutun asianosaisista. Rikosasiassa syyttäjäkin voi pyytää kiireelliseksi määräämistä. Asianosaisen tulee hakemuksessaan esittää ne syyt, joiden vuoksi asia tulisi käsitellä kiireellisenä. Käräjäoikeuden on tarvittaessa varattava muille asianosaisille tilaisuus tulla kuulluksi soveltuvalla tavalla. Usein tarvetta kuulemiseen ei ole ja hakemus tulee ratkaista nopeasti. Asianosaisen tulee ennen hakemuksen tekemistä kiirehtiä asiaa ensin vapaamuotoisesti. Asianosaisen ei tarvitse odottaa, että asian käsittely on hänen mielestään viivästynyt. Kiireelliseksi määrääminen ei myöskään edellytä, että pääasiaa käsittelevä tuomari olisi menetellyt moitittavasti.

Asia määrätään kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita asioita on erityisen painava syy ottaen huomioon oikeudenkäynnin kesto, asian laatu ja merkitys asianosaisille sekä muut perusteet kiireelliseksi määräämiselle. Lain esitöiden mukaan kestoa arvioitaessa tulee ottaa huomioon esitutkintaan ja syyteharkintaan kulunut aika. Lisäksi on yleensä syy edellyttää, että ihmisoikeusloukkauksen vaara pitkään jatkuneesta oikeudenkäynnistä on käsillä ja että käsittely ylipäättään voi kestää pitkään. Asian laatu ja laajuus otetaan myös huomioon. Yksinkertaisia ja suppeita asioita ei yleensä ole tarvetta määrätä kiireelliseksi. Merkitystä asianosaisille harkitaan myös teon vakavuuden tai asianosaisen terveyteen tai muuhun henkilöön liittyvien seikkojen perusteella. Asian mahdollisesta viipymisestä aiheutuva haitta otetaan myös huomioon samoin kuin se, miten hakija on pyrkinyt myötävaikuttamaan asian joutuisaan käsittelyyn. (HE 223/2008 s. 30–32.)

Asiasta päättää kirjallisessa menettelyssä viipymättä laamanni tai työjärjestyksellä määrätty kärjätuomari. Sen jälkeen asia käsitellään kiireellisenä, mutta sille ei aseteta mitään määräaikaakaan. Määräyksen on voimassa kunnes pääasia on ratkaistu kärjäoikeudessa. Hovioikeudessa on myös syytä kiinnittää huomiota asian käsittelyn joutuisuuteen, vaikka kiireelliseksi määrääminen ei koske hovioikeutta.

## 7.7 TYÖRYHMÄN SUOSITUKSET

- *ryhdytään selvittämään viipymisiä virastokohtaisesti*
- *puututaan entistä tehokkaammin viivästymiseen ja pyritään korjaamaan tilanne työjärjestyksellä*
- *seurataan asioiden kokonaiskäsittelyaika ja ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin viivästymisen estämiseksi*
- *lisätään syyttäjän ja asianosaisten osallistumista esitutkintaan*
- *laaditaan asian käsittelysuunnitelma asianosaisten kanssa heti esitutkinnan ja valmistelun alussa*
- *kiinnitetään huomiota siihen, että asiat valmistellaan riittävästi ja tehokkaasti*
- *lisätään asianosaisvalmistelua*
- *pyritään siihen, että laajat asiat käsitellään mahdollisimman yhtäjaksoisesti*
- *kiinnitetään huomioita tuomareiden koulutukseen ja erikoistumiseen, opetellaan yhdessä laajojen talousrikosjuttujen osaamista*
- *laajojen ja keskisuurten rikosasioiden työprosessien kehittämisessä (laatutyöryhmän IV tema) otetaan huomioon käsittelyajat ja niiden seuranta*
- *koordinoidaan eri viranomaisissa olevat hankkeet*





## **8. TODISTELUN VALMISTELU ERITYISESTI SILMÄLLÄ PITÄEN ASUNTO- JA KIINTEISTÖ- KAUPPARIITOJA**

### **Työryhmän 2/2009 raportti**

#### **Työryhmän jäsenet**

asianajaja Olli Siponen, Oulu, puheenjohtaja  
 käräjätuomari Heikki Sneck , Ylivieskan käräjäoikeus, sihteeri  
 laamanni Keijo Ala-Kojola, Kemijärven käräjäoikeus  
 laamanni Kauko Kempainen, Kemi-Tornion käräjäoikeus  
 käräjätuomari Senja Vasama, Kuusamon käräjäoikeus  
 käräjätuomari Esko Hohti, Lapin käräjäoikeus  
 käräjätuomari Minna Leikas, Oulun käräjäoikeus  
 käräjätuomari Pekka Louhelainen, Oulun käräjäoikeus  
 käräjätuomari Henna Luomaranta, Oulun käräjäoikeus  
 käräjätuomari Kari Ylönen, Oulun käräjäoikeus  
 käräjätuomari Timo Tammiketo, Raahen käräjäoikeus  
 käräjätuomari Kaarina Ollikainen, Rovaniemen käräjäoikeus  
 käräjätuomari Arne Korhonen, Ylivieskan käräjäoikeus  
 käräjätuomari Jaakko Raittila, Ylivieskan käräjäoikeus  
 hovioikeudenneuvos Pasi Oikkonen, Rovaniemen hovioikeus  
 hovioikeudenneuvos Virve Salo, Rovaniemen hovioikeus  
 viskaali Suvi Hannula, Rovaniemen hovioikeus  
 julkinen oikeusavustaja Tapio Maakanen, Oulunseudun oikeus-  
 aputoimisto  
 asianajaja Johannes Ahola, Rovaniemi  
 asianajaja Heli Sandström, Rovaniemi  
 asianajaja Sampsa Teittinen, Oulu

## 8.1 JOHDANTO

Asunto- ja kiinteistökauppariitoja on vireillä paljon. Sen vuoksi niiden tuomioistuinmenettelyn kehittämisenä on suuri merkitys. Jutuille ovat ominaisia muun muassa seuraavat seikat:

- a) juttujen euromääräinen intressi on suuri
- b) jutut ovat suhteellisen vaikeita, koska niissä on usein monta teknisiin yksityiskohtiin liittyvää riitakysymystä ja koska useista riitakysymyksistä esitetään laajaa todistelua
- c) oikeudenkäynnit kestävät useita päiviä ja
- d) juttujen oikeudenkäyntikulut ovat suuret.

Työryhmän aihepiiri on ollut laaja. Työryhmä on tarkastellut ai-  
hettä erityisesti käytetyn asunnon laatuvirheitä koskevan riidan  
näkökulmasta.

Asunto- ja kiinteistökauppariitoja valmistellaan usein ennen oi-  
keudenkäyntiä asianosaisten toimesta. Asianosaiset pyytävät usein  
jo tässä vaiheessa rakennusalan asiantuntijaa laatimaan raportin  
riidan kohteena olevan rakennuksen kunnosta, virheistä, korjaus-  
tavoista ja kustannuksista. Tavallisesti kumpikin osapuoli käyttää  
omaa rakennusalan ammattilaista. Näiden raportit poikkeavat toi-  
sistaan usein varsin paljon. Yhtenä syynä tähän on se, että amat-  
tilaiselle ei kerrota raportin tilauksen yhteydessä riittävästi, mitä  
raportilta odotetaan. Koska haastehakemukset ja vastaukset perus-  
tuvat pitkälti näihin raportteihin, niiden laadun parantaminen on  
tärkeää. Työryhmä on sen vuoksi päättänyt laatia mallin, josta il-  
menee, mitä asioita raportin tulisi sisältää.

Mallia laatiessaan työryhmä on kuullut seuraavia Rovaniemen ho-  
vioikeuspiirissä rakennusalan asiantuntevina todistajina esiintyviä  
henkilöitä: Lauri Anundi, Timo Bruun, Markku Hyvönen, Han-  
nu-Pekka Honkanen, Jorma Korkalo, Riku Kovanen, Juha Ku-  
pari, Timo Lauri, Risto Lohi, Heikki Luiro, Juha Merilä, Teuvo  
Mikkonen, Tuomo Nevala, Jari Oikarainen, Timo Passoja, Tapio  
Purkunen, Kari Päckilä, Pentti Pöykkölä, Keijo Rimpilainen, En-  
sio Saarenpää, Kauko Sivonen, Seppo Suhonen, Eero Suni, Veikko  
Tahkokorpi, Mikko Väänänen ja Sakari Ylitolonen. Lisäksi alan

järjestöistä on kuultu Keskuskauppakamarin tavarantarkastuslautakuntaa, Suomen kiinteistöliittoa ja RKL-Raatia.

Oikeudenkäynnin valmistelun yhtenä tavoitteena on selvittää, mitä todisteita esitetään ja mitä kullakin todistella aiotaan näyttää toteen (oikeudenkäymiskaari 5 luku 19 §). Todisteiden kartoittaminen tapahtuu pääkäsittelyä silmällä pitäen. Valmistelussa myös sovitaan todistelun vastaanottamiseen liittyvistä käytännön järjestelyistä. Niinpä työryhmä on sopivissa asiayhteyksissä tarkastellut myös pääkäsittelyssä tapahtuvaan todistelun vastaanottamiseen liittyviä kysymyksiä.

Todistelun valmistelua on tarkoituksenmukaista käsitellä todisteluaineittain.

## 8.2 KIRJALLINEN TODISTELU

Oikeudenkäymiskaari (OK) ei tarkemmin määrittele, mitä kirjallisella todisteella tarkoitetaan. OK 17 luvun 11 b §:n mukaan todisteena esitettävä asiakirja on annettava tuomioistuimelle. OK 17 luvun 11 §:ssä on toisaalta säädetty, että tuomioistuimessa ei saa, ellei laissa toisin säädetä, käyttää todisteena yksityisluontoista kertomusta, jonka joku on vireille pannut tai alkavan oikeudenkäynnin varalta kirjallisesti antanut, ellei tuomioistuin sitä erityisestä syystä salli.

Tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä (OK 24 luvun 2 §). Oikeudenkäyntiaineistolla tarkoitetaan vaatimuksia ja niiden perusteita sekä todistusaineistoa, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Oikeudenkäyntiaineistoa ei sen sijaan ole oikeuslähteisiin luettava aineisto, kuten lainvalmisteluaineisto, viranomaisohjeet ja oikeuskirjallisuus. Asunto- ja kiinteistöriidoissa tuomioistuimelle toimitetaan tavallisesti Suomen rakentamismääräyskokoelma riitaan liittyviltä kohdilta, RT-kortit, asumisterveysohje sekä otteita rakennusalan tieteellisistä tutkimuksista ja kirjallisuudesta. Tässä materiaalissa saattaa olla kysymys oikeuslähteestä, kuten Suomen rakentamismääräyskokoelmassa olevat määräykset. Aineisto on muutoin kirjallisia lähteitä, joita tuomioistuin voi hyödyntää tulkinta-aineis-

tona tuomion laatimisen yhteydessä. Tämä tulkinta-aineisto ei ole tavallisesti OK 17 luvun 11 b §:n tarkoittamaa kirjallista todistelua. Jos aineisto ei ole kirjallista todistelua, sitä ei tarvitse luetella OK 24 luvun 7 §:n tarkoittamassa todisteluettelossa. Oikeudenkäynnin läpinäkyvyyttä edistää kuitenkin, että aineisto mainitaan ainakin pöytäkirjassa.

Selvää on, että edellä mainittua aineistoa hyödynnetään pääkäsitelyssä, vaikka se ei ole todistelua. Oikeudenkäyntiavustajat perustelevat päämiehensä kantoja esimerkiksi tukeutumalla asumisterveysohjeeseen. Samoin todistajat perustelevat omia käsityksiään rakennustekniikkaa koskevien tutkimusten tai kirjallisuuden avulla. Kun tämä aineisto ei ole kirjallista todistelua, OK 24 luvun 2 § ei välttämättä edellytä, että se olisi esitettävä pääkäsitelyssä esimerkiksi suoraan lukemalla. Vallitseva käytäntö kuitenkin on, että materiaali esitellään keskitetysti pääkäsitelyyn jossain vaiheessa. Tulkintamateriaalin keskitetty käsittely lisää oikeudenkäynnin selkeyttä. Tarvetta vallitsevien käytäntöjen muuttamiseen ei siis ole.

Asunto- ja kiinteistökauppojen yhteydessä tehdään usein kunto-tarkastuksia. Niistä laadittuja raportteja ja vastaavia kauppaan liittyviä asiakirjoja käytetään todisteina kauppaan liittyvissä riidoissa. Nämä asiakirjat eivät ole oikeudenkäyntiä varten annettuja kirjallisia todistajankertomuksia. Kaupantekovaiheissa kertyneet raportit voidaan siis ottaa vastaan kirjallisina todisteina, vaikka raportin antanutta henkilöä ei kuultaisikaan todistajana. Kirjallisen todisteen näyttöarvon parantaminen tai muut todisteluun liittyvät näkökohdat johtavat käytännössä kuitenkin usein siihen, että raportin laatinutta henkilöä on tarpeen kuulla todistajana. Tämän ei tulisi kuitenkaan olla pääsääntö.

Oikeudenkäynnin alkuvaiheissa nimetään usein tarpeetonta todistelua. Kun riidattomat ja riitaiset seikat sekä riitaisiin seikkoihin liittyvien todisteiden todistusteemat käydään valmistelussa läpi asianmukaisesti, tarpeettomat kirjalliset todisteet saadaan karsituksi. Kirjallisten todisteiden määrä ja kirjallisen todistelun rajaa-minen ei ole siten merkittävä ongelma.

### 8.3 ASIANOSAISTEN KUULEMINEN TODISTELUTARKOITUKSESSA

Asianosaiset pitävät tärkeänä, että heitä kuullaan oikeudenkäynnissä. Asianosaisilla ei ole yleensä rakennusteknistä asiantuntemusta. Asianosaisten todistelutarkoituksessa kuulemisella ei ole siten ratkaisevaa merkitystä rakennusteknisissä riitakysymyksissä. Asianosaisten kuulemisen merkitys rajoittuu siten normaalisti myyjien ja ostajien tietoisuutta koskeviin riidanalaisiin seikkoihin.

Työryhmän käsityksen mukaan asianosaisten kuulusteluun ei tulisi käyttää kovin pitkää aikaa. Normaalitapauksessa olisi riittävä, että samalla puolella olevista asianosaisista kuullaan vain yhtä henkilöä. Mikäli useamman asianosaisten kuulemiseen päädytään, riittävä on, että myöhemmin kuultava henkilö lähinnä täydentää ensiksi kuullun henkilön kertomuksessa havaitsemiaan puutteita.

### 8.4 TODISTAJAT

Asunto- ja kiinteistökauppariidoissa on lähes aina kysymys siitä, onko asunnossa tai rakennuksessa laatuvirhe. Laatuvirheen seurauksen eli hinnanalennuksen tai kaupan purun määräämisen kannalta varsin keskeistä puolestaan on, miten virhe voidaan korjata ja kuinka paljon korjaaminen maksaa. Rakennusalan ammattilaisten käsitykset näistä kysymyksistä poikkeavat usein toisistaan. Koska kysymykset ovat vaikeita, samasta todistusteemasta kuullaan useita asiantuntijoita. Suotavaa kuitenkin on, että kumpikin asianosainen kuulustuttaisi yhdestä teemasta vain yhtä asiantuntijaa.

Tuomari havaitsee usein tuomiota laatiessaan, että asiassa on otettu vastaan liikaa henkilötodistelua. Valmisteluvaiheessa on kuitenkin käytännössä mahdotonta arvioida kunkin todistajan kertomuksen näyttöarvoa ja sen merkitystä asian ratkaisuun. Tämän vuoksi henkilötodistelun määrän rajoittaminen on varsin vaikeaa.

Jutuissa tavallisesti kuullaan asianosaisten käyttämiä asiantuntijoita (asiantunteva todistaja). Heidän kuulemiseensa sovelletaan todistajaa koskevia säännöksiä. Asiantunteva todistaja saa kuitenkin antaa lausuntonsa kirjallisena (OK 17 luku 55 § ja 50 § 1). Lau-

sunto on joko kokonaan tai osaksi luettava, ellei erityisistä syistä toisin määrätä (OK 17 luku 51 § 2). Asiantuntijan laatimaa raporttia ei vallitsevan tavan mukaan hyödynnetä riittävän hyvin pääkuulustelussa. Lausunnot on usein laadittu niin, että niitä on vaikea hyödyntää edes pääkuulustelun osittaisena korvaajana. Jos lausunnot on laadittu hyvin, lausunto voi korvata pääkuulustelun lähes kokonaan. Pääkuulustelussa on tällöin riittävää, että todistaja ilmoittaa laatimansa lausunnon pitävän paikkansa ja lisäksi kiteyttää lyhyesti johtopäätöksensä. Näin menetellen asiantuntevan todistajan suullisessa kuulustelussa korostuu vastakuulustelun ja täydentävien kysymysten esittämisen merkitys.

OK 17 luvun 32 §:n 1 momentti ei siis estä sitä, että asiantuntevan todistajan pääkuulustelu korvataan pääosin hänen laatimaansa raporttia hyödyntämällä. Asiantuntijan laatima raportti on kuitenkin esiteltävä keskeisiltä osin pääkäsittelyn jossain vaiheessa, esimerkiksi kirjallisia todisteita vastaanotettaessa.

Todistajat tulisi kuulla todistusteemoittain. Yhtä teemaa koskeva pääkuulustelu, vastakuulustelu ja täydentävien kysymysten esittäminen tulisi tapahtua peräkkäin. Esimerkiksi rakennuksen alapohjan virheellisyyttä koskevan todistelun keskitetty vastaanottaminen helpottaa asian ymmärtämistä. Ainakin yhden tai muutaman todistajan teemoittainen kuuleminen onnistuu luontevasti. Teemoittain kuuleminen toisaalta lisää todistajien odotusaikaa niissä tilanteissa, joissa samoja todistajia kuullaan useista teemoista. Useiden todistajien ja useiden teemojen tilanteessa teemoittain kuuleminen voi muutoinkin olla käytännössä hankalaa. Tällöin jokainen todistaja joudutaan usein kuulemaan yhtäjaksoisesti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että todistajaa ei voitaisi kuulla teemoittain.

Todistajien pääkuulusteluita tulisi tiivistää. Asiantuntevien todistajien laatimien raporttien parempi hyödyntäminen on yksi keino tiivistää kuulusteluita.

Osa todistajista on kokenut vastakuulustelun ahdistavana. Tämän tuntemuksen muodostumista voidaan estää muun muassa siten, että todistajan nimennyt asiamies informoi etukäteen todistajaa vastakuulustelun luonteesta ja merkityksestä.

Työryhmässä pohdittiin myös sitä, kuinka laajalti erityisesti asiantuntevien todistajien kohdalla tulisi käyttää vastakkain kuulustelua (OK 17 luku 33 a §) eli sitä, että todistajat ovat samanaikaisesti istuntosalissa. Laatuvirhettä koskeissa asioissa asiantuntevien todistajien lausunnot ja kertomukset virheestä ja sen merkityksestä sekä korjausehdotuksista poikkeavat varsin usein toisistaan. Vaikka vastakkain kuulemisen edellytykset täyttyvät sinänsä usein, sitä ei käytetä kovin laajalti.

Vastakkain kuuleminen olisi perusteltua erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa riitakysymyksiä on useita. Tällöin kuuleminen voitaisiin suorittaa riitakysymys kerrallaan, jolloin todistajien käsitysten eroavuudet tulisivat pelkistetyksi esiin. Vastakkain kuuleminen tapahtuisi nopeammin ja sisältäisi vähemmän informaation virhelähteitä kuin se vaihtoehto, että asiantuntijat käyvät vuorotellen kertomassa oman näkemyksensä kustakin riitakohdasta. Viimeksi mainitussa vaihtoehdossa toisen asiantuntijan näkemys välittyy toiselle asiantuntijalle asiamiesten kautta, jolloin väärinymmärryksen mahdollisuus kasvaa huomattavasti. Vastakkain kuulemisen hyvänä puolena on lisäksi se, että sen käyttö voisi vähentää nimettävien todistajien määrää.

Vastakkain kuulemisen toteuttaminen on haasteellista sekä tuomarille että asiamiehille. Vaarana nimittäin on, että kuuleminen menee helposti ”huutokilpailuksi”. Sen vuoksi vastakkain kuulemisen pelisäännöt olisi hyvä käydä ennen kuulemistä läpi normaalia huolellisemmin. Eri todistajilla on erilaiset kyvyt hyvään ja luontevaan suulliseen ilmaisuun. Tämä seikka saattaa korostua tarpeettomasti todistajien yhtäaikaisessa kuulemisessa. Koska tuomioistuin kuitenkin kykenee näkemään ”metsän puilta” asiamiesten avustuksella, todistajien erilaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia ei voida pitää vastakkain kuulemisen esteenä.

Vastakkain kuulemisella saavutettavat hyödyt ovat pienempiä sellaisissa jutuissa, joissa riitakysymyksiä on vain vähän. Asiantuntevien todistajien erimielisyys voi koskea vain yhtä kysymystä, kuten sitä, tuleeko kosteusvaurion seurauksena rakennuksen maanvarainen betonilaatta poistaa vai riittääkö jokin muu korjauskeino. Asian ratkaisemisen kannalta katsoen on keskeistä, kumpi näistä

vaihtoehtoista on perustellumpi kaiken muun todistelun ja käytettävissä olevan tulkinta-aineiston valossa. Yhden tai muutaman riitakysymyksen ratkaisemista ei edistä kovin paljoa, jos erimielisiä asiantuntijoita kuullaan samanaikaisesti. Asianosainen voi kysellä omaa kantaansa tukevalta todistajalta näkemyksiä myös vaihtoehdoisesta korjaustavasta tai muista riitaisista kysymyksistä. Jos vasta puolen asiantuntijaa kuultaessa tulee esille jotakin yllättävää, asianosainen voi pyytää oman asiantuntijansa uudelleen kuulemistä.

## **8.5 TUOMIOISTUIMEN MÄÄRÄÄMÄT ASIANTUNTIJAT**

Jutuissa käytetään tavanomaisesti pelkästään asianosaisten hankkimia asiantuntijoita. Suomessa ei ole luotu organisaatiota asiantuntijalausuntojen hankkimista varten. Koska jutuissa tarvitaan usein asiantuntemusta niin rakennustekniikasta, lääketieteestä kuin mikrobiologiasta, on ongelmallista, minkä alan asiantuntija missäkin jutussa tulisi määrätä. Asianosaisten käyttäminä asiantuntijoina toimivat usein juuri ne henkilöt, joita voidaan pitää asiantuntijoina paikallisissa oloissa. Siten soveliaan asiantuntijan löytäminen voi olla vaikeaa. Pitkälti käytännön syyt ovat siis johtaneet siihen, että tuomioistuimet eivät määrää asiantuntijoita. Vallitsevan käytännön muuttamiseen ei ole tarvetta.

Työryhmän käsityksen mukaan olisi suotavaa, että Suomessa olisi virallinen asiantuntijaorganisaatio. Tällöin riidan alkuvaiheessa tuomioistuimella tulisi olla mahdollisuus määrätä asianosaisten hakemuksesta asiantuntija ennen kuin asianosaiset itse ryhtyvät hankkimaan asiantuntijoita.

## **8.6 KATSELMUS**

Joskus riidan kohteena oleva rakennus on jo korjattu ennen pääkäsitelyä, jolloin merkittävien katselmushavaintojen tekeminen on käytännössä mahdotonta. Niissäkin tapauksissa, joissa rakennus on korjaamaton, vauriokohdista otetut valokuvat tai videotallenne ovat usein riittäviä. Katselmus on siten tarpeen harvoin. Valokuvamateriaalissa on kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, että se on riittävän kattavaa ja että kuvat ovat laadukkaita.



## 8.7 EHDOTUS ASIANTUNTIJAN RAPORTIN SISÄLLÖKSI

Asunto- ja kiinteistökauppariidat lähtevät tavallisesti liikkeelle siitä, että asunnon ostanut henkilö huomaa kaupan kohteessa jonkin virheen. Tämän jälkeen ostaja pyytää rakennusalan asiantuntijan selvittämään virhettä, sen syitä ja korjaustapoja. Asiantuntija laatii tässä taikka myöhemmässä vaiheessa havainnoistaan ja johtopäätöksistään kirjallisen lausunnon, jonka perusteella ostaja esittää vaatimuksensa myyjälle. Tavallista on, että myyjä pyytää valitsemaltaan toiselta alan asiantuntijalta lausunnon. Tätä lausuntoa käytetään puolestaan perusteena, kun myyjä vastaa ostajan vaatimuksiin. Mikäli asiaa ei sovita heti tämän jälkeen, asiantuntijalausunnat ovat myöhemmin merkittävässä osassa, kun ostajan avustaja laatii tuomioistuinmenettelyn aloittavan haastehakemuksen. Vastaavasti myyjän hankkimalla asiantuntijalausunnolla on merkittävä osa, kun myyjä antaa tuomioistuimen pyytämän kirjallisen vastauksen.

Asunto- ja kiinteistökauppariidoissa käsitellään tavallisesti seuraavia riitakysymyksiä:

- a) onko kaupan kohteessa virhe
- b) minkä rakennuksen rakentamisaikana voimassa olleen rakentamismääräyksen vastainen virhe on
- c) mikä on rakennusvirheen merkitys eli mitä vahinkoa tai haittaa virheestä aiheutuu
- d) miten virhe tulee korjata
- e) parantavatko korjaukset vanhan rakennuksen tasoa ja kuinka paljon ja
- f) mitkä ovat virheen korjauskustannukset.

Vaikka jutussa riidellään kaikista edellä mainituista riitakysymyksistä, asiantuntijalausunnoissa on tavallisesti otettu kantaa vain hyvin pieneen osaan niistä. Lisäksi monesti myyjän hankkimassa lausunnossa on otettu kantaa eri riitakysymyksiin kuin ostajan hankkimassa lausunnossa. Kun ostajan puolesta laadittu haastehakemus rakentuu ostajan asiantuntijalausunnan varaan ja myyjän kirjallinen vastaus hänen hankkimaansa asiantuntijalausuntoon,

tuomioistuimelle osoitettu haastehakemus ja kirjallinen vastaus eivät ”keskustele” keskenään.

Selvyyden vuoksi on heti todettava, että mainittu ”keskustelemattomuus” ei ole asiantuntijalausunnon laatijan vika. On ymmärrettävää, että lausunnot laaditaan niitä koskevien ostajien ja myyjien toimeksiantojen perusteella.

”Keskustelemattomuudesta” seuraa pahimmillaan, että ostaja puhuu ”aidasta” ja myyjä ”aidanseipästä”. Tällöin oikeudenkäynnistä tulee sekava ja vaikeasti hallittava. Mikäli oikeudenkäynti joutuu heti alussa ”väärille raiteille”, oikeudenkäynnistä aiheutuvat kustannukset kasvavat huomattavasta ja oikeudenkäynti pitkittyä, kun täsmentäviä lisäselvityksiä joudutaan hankkimaan prosessin myöhemmässä vaiheessa.

Työryhmä on havainnut, että edellä kuvattu ongelma toistuu asunto- ja kiinteistökauppariidoissa usein. Tuomioistuinmenettelyn laatu kehittyisi huomattavasti, jos ostajan ja myyjän hankkimat asiantuntijalausunnot ja niiden perusteella laadittavat oikeudenkäyntiasiakirjat saadaan heti aluksi ”keskustelemaan” keskenään. Työryhmä pitää tärkeänä, että molempien asianosaisten hankkimilla lausunnoilla pyritään edistämään asian käsittelyä. Myyjän käyttämän asiantuntijan tulisi omassa raportissaan selkeästi ilmaista, miltä osin hän voi yhtyä ostajan raportissa esiin tuotuihin seikoihin, miltä osin hän on eri mieltä ostajan käyttämän asiantuntijan kanssa ja mistä erimielisyys johtuu.

Edellä kerrottujen syiden vuoksi laatutyöryhmä on laatinut muistion asiantuntijalausunnon pääpiirteisestä sisällöstä. Muistiosta on kuultu hovioikeuspiirin alueella asiantuntijatodistajina toimivia henkilöitä. Lisäksi kuulemiskirje on lähetetty tavarantarkastuslautakunnalle, kiinteistöliitolle ja RKL-killalle.

Työryhmän lähettämään kuulemiskirjeeseen tuli vastauksia ilahduttavan paljon. Käytännössä kaikki kirjeeseen vastanneet suhtautuivat myönteisesti siihen, että asuntokauppariitoihin laadittavat asiantuntijaraportit vakioidaan työryhmän ehdottamalla tavalla. Tavarantarkastajat ja tavarantarkastuslautakunta toivat kuitenkin

esille sen, että tavarantarkastaja ei voi kertomuksessaan antaa arviota virheen korjauskustannuksista, elleivät asianosaiset sitä erikseen pyydä.

Tavarantarkastaja ei voi toimia häntä sitovan ohjesäännön mukaan riidan osapuolten rakennusteknisenä konsulttina taikka neuvonantajana. Tämän vuoksi tavarantarkastuslautakunta toi esille, että lausunnon antaminen oikeasta korjaustavasta on ongelmallista ja ehkä jopa ohjesäännön vastaista. Tavarantarkastuslautakunnan edustajan kanssa myöhemmin käydyissä keskusteluissa kuitenkin todettiin, että mikäli korjauskustannusarvio tilataan, arvion antaminen edellyttää tavarantarkastajalta joka tapauksessa kannanottoa siihen, miten vaurio korjataan (puhelu Olli Siponen/tavarantarkastuslautakunnan sihteeri VT Raisa Harju 22.10.2009). Tästä seuraa, että tavarantarkastaja voi ottaa kantaa korjaustapaan ainakin silloin, kun häneltä pyydetään lausunto myös korjauskustannuksista. Työryhmä suosittelee, että tavarantarkastajalta pyydetään lausunto myös korjaustavasta ja -kustannuksista.

Työryhmä on ottanut huomioon kuulemiskirjeen johdosta annetut lausunnot ja kommentit sekä laatinut ohjeen siitä, mitä seikkoja asunto- ja kiinteistökauppariidassa annettavaan asiantuntijalausuntoon tulisi sisällyttää.

## 8.8 TYÖRYHMÄN SUOSITUKSET

- myös niin sanottu muu oikeudenkäyntiaineisto (RT-kortit, asumisterveysohje, viitatus tutkimukset) luetellaan ainakin pöytäkirjassa
- pyritään siihen, että samalla puolella olevista asianosaisista (esim. ostaja- ja myyjäpariskunnat) kuullaan todistelutarkoituksessa vain yhtä henkilöä kummaltakin puolelta
- asiantuntevien todistajien vastakkain kuulemista käytetään erityisesti sellaisissa asuntokauppariidoissa, joissa on useita riitakysymyksiä
- vastakkainkuulemistilanteissa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, että kuulemisen pelisäännöt käydään läpi ennen kuulemisen aloittamista
- oheinen ohje asiantuntijaraportin sisällöksi asuntokauppariidoissa lähetetään tiedoksi Rovaniemen hovioikeuspiirin alueella toimiville

*asiantuntijatodistajille toivomuksin, että asiantuntijaraportit laaditaan tulevaisuudessa ohjeen mukaisesti*

- *asiamiehinä asuntokauppariidoissa toimivat asianajajat sekä tuomioistuimet suosittelevat soveliaissa yhteyksissä, että asiantuntijaraportit laaditaan ohjeen mukaan*
- *tavarantarkastajalta pyydetään tarvittaessa myös yksilöity arvio virheiden korjauskustannuksista*
- *asiantuntijaraportteja pyritään hyödyntämään asiantuntevan todistajan pääkuulustelussa nykyistä paremmin*

## **8.9 OHJE ASIANTUNTIJALAUSUNNON SISÄLLÖSTÄ ASUNTO- JA KIINTEISTÖKAUPPARIIDASSA**

Asunto- ja kiinteistökauppariidoissa annettavan asiantuntijalausunnon tulisi sisältää ainakin seuraavat seikat:

- 1) Kuvaus toimeksiannosta (toimeksiantaja, mistä seikoista on pyydetty lausuntoa).
- 2) Selvitys lausunnon laatijan asiantuntemuksesta rakennusosalta ja erityisesti lausunnon kohteena olevista seikoista sekä mahdollisista sidonnaisuuksista asianosaisiin.
- 3) Selostus tehdystä tutkimuksesta.
- 4) Riidan kohteena oleviin virheisiin liittyvä kannanotto seuraavista seikoista:
  - Onko rakennuksessa rakennusvirhe.
  - Jos rakennuksessa on rakennusvirhe:
    - yksilöinti siitä, minkä rakennuksen rakentamis- tai remontoimisaikana voimassa olleen rakentamisnormin taikka talotekniikkaa koskevan normin vastainen virhe on, tai
    - yksilöinti siitä, minkä kauppasopimuksen ehdon vastainen virhe on (vain silloin kun kaupalliset asiakirjat ovat lausunnon laatijan käytössä).

- Johtuuko virhe suunnittelusta, työsuorituksesta, rakennusmateriaalista vai muusta.
  - Rakennusvirheen tai muun virheen merkitys:
    - poikkeako rakennus muista vastaavana ajankohtana rakennetuista rakennuksista
    - mitä vaurioita rakennukselle virheen johdosta on aiheutunut taikka aiheutuu tulevaisuudessa
    - mitä tapahtuu, jos virheitä ei korjata ja
    - aiheutuuko virheestä haittaa (mikrobiongelmat tms.) rakennuksessa asuville.
  - Virheen korjaustapa:
    - mikäli esitetään vaihtoehtoisia korjaustapoja, lausunnossa tulee ilmoittaa kustakin korjaustavasta aiheutuvien korjauskustannuksen määrä ja
    - korjaustavan riskit sekä korjatun rakenteen käyttöikä.
  - Parantavatko korjaukset vanhan rakennuksen tasoa:
    - rakenteiden tekninen käyttöikä ja
    - tasonparannuksen määrä.
  - Korjauskustannukset eriteltyinä työ- ja tarvikekustannuksista.
- 5) Päiväys ja allekirjoitus.
- 6) Lausuntoon voi liittää mahdolliset valokuvat, joihin tulee merkitä kuvanottoaika ja lyhyt selostus siitä, mitä kuva kertoo.

Tämän ohjeen tarkoituksena ei ole pidentää asiantuntijalausuntoja sivumääräisesti. Mikäli asia pystytään esittämään asiantuntijalausunnossa lyhyesti ja ytimekkäästi, myös lakimiehet ymmärtävät sen paremmin.



## 9. OIKEUDENKÄYNTIASIAKIRJOJEN JULKISUUS

### **Työryhmän 3/2009 raportti**

#### **Työryhmän jäsenet**

kärjäjätuomari Ahti Kontturi, Oulun kärjäoikeus, puheenjohtaja

kärjäjätuomari Jyrki Määttä, Raahen kärjäoikeus, sihteeri  
kihlakunnansyyttäjä Vuokko Hautala, Oulun syyttäjänvirasto  
toimistos sihteeri Anne Kiviniemi, Oulun kärjäoikeus  
laamanni Ville Konsén, Kuusamon kärjäoikeus

kärjäjätuomari Vesa Kota-aho, Rovaniemen kärjäoikeus  
maaoikeusinsinööri Tapio Mikkola, Rovaniemen kärjäoikeus  
rikoskomisario Seppo Nordström, Kainuun poliisilaitos  
kirjaaja Marja-Leena Pitkäniemi, Rovaniemen hovioikeus  
asianajaja Matti Pulkamo, Rovaniemi

kansliapäällikkö Riitta Saarenpää, Rovaniemen hovioikeus  
kärjäjäviskaali Teija Simula-Moberg, Lapin kärjäoikeus  
kärjäjätuomari Ritva Toivola, Oulun kärjäoikeus  
julkinen oikeusavustaja Liisa Äijälä, Kemin oikeusaputoimisto

## 9.1 TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN

Työryhmän tavoitteena oli laatia konkreettinen ja selkeä luettelo oikeudenkäynnissä yleensä esiintyvistä asiakirjoista ja niiden julkisuusstatuksesta. Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuuden oikea toteutuminen on suurelta osin tuomioistuinten koko lainkäytön henkilökunnan osaamisen varassa. Jokaisen tuomioistuimessa työskentelevän henkilön on pystyttävä vastaamaan julkisuutta koskeviin asiakaskyselyihin. Raportti jouduttiin tämän vuoksi laatimaan aiemmasta poikkeavalla tavalla.

Työryhmä otti työskentelynsä lähtökohdaksi etenkin sihteerien työn. Pää tavoitteena oli helppokäyttöisen ja nopean työkalun luominen asiakirjojen seulontaan ja oikeudenkäyntiasian asiakirjalii-kenteestä huolehtimiseen liittyen. Raportista on hyötyä myös tuomarinvuorossa.

Työryhmä jakaantui kahteen ryhmään. Ryhmien tehtävänä oli laatia taulukkomuotoinen esitys rikos- ja riita-oikeudenkäynneissä yleensä esiintyvistä asiakirjoista ja niiden julkisuusstatuksesta. Tarkastelun lähtökohdaksi oli oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (YTJulkL) 9 §:ssä ja 10 §:ssä säädettyjen oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapitoperusteet.

Raportti koostuu kahdesta taulukosta ja niitä edeltävästä lyhyestä johdannosta. Johdannon tarkoituksena on käsitellä asiakirjojen julkisuuteen liittyviä peruslähtökohtia ja helpottaa taulukoiden lukemista. Syvällisempää tietoa oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta on saatavissa lain esitöiden ja oikeuskirjallisuuden ohella esimerkiksi Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeen julkisuus-työryhmän raportista vuodelta 2007.

Työryhmä piti yhden yhteisen kokouksen. Aihetta työstiin sen jälkeen sähköpostitse. Taulukkojen käyttökelpoisuutta pyrittiin parantamaan käräjäoikeuksien käräjäsihteereille tehdyllä kyselyllä. Kyselyssä selvitettiin myös käräjäoikeuksien käytäntöjä salassapitomerkitöiden tekemisessä. Selvitystyö jakaantui kahteen osa-alueeseen: salassapitomerkitöiden asianosaiselle (tai muulle) annettavaan asiakirjaan ja seulonnassa asiakirjaan tehtävät salassapi-



tomerkinnät. Kyselyn tuloksista on laadittu yhteenvedo raportin loppuun.

## **9.2 OIKEUDENKÄYNTIASIAKIRJAN MÄÄRITELMÄ**

Oikeudenkäyntiasiakirja on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 5 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettu asiakirja, joka on toimitettu tuomioistuimelle tai laadittu tuomioistuimessa oikeudenkäyntiä varten. Oikeudenkäyntiasiakirjoja eivät pääsääntöisesti ole tuomioistuimessa laaditut muistiinpanot ja luonnokset.

YTJulkL sovellettaessa on muistettava, että salassapidolla suojataan ensi sijassa asiakirjan sisältämää tietoa. Muutamaa rikosasioissa esille tulevaa poikkeusta lukuun ottamatta itse asiakirjan nimike ei ratkaise asiakirjan salassapitoa. Asiakirjaa ei myöskään tule salata muilta osin kuin on välttämätöntä sen sisältämän tiedon salaamiseksi. Asiakirja voi siten sisältää julkista ja salassa pidettävää tietoa. Salassa pidettäviä tietoja voi olla todisteiden ohella myös haastehakemuksessa tai vastauksessa.

## **9.3 LAIN NOJALLA SALASSAPIDETTÄVÄT OIKEUDENKÄYNTIASIAKIRJAT (9 §)**

Raportin liitteenä on taulukkomuotoon laadittu tiivistelmä rikosasioissa ja siviiliasioissa yleensä esiintyvistä asiakirjoista ja niiden julkisuusstatuksesta. Taulukkojen ensimmäisessä palstassa on lainkohdat, niiden keskeinen sisältö ja asiakirjojen salassapitoajat. Salassapitoaika lasketaan siitä, milloin asia on tullut vireille tuomioistuimessa. Toisessa palstassa on pyritty kuvaamaan tarkemmin niitä tietoja, jotka ovat lain nojalla salassa pidettäviä. Kolmannessa palstassa on lainkohtien soveltamiseen liittyviä tarkentavia huomioita. Neljännessä palstassa on pyritty joko luonnehtimaan tai listaamaan niitä yleisimpiä oikeudenkäynnissä esiintyviä asiakirjoja, joissa kysymyksessä olevia tietoja saattaa esiintyä.

### **9.3.1 Valtion ulkoinen turvallisuus ja kansainväliset suhteet**

Taulukon ensimmäistä kohtaa voidaan soveltaa esimerkiksi jutuissa, joissa on saatu kansainvälistä oikeusapua ja joissa toinen valtio

on pyytänyt luovuttamiensa asiakirjojen salassapitoa. Tällaisten asiakirjojen sisältämien tietojen julkiseksi tulolla voi olla merkittävää haittaa tai vahinkoa Suomen kansainvälisille suhteille tai kansainvälisen yhteistyön edellytyksille.

### **9.3.2 Henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvät arkaluonteiset tiedot**

Arkaluonteinen tieto -käsite on sidoksissa yhteiskunnan vallitseviin arvokäsityksiin. Myös henkilön omalla käsityksellä on merkitystä. Oikeudenkäynnin korostetusta julkisuudesta johtuen tuomioistuimessa tietoa ei suojata yhtä voimakkaasti kuin tiedon ollessa muun viranomaisen hallussa. Tieto on yleensä arkaluonteinen, jos sen julkiseksi tulemiseen liittyisi henkilön kannalta vähäistä suurempia haitallisia seuraamuksia.

Yksityisyys on perustuslain 10 §:ssä turvattu perusoikeus. Yksityiselämän suojan piiriin kuuluvat ainakin henkilön perhe-elämä, ihmissuhteet, seksuaalisuus, harrastukset, vapaa-ajan käyttö, terveys, taloudelliset olot ja oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan. On tulkinnanvaraista, kuuluuko henkilön rangaistustiedot yksityisyyden suojan piiriin. Tällaisia tietoja voi esiintyä esimerkiksi ajoneuvoliikennerekisterinotteessa, sakkorekisterinotteessa ja poliisiasiaintietojärjestelmäotteissa. Tässä raportissa on katsottu, että kyseiset asiakirjat eivät ole YTJulkL 9 §:n nojalla salassa pidettäviä.

Pahoinpitelyrikoksen asianomistajaa koskeva lääkärinlausunto ei ole tyyppillisesti salassa pidettävä. Arkaluonteisina voidaan pitää esimerkiksi vähäistä vakavampia mielenterveysongelmia ja mielenterveyteen liittyviä sairauksia sekä sukupuolielimiin liittyviä sairauksia ja vammoja. Sellaiset asiakirjasta ilmenevät arkaluonteiset tiedot sairauksista tai vammoista, jotka eivät liity käsiteltävänä olevaan asiaan, ovat salassa pidettäviä.

Sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuoltolain (710/1982) 17 §:ssä mainittuja sosiaalipalveluja, tukitoimia, toimeentulotukea, elatustukea, sosiaalista luottoa sekä mainittuihin palveluihin ja etuuksiin liittyviä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön tai perheen sosiaalista turvallisuut-

ta ja toimintakykyä. Arkaluonteisia tietoja eivät yleensä ole esimerkiksi tiedot päivähoidosta tai kotipalvelusta.

### **9.3.3 Rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan loukkaavat tiedot**

Vaikka kohta koskeekin sanamuotonsa mukaan kaikkia rikoksia, sovelletaan sitä lähinnä henkirikoksissa. Salassa pidettäviä ovat esimerkiksi ruumiinavauspöytäkirja ja valokuvat, joissa näkyy vainajan silvottu ruumis tai ruumiinosa edellyttäen, että kuvat loukkasivat uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan tai läheisiään. Muiden rikosten (esim. pahoinpitely) uhrien osalta tulee lähtökohtaisesti soveltaa 2-kohtaa. Esimerkiksi uhrin mustelmia, haavoja tai ruuhteita esittävien valokuvien salassa pitäminen arvioidaan arkaluonteisuuskriteerin perusteella. Tällöin esimerkiksi mustelman sijainti intiimialueen välittömässä läheisyydessä saattaa johtaa asiakirjan salassapitioon.

### **9.3.4 Eräät rikosasioissa esiintyvät asiakirjat**

Rikosrekisteri, henkilötutkinta, yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys, mielentilatutkimus, pitkäaikaaisvankien vapauttamismenettelyä varten annettu lausunto ja nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelma ovat käytännössä kokonaan salassa pidettäviä asiakirjoja. Kohdan luettelo on tyhjentävä.

### **9.3.5 Salassa pidettävät yhteystiedot**

Yhteystiedolla tarkoitetaan osoite-, puhelinnumero- ja sähköpostiosoitetietoa tms. yhteystietoja. Kysymys yhteystietojen salaamisesta nousee yleensä esille henkilön sitä pyytäessä. Tuomioistuimien harkitsee edellytysten täyttymisen ja myönteisessä tapauksessa käsittelee yhteystietoja siten, ettei niitä anneta ulkopuolisille. Oikeudenkäyntiasiakirjassa oleva taulukon kohdan 5a yhteystieto tulee salata myös oikeudenkäynnin asianosaiselta. Maistraatin määräämä turvakieltoa noudatetaan tuomioistuimissa sellaisenaan.

### 9.3.6 Tuomioistuimen neuvottelusalaisuus

Tuomioistuimen neuvottelulla tarkoitetaan ratkaisun tekemistä varten käytäviä neuvotteluja. Kysymykseen voi tulla oikeuden jäsenten muistiot ja muut neuvotteluja koskevat asiakirjat (”laput”). Myös esittelijän muistio voi sisältää salassa pidettävän osion.

### 9.3.7 Poikkeussäännökset

Tuomioistuin voi tiettyjen edellytysten vallitessa päättää pykälän 2 momentin nojalla, että 2–5 kohdissa salassa pidettäväksi säädetty oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia osaksi tai kokonaan.

Pykälän 3 momentista seuraa, että edellä kohdassa 9.3.2 tarkoitettut asiakirjat eivät ole rikosasiassa salassa pidettäviä siltä osin kuin ne liittyvät olennaisesti syytteessä tarkoitettuun tekoon tai sen rikosoikeudelliseen arviointiin, jollei niitä erikseen määrätä 10 §:n nojalla salassa pidettäväksi. Tällainen voi olla esimerkiksi törkeää pahoinpitelyä koskevan syytteen teonkuvauksen törkeysarvostelusta ilmenevä tieto rikoksen uhrin kehitysvammaisuudesta.

## 9.4 SALASSAPITOMÄÄRÄYKSEN NOJALLA SALASSAPIDETTÄVÄT OIKEUDENKÄYNTI- ASIAKIRJAT (10 §)

Tuomioistuimen antaman salassapitomääräyksen käyttöala rajautuu kolmella tavalla:

- a) Määräystä ei anneta siltä osin, kun tiedon on katsottava olevan salassa pidettävä YTJulkL 9 §:n perusteella.
- b) Määräyksen antaminen edellyttää, että oikeudenkäyntiasiakirja sisältää tietoja, jotka ovat muussa kuin YTJulkL:ssa säädetty salassa pidettäväksi. Tällaisia säännöksiä on muun muassa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:ssä.
- c) Lisäksi edellytetään, että tietojen tuleminen julkiseksi todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojelemiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty.

Taulukkoon on kirjattu niitä yleisimmin esille nousevia asiakirjoja, joiden salassa pitäminen siis edellyttää erillistä juttua käsittelyvän tuomarin tai istuntokokoonpanon määräystä. Yleensä määräys annetaan asianosaisen pyynnöstä. Viran puolesta määräyksen antaminen tulee kysymykseen lähinnä vain silloin, kun salassapidolla suojataan sivullista tai yleistä etua.

YTJulkL10 §:ään perustuva salassapitoaika tulee harkita kussakin tapauksessa erikseen. Enimmäisaika yksityiselämän suojaamistarkoituksessa annetulle salassa pidolle on 60 vuotta ja muissa tapauksissa 25 vuotta. Salassapitoaikaa ei tulisi määrätä pidemmäksi, kuin mitä on välttämätöntä.

## **9.5 ASIAKIRJOJEN ALUSTAVA SEULONTA**

Kun haastehakemus, vastaus, lausuma tai muu oikeudenkäyntiasiakirja saapuu käräjäoikeuteen, on tutkittava, sisältääkö se tai asiakirjan mahdolliset liitteet edellä kohdassa 9.3 selostettuja suoraan lain nojalla salassa pidettäviä tietoja. Asiakirjoihin, kuten esimerkiksi haastehakemuksen info-lehteen, voi myös sisältyä ilmoitus tai pyyntö oikeudenkäyntiasiakirjan salassapidosta. Asiakirjat seulotaan viipymättä julkisiin ja salassa pidettäviin asiakirjoihin. Tämä on kuitenkin vasta alustava kannanotto asiakirjan julkisuuteen. Asiakirjan julkisuutta koskeva pyyntö ratkaistaan erikseen, jolloin muut harkinnanvaraisesti salassa pidettävät asiakirjat sijoitetaan julkisten asiakirjojen vihkoon.

## **9.6 ASIAKIRJAN JULKISEKSI TULOHETKI**

### **9.6.1 Rikosasiat**

Rikosasioissa haastehakemus, asianomistajan vaatimuskirjelmä, vastaajan vastaus ja muun muassa myös esitutkintapöytäkirja tulevat julkisiksi yleensä vasta suullisessa käsittelyssä (pääkäsittely tai valmisteluistunto). Rikosasioiden kirjallisessa menettelyssä oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi silloin, kun vastaajan suostumus on saapunut käräjäoikeuteen.

Joskus rikosasioiden kohdalla saattaa nousta esille esimerkiksi tiedotusvälineiden pyynnöstä kysymys oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tulon aikaistamisesta. Käräjäoikeus voi antaa tätä koskevan määräyksen, jos on ilmeistä, että julkiseksi tuleminen ei aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä taikka jos julkiseksi tulemiselle on painava syy. Ennen määräyksen antamista tulisi pääsääntöisesti pyrkiä siihen, että asianosaiset ovat saaneet asiakirjan (esim. haastehakemus) tietoonsa.

### **9.6.2 Siviiliasiat**

Tuomioistuimelle toimitettu oikeudenkäyntiasiakirja muissa kuin edellisessä kohdassa mainituissa asioissa tulee julkiseksi, kun asiaa käsittelevä tuomioistuin on sen saanut. Riita- ja hakemusasioissa (myös lähestymiskieltoasiat) tämä tarkoittaa, että haastehakemus, hakemus, lausuma, vastaus ja niiden liiteasiakirjat tulevat julkisiksi heti, kun ne ovat tuomioistuimen hallussa.

Siviiliasioden oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tuloa voidaan lykätä. Edellytyksenä on, että a) aikaisemmasta julkitulosta todennäköisesti aiheutuisi vahinkoa tai kärsimystä eikä aikaisemmalle julkitulolle ole painavaa syytä tai b) aikaisempi julkitulo estäisi tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjan salassapidosta. Lykkääminen voi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun halutaan asianosaisen saavan tiedon asiakirjasta ensin.

### **9.6.3 Muutoksenhaku**

Käräjäoikeuteen tulevat hovioikeudelle osoitetut oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkiseksi aikaisintaan silloin, kun hovioikeus on ne saanut.

## 9.7 ASIAKIRJAPYYNTÖÖN VASTAAMINEN

### 9.7.1 Eri tahojen oikeus saada tieto oikeudenkäyntiasiakirjasta

#### 9.7.1.1 Asianosaisjulkisuus

Asianosaisilla on oikeus saada tieto myös salassa pidettävistä hänen asiaansa liittyvistä asiakirjoista tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta. Asianosaisellakaan ei ole oikeutta saada tietoa:

- a) salassa pidettävistä yhteystiedoista (taulukon kohta 5a)
- b) ratkaisiasiakirjasta ennen kuin se on annettu tai on asiaosaisen saatavissa
- c) muusta tuomioistuimessa laaditusta asiakirjasta (esim. pöytäkirjasta) ennen kuin se on allekirjoitettu tai vastaavalla tavalla varmennettu
- d) salaisista pakkokeinoista (telepakkokeinot) ja
- e) tuomioistuimen neuvotteluista.

#### 9.7.1.2 Yleisöjulkisuus

Jokaisella on oikeus saada tieto kaikista julkisista oikeudenkäyntiasiakirjoista. Oikeudenkäyntiasiakirjat eivät ole julkisia niiltä osin kuin ne sisältävät tietoja, jotka ovat YTJulkL 9 §:n nojalla suoraan salassa pidettäviä tai jotka tuomioistuin on määrännyt lain 10 §:n nojalla pidettäväksi salassa.

### 9.7.2 Asiakirjapyyntöön käsittely

Vireillä olevassa asiassa pyyntö ohjataan asiaa käsittelevälle tuomarille/käräjäsihteerille. Jos asian vireillä olo on päättynyt, pyynnön käsittelee kirjaamo/yleiskanslia. Mikäli kysymys on laajemmasta asiakirjajoukosta tai asia ei ole selvä, pyyntö ohjataan käräjäoikeuden hallinnon käsiteltäväksi. Pyyntö on yksilöitävä siten, että sen perusteella voidaan selvittää, mitä asiakirjaa pyyntö koskee. Pyyntäjää on tarvittaessa esimerkiksi diaarin avulla avustettava yksilöimään asiakirja, jota pyyntö koskee (palveluperiaate). Pyyntöön

esittäjän henkilöllisyyttä tai tiedon käyttötarkoitusta ei kysytä, ellei se ole tarpeen asian ratkaisun kannalta.

Asiakirjapyyntö on käsiteltävä viivytyksettä. Tieto julkisesta asiakirjasta on annettava mahdollisimman pian. Selvissä tapauksissa tieto voidaan antaa yleensä heti, kuitenkin viimeistään kahden viikon kuluessa ja vain erityisestä syystä enintään kuukauden kuluessa pyynnön esittämisestä.

Jos asiakirjan pyytäjällä ei selvästi ole oikeutta saada tietoa asiakirjasta, ilmoitus siitä voidaan tehdä tiedon pyytäjälle suullisesti. Ilmoitus on perusteltava. Jos kysymys salassapidosta on harkinnanvarainen, on vireillä olevassa asiassa asiaan osallista yleensä kuultava ennen ratkaisun tekemistä. Kuuleminen voidaan suorittaa tarvittaessa puhelimitse. Vireillä olon päätyttyä kuuleminen on tarpeen enää erityisestä syystä. Asiakirjan antamisesta on tehtävä kirjallinen ratkaisu, jos asiakirjan pyytjä tai kuultava niin vaatii. On suositeltavaa, että kirjallinen ratkaisu tehdään myös silloin, jos asianosaisten kannat poikkeavat toisistaan tai asia on muutoin tulokinnanvarainen.

### **9.7.3 Asiakirjan antamistavat**

Tieto asiakirjasta annetaan esimerkiksi suullisesti, antamalla asiakirja viranomaisen luona nähtäväksi ja jäljennettäväksi tai kuunneltavaksi tai antamalla siitä kopio paperilla tai sähköisessä muodossa tahiti tulosteena. Asiakirjan pyytäjän toivomusta asiakirjan antamistavasta tulee noudattaa, jos se ei aiheuta kohtuutonta haittaa.

Videotallenteen ja muun vastaavan kuvatallenteen sekä henkilörekisterissä olevien tietojen antamiseen liittyy rajoituksia (YTJulkL 13 §). Henkilörekisterissä olevan tiedon antamisesta ei-vireillä olevassa asiassa eli muun kuin oikeudenkäyntiasiakirjan antamisesta huolehtii asianomainen rekisterinpitäjä, esimerkiksi rikosrekisteriotteen antaa oikeusrekisterikeskus.

Jos asiakirjasta voidaan antaa tieto vain osaksi, on salassa pidettävä osuus peitettävä. Asiakirjassa mahdollisesti oleva henkilötunnus on lähtökohtaisesti julkinen tieto, joten sitä ei poisteta.



## 9.7.4 Salassapitomerkinnot

Asianosaisella on salassapitovelvollisuus hänelle annetuista salassa pidettävistä tiedoista. Asianosaiselle tulee antaa tieto siitä, mitä salassapitovelvollisuus tarkoittaa. Ei-julkisten asiakirjojen ja tietojen ilmaisukiellosta on lausuttava siinä vaiheessa, kun asianosaiselle annetaan salassa pidettäviä tietoja. Asianosaiselle on annettava tieto hänen salassapitovelvollisuudestaan myös silloin, kun salassa pidettäviä tietoja annetaan suullisesti.

Salassapitomerkinnot on tehtävä kaikkiin salassa pidettäviin oikeudenkäyntiasiakirjoihin. Merkinnot tulee käydä ilmi, miltä osin asiakirja on salassa pidettävä ja mihin salassapito perustuu. Jos salassapito perustuu säännökseen, jossa on vahinkoedellytyslauseke, merkinnot voidaan tehdä kuitenkin niin, että siitä ilmenee vain se säännös, johon salassapito perustuu. Merkinnot voidaan tehdä leimasimella tai liittämällä asiakirjoihin salassapitomerkinnot sisältävä lomake tai kirjoittamalla salassapitomerkinnot sisältö asiakirjaan.

### 9.7.4.1 Esimerkki salassapitomerkinnot

#### OIKEUDENKÄYNTIASIAKIRJOJEN SALASSAPITO

Seuraava(t) salassa pidettävä(t) asiakirja(t) on annettu Teille Oulun käräjäoikeudesta jutun \_\_\_\_\_ asianosaisena.

-

Laki: Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (YTJulkL) 9 § 1 mom x kohta

Salassapidon laajuus: koko asiakirja / asiakirjaan merkityiltä osin

Salassapito päättyy: xx.xx.xxxx

Asiakirjojen salassapito merkitsee sitä, että salassa pidettävää oikeudenkäyntiasiakirjaa tai sen kopiota tai tulostetta siitä ei saa näyttää eikä luovuttaa sivulliselle eikä antaa sitä muullakaan tavalla sivullisen nähtäväksi tai käytettäväksi (*asiakirjasalaisuus*). Asiakirjan saaja, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa myöskään ilmaista sivulliselle asiakirjasta saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin häntä itseään (*vaitiolovelvollisuus*). Tietoja ei saa käyttää omaksi tai toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi (*hyväksikäyttökielto*). Asianosainen, hänen edustajansa tai avustajansa saa kuitenkin käyttää muita kuin asianosaista itseään koskevia tietoja, kun kysymys on sen oikeuden, edun tai velvollisuuden hoitamisesta koskevasta asiasta, johon asianosaisen tiedonsaanti-oikeus on perustunut.

**Salassapitovelvollisuuden rikkominen on rikoslain 38 luvun 1 ja 2 §:ssä säädetty rangaistavaksi teoksi.**

## 9.8 LIITTEET

### 9.8.1 Rikosasioiden julkisuustaulukko

RIKOSASIAT			
Lainkohta	Salassa pidettävä tieto	Salassapidon edellytykset	Asiakirjoja, joissa tieto saattaa esiintyä
<p><b>1) YTJulkL 9.1/1 §</b></p> <p>Valtion ulkoinen turvallisuus ja kansainväliset suhteet</p> <p>salassapitoaika 25 v</p>	<p>valtion ulkoista turvallisuutta vaarantava tieto</p> <p>Suomen kansainvälisille suhteille tai kansainvälisen yhteistyön edellytyksille merkittävää vahinkoa/haittaa aiheuttava tieto</p>	<p>seurauksen todennäköisyys</p>	<p>maanpuolustusta ja poikkeusoloja sekä poliittisia ja taloudellisia ulkosuhteita koskevat asiakirjat, suojelupoliisin asiakirjat, kansainvälisessä oikeusavussa toisen valtion salassa pidettäväksi pyytämät asiakirjat</p>
<p><b>2) YTJulkL 9.1/2 §</b></p> <p>a) Yksityselämä b) terveydentila ja vammaisuus sekä c) sosiaalihuolto</p> <p>salassapitoaika 60 v</p>	<p>a) päihteiden käyttöä, ihmissuhteita, sukupuolielämää ja seksuaalisuutta koskeva tieto, taloudellisia kokonaisoloja koskeva tieto</p> <p>b) mielenterveys ja psyykinen toimintakyky, arkaluontoiset sairaudet ja vammat</p> <p>c) päihdehuolto, perheen henkilösuhteita ja mielenterveyspalveluja koskevat tiedot</p>	<p>tiedon arkaluontoisuus, julkiseksi tulemiseen liittyisi vähäistä suurempia haitallisia seuraamuksia</p> <p>asiakirja ei salassa pidettävä siltä osin, kun tieto liittyy olennaisesti syytteessä tarkoitettuun tekoon (esim. syytteen teonkuvausta koskeva tieto)</p>	<p>a) seksuaalirikosten asiakirjat, intiimialueen valokuvat ym. vastaavat valokuvat</p> <p>b) lääkärinlausunnot ja -todistukset ym. vastaavat, sairaushistoria</p> <p>c) mainittujen palvelujen ja tukitoimien käyttöä koskevat selvitykset</p>
<p><b>3) YTJulkL 9.1/3 §</b></p> <p>(Henki)rikoksen uhri ja tämän läheiset</p> <p>salassapitoaika 25 v</p>	<p>tieto, joka loukkaa uhrin oikeuksia tai muistoa tai uhrin läheisiä</p>	<p>tiedon loukkaavuus muihin, kuin henkirikosten uhreihin sovelletaan lähtökohtaisesti 2-kohtaa</p>	<p>henkirikosjuttujen valokuvat, ruumiinavauspöytäkirja ja lausunto kuolemansyystä</p>
<p><b>4) YTJulkL 9.1/4 §</b></p> <p>Erät salassa pidettävät asiakirjat</p> <p>salassapitoaika 60 v</p>	<p>tiedot rikosrekisteristä, henkilötutkinnasta, yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä, mielentilatutkimuksesta, pitkäaikaissankien vapauttamismenettelyä varten annetusta lausunnosta ja nuorisorangastuksen toimeenpanosuunnitelmasta</p>	<p>luettelo tyhjentävä</p>	<p>mainitut asiakirjat</p>

Lainkohta	Salassa pidettävä tieto	Salassapidon edellytykset	Asiakirjoja, joissa tieto saattaa esiintyä
<p><b>5) YTJulkL 9.1/5 §</b></p> <p>JulkL 11 §:n 2 mom 7 kohdassa ja 24 §:n 1 mom 31 kohdassa tarkoitettut yhteystiedot</p> <p>salassapitoaika 25 v</p>	<p>a) todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen tms. ilmoituksen tekijän yhteystiedot</p> <p>b) henkilön ilmoittama salainen puhelinnumero tai matkaviestimen sijaintipaikka</p> <p>c) henkilön (voi olla muukin kuin kohdassa mainittu) ilmoittama kotikunta ja siellä oleva asuinpaikka (myös tilapäinen) tai muu yhteystieto</p>	<p>a) ko. henkilön turvallisuuden, etujen tai oikeuksien vaarantuminen, rajoittaa myös oikeudenkäynnin asianosaisen oikeutta saada tieto</p> <p>c) perusteltu syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi, ei rajoita asianosaisen oikeutta saada tietoa</p>	<p>esim. asianomistajan kirjallinen vaatimus, esitutkintapöytäkirja, syyttäjän haastehakemuksen infolehti, VTJ tuloste</p>
<p><b>6) YTJulkL 9.1/6 §</b></p> <p>Tuomioistuimen neuvottelusalaisuus</p>	<p>oikeuden jäsenten neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluva tieto</p>		<p>oikeuden jäsenten ”laput”, esittelijän muistio</p>
<p><b>7) YTJulkL 10 §</b></p> <p>Oikeudenkäyntiasiakirjan määrääminen pidettäväksi salassa</p> <p>salassapitoaika harkittava erikseen, enintään 60/25 v</p>	<p>muussa laissa (esim. JulkL 24 §) salassa pidettäväksi säädetty tieto, kuten esim. liike- ja ammattisalaisuus, henkilön vuositulot ja kokonaisvarallisuus, verotustiedot</p>	<p>tiedon julkiseksi tuleminen todennäköisesti aiheuttaa merkittävää haittaa tai vahinkoa</p>	<p>2 kohdassa mainitut asiakirjat, mikäli niissä oleva tieto ei ole suoraan mainitun kohdan perusteella salassa pidettävä</p> <p>elinkeinotoimintaan liittyvät sopimukset tms. asiakirjat</p> <p>rangaistustietoja sisältävät asiakirjat, kuten ajoneuvoliikennerekisteriote, sakkorekisteriote (ks. teksti 9.3.2), sakkolaskurin tuloste, oikeusapuhakemukseen liittyvä taloudellinen selvitys, palkkatodistus, ulosottoselvitys, perukirja, verotarkastuskertomus, toimeentulotuki- ja asumistukipäätös, potilasasiakirjat</p>

## 9.8.2 Siviiliasioiden julkisuustaulukko

SIVILIASIAT			
Lainkohta	Salassa pidettävä tieto	Salassapidon edellytykset	Asiakirjoja, joissa tieto saattaa esiintyä
<p><b>1) YTJulkL 9.1/1 §</b></p> <p>Valtion ulkoinen turvallisuus ja kansainväliset suhteet</p> <p>salassapitoaika 25 v</p>	<p>valtion ulkoista turvallisuutta vaarantava tieto</p> <p>Suomen kansainvälisille suhteille tai kansainvälisen yhteistyön edellytyksille merkittävää vahinkoa/haittaa aiheuttava tieto</p>	<p>seurauksen todennäköisyys</p>	<p>esim. kansainvälistä oikeusapua käsittäneessä asiassa toisen valtion salassa pidettäväksi pyytämät asiakirjat</p>
<p><b>2) YTJulkL 9.1/2 §</b></p> <p>a) Yksityiselämä b) terveydentila ja vammaisuus sekä c) sosiaalihoito</p> <p>salassapitoaika 60 v</p>	<p>a) perhe-elämää, ihmismuhteita, harrastuksia, seksuaalisuutta, päihitteiden käyttöä ja taloudellisia kokonaisoloja koskeva tieto</p> <p>b) mielenterveys ja psyykkinen toimintakyky, arkaluontoiset sairaudet ja vammat</p> <p>c) sosiaalihuollon asiakkuus, etuuden ja palvelun saaminen, päihdehoito, perheen henkilösuhteita ja mielenterveyspalveluja koskevat tiedot</p>	<p>tiedon arkaluontoisuus, julkiseksi tulemiseen liittyisi vähäistä suurempia haitallisia seuraamuksia</p>	<p>a) henkilöarvioinnit, huoltosuunnitelma, huostaanottopäätös, isyystutkimukset, isyyden selvittämispöytäkirja ja kertomuslomake, lastenvalvojan lausunto, oppilasasiakirjat, sosiaalilautakunnan lausunnot, perheneuvolan selvitykset, perusturvalautakunnan selvitykseen liittyvät asiakirjat, psykologiset testit, sairaustietoja sisältävät holhoustoimen edunvalvonta-asiakirjat, täytäntöönpanosovittelijan kertomus, velkaantumishistoria</p> <p>b) lääkärinlausunnot ja -todistukset ym. vastaavat, sairaushistoria</p> <p>c) mainittujen palvelujen ja tukitoimien käyttöä koskevat selvitykset</p>
<p><b>3) YTJulkL 9.1/6 §</b></p> <p>Tuomioistuimen neuvottelusalaisuus</p>	<p>oikeuden jäsenten neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluva tieto</p>		<p>oikeuden jäsenten ”laput”, esittelijän muistio</p>

Lainkohta	Salassa pidettävä tieto	Salassapidon edellytykset	Asiakirjoja, joissa tieto saattaa esiintyä
<p>4) YTJulkL 10 §</p> <p>Tuomioistuimen määräys salassapidosta</p> <p>salassapitoaika harkittava erikseen 60/25 v</p>	<p>muussa laissa (esim. JulkL 24 §) salassa pidettäväksi säädetty tieto, kuten esim. liike- ja ammattisalaisuus, henkilön vuositulot ja kokonaisvarallisuus, verotustiedot</p>	<p>tiedon julkiseksi tuleminen todennäköisesti aiheuttaa merkittävää haittaa tai vahinkoa</p>	<p>2 kohdassa mainitut asiakirjat, mikäli niissä oleva tieto ei ole suoraan mainitun kohdan perusteella salassa pidettävä</p> <p>esim. oikeusavun taloudellinen selvitys</p> <p><b>Insolvenssioikeus:</b></p> <p>elinkeinotoimintaan liittyvät sopimukset tms. asiakirjat, välitilinpäätös, tase- ja tuloserittelyt, tilintarkastajan selvitys yrityksen taloudellisesta tilanteesta, velka- ja velkojaluetto, saneeraustulos, verotarkastuskertomus, vuositulo ja kokonaisvarallisuutta koskevat asiakirjat, esim. palkkatodistus, kattava tiliote, perukirja, ulosottoselvitys, (todistus ulosottorekisteristä on aina julkinen), muu kuin em. todistuksessa oleva tieto luonnollisesta henkilöstä ulosottovelallisenä</p> <p><b>Perhe- ja jäämistöoikeus:</b></p> <p>elatussopimus, elatustukipäätös, ositus- ja perinnönjakokirja, toimeentulotuki- ja asumistukipäätös, tili holhousviranomaiselle</p> <p><b>Työ- ja sopimusoikeus:</b></p> <p>työsopimus, psykologiset testit ja soveltuvuuskokeet, henkilökohtaisia ominaisuuksia koskevat arviot</p>

### 9.8.3 Luettelo salassapidettävistä asiakirjoista

Henkilöarvointi	S 2
Henkilötutkinta	R 4
Huoltosuunnitelma	S 2
Huostaanottopäätös	S 2
Holhoustoimen sairaustietoja sisältävät edunvalvonta-asiakirjat	S 2
Isyystutkimus, isyyden selvittämispöytäkirja ja kertomuslomake	S 2
Kansainvälisen oikeusavun kautta saadut asiakirjat, jotka vieras valtio on pyytänyt salassa pidettäväksi	R 1 ja S 1
Kuolemansyylausunto	R 3
Lastenvalvojan lausunto	S 2
Lääkäriinlausunto ja -todistus, josta ilmenee arkaluonteisia tietoja (ks. 9.3.2 ja 9.3.7)	R 2 ja S 2
Mielentilatutkimus	R 4
Neuvottelusalaisuus	R 6 ja S 3
Nuorisorangeistuksen toimeenpanosuunnitelma	R 4
Oppilasasiakirjat	S 2
Perheneuvolan selvitykset	S 2
Perusturvalautakunnan selvitykseen liittyvät asiakirjat	S 2
Pitkäaikaisvangin vapauttamismenettelyä varten annettu lausunto	R 4
Psykologiset testit	S 2
Rikosrekisteritiedot	R 4
Ruumiinavauspöytäkirja	R 3
Sairautstietoja sisältävät holhoustoimen edunvalvonta-asiakirjat	S 2
Sairaushistoria (epikriisi)	S 2
Seksuaalirikosten asiakirjat	R 2
Sosiaalihuollon palveluja ja tukitoimien käyttöä koskevat selvitykset	S 2
Sosiaalilautakunnan lausunto	S 2
Sota- ja maanpetosrikosten asiakirjat	R 1
Suojelupoliisin asiakirjat	R 1
Toimeentulotukipäätös	S 2
Täytäntöönpanosovittelijan kertomus	S 2
Valokuvat intiimialueista	R 2
Valokuvat henkirikosten/törkeiden väkivaltarikosten uhreista	R 3
Valtion ulkoista turvallisuutta ja kansainvälisiä suhteita käsittelevät asiakirjat	R 1
Vangin nimilehti (jos sisältää rikosrekisteritietoja)	R 4
Velkaantumishistoria	S 2
Yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys	R 4
Yhteystiedot (turvallisuuden vuoksi salassa pidettävät ks. 9.3.5)	R 5

### 9.8.4 Kyselytulokset

Laatutyöryhmä selvitti käräjä- ja toimistosihiteereille suunnatun kyselyn avulla hovioikeuspiirin käräjäoikeuksien käytäntöjä salassapitomerkitöjen tekemisessä. Selvitystyö jakautui kahteen osaan:

- A) salassapitomerkinnot asianosaiselle (tai muulle) annettavaan asiakirjaan ja
- B) asiakirjojen seulonta.

Käytäntöjä koskevien tietojen saamisen ohella kyselyllä tavoiteltiin sitä, että asiakirjojen julkisuuteen liittyvistä asioista käydään keskustelua. Kyselyyn vastasi neljä käräjäoikeutta. Seuraavassa on yhteenveto kyselyn tuloksista.

#### **A) Salassapitomerkitä asianosaiselle/muulle annettavaan asiakirjaan**

Käytetäänkö salassapitomerkitöjen tekemisessä leimasinta vai fraasipankin tms. avulla laadittua lomaketta? Ilmeneekö salassapitomerkinnot lainkohta, salassapidon laajuus ja sen päättyminen? Jos asiakirja on vain osittain salassa pidettävä, menetelläänkö käytännössä niin, että asiakirjasta merkitään punaisella pystyviivalla salassa pidettävä kohta?

Salassapitomerkitöjen tekemisessä käytetään molempia keinoja, erillistä lomaketta ja leimasinta. Käytännöt saattavat vaihdella juttutyypeittäin (rikos- ja riita-asiat). Salassapitomerkitöjen sisältö on yhteneväinen. Käytännöt asiakirjan merkitsemisessä osittain salassa pidettäväksi sen sijaan vaihtelee. Käytäntö vaihtelee säännönmukaisesta toiminnasta siihen, ettei osittaisesta salassapitomerkinnot ole kokemuksia lainkaan.

Liitetäänkö haasteisiin ja asianomistajien vaatimuspyyntöön fraasipankkiin tallennettu salassapitoteksti? Menetelläänkö samalla tavalla, kun lausuma tms. lähetetään liitteineen tiedoksi vastapuolelle? Entä siinä tapauksessa, kun asiakirja lähetetään erillisen asiakirjapyyntöön perusteella?

Pääsääntönä näyttäisi olevan, että rikosasioiden haasteisiin ja vaatimuspyyntöihin liitetään fraasipankista salassapitoteksti. Yhdessä käräjäoikeudessa käytäntö tosin oli sellainen, ettei salassapidosta lausuttu tässä yhteydessä lainkaan tai vain vaatimuspyynnön yhteydessä. Annettaessa vastapuolelle asiakirjoja tiedoksi tai erillisen asiakirjapyynnön perusteella käytäntönä on paljolti salassapitoleiman käyttäminen, mutta myös erillistä lomaketta salassapitoteksteineen käytetään. Käytäntö vaihtelee juttutyypeittäin. Esimerkiksi eräässä käräjäoikeudessa HS-asioissa velkojille lähettävään lausumapyyntöön laitetaan aina fraasipankista löytyvä salassapitoteksti. Riita-asian haasteisiin eikä lausumapyyntöihin liitetä fraasitekstiä, vaan salassa pidettäviin liitteisiin tarvittaessa leima tai punakynäviiva.

Onko käytännössä esiintynyt tilanteita, jossa salassa pidettävä tieto on annettu suullisesti?

Tällaista käytäntöä ei ole esiintynyt.

Kenen tehtäviin salassapitomerkinnoista huolehtiminen kuuluu? Informoivatko tuomarit sihteereitä riittävästi siitä, että asiakirja sisältää salassa pidettävää tietoa? Tulisiko tuomareiden muutoinkin kiinnittää enemmän huomiota julkisuuskytymyksiin?

Salassapitomerkinnoista huolehtiminen nähtiin sihteerin tehtäväksi vastuun ollessa tuomarilla. Tuomarien aktiivisuus näyttäisi vaihtelevan suuresti. Yleinen havainto oli se, että tuomarien tulisi kiinnittää enemmän huomiota salassapitokysymyksiin, etenkin hakemus- ja riita-asioissa. Tuomarin aktiivisuuteen liittyen eräässä vastauksessa kysyttiin myös sitä, tarkistavatko tuomarit millään tavoin sihteerien suorittamaa seulontaa.

Tarkistetaanko vastapuolelle tiedoksi lähetettävät asiakirjat salassa pidettävien tietojen tai asiakirjojen tunnistamiseksi?

Käytäntö on vaihteleva. Pääsääntöisesti tarkistus kuitenkin tehdään. Osin oletettiin, että tieto salassa pidettävästä asiakirjasta tulee tuomarilta.



Tiedustellaanko harkinnanvaraisesti (YTJulkL 10 §:n salassapito-määräyksen nojalla) salassa pidettävän asiakirjan pyytäjän vasta-puolen kantaa asiakirjan salassapitoon ennen asiakirjan antamista pyytäjälle?

Tällaisia tilanteita näyttää tulleen vastaan erittäin harvoin. Tiedossa on yksi tällainen tapaus, jolloin vastapuolen kantaa on kysytty.

## **B) Seulonta**

Seulontaa varten on olemassa selkeä ohjeistus (Antti Savelan pika-ohjeet 1.10.2007).

Onko seulontakäytäntö ohjeistuksen mukainen eli pysyvästi säily-tettävät salassa pidettävät asiakirjat:

- laitetaan punaisiin kansiin (sisältää käräjäoikeus- ja diaaritiedon)
- luetellaan/numeroidaan salassa pidettävät asiakirjat
- merkitään salassapitoperuste (lainkohta) ja
- salassapidon päättymispäivä?

Onko määräajan jälkeen hävitettävien asiakirjojen kohdalla me-nettely vastaavasti se, että salassa pidettävät asiakirjat laitetaan vain punaisiin kansiin?

Seulontakäytäntö on vastausten perusteella varsin yhtenäinen ja se perustuu yllä mainittuun ohjeistukseen.

Jos asiakirja on vain osittain salassa pidettävä, menetelläänkö käy-tännössä niin, että asiakirjasta merkitään punaisella pystyviivalla salassa pidettävä kohta?

Mikäli asiakirja on katsottu osittain salassa pidettäväksi, sii-hen tehdään tarvittavat punakynämerkinnät. Toisaalta osit-taista salassapitoa näyttäisi tapahtuvan harvoin.



## 10. TUOMIOISTUIMEN ERI ASIARYHMIEN TYÖPROSESSIEN YHTENÄISTÄMIS- JA KEHITTÄMISMENETELMÄN (METODIN) LUOMINEN

### Työryhmän 4/2009 raportti

#### Työryhmän jäsenet

laamanni Jyrki Kiviniemi, Lapin käräjäoikeus, puheenjohtaja  
 laamanni Seppo Kankkunen, Rovaniemen käräjäoikeus  
 laamanni Kauko Kemppainen, Kemi-Tornion käräjäoikeus  
 laamanni Ville Konsén, Kuusamon käräjäoikeus  
 viskaali Timo-Juhani Laurila, Rovaniemen hovioikeus  
 hallintopäällikkö Jari Lehtelä, Oulun käräjäoikeus  
 kärjätuomari Pekka Louhelainen, Oulun käräjäoikeus  
 kihlakunnansyyttäjä Kirsi Männikkö, Lapin syyttäjänvirasto  
 kärjätuomari Jyrki Määttä, Raahen käräjäoikeus  
 laamanni Ritva Pesonen-Ehrola, Raahen käräjäoikeus  
 kärjätuomari Antti Savela, Oulun käräjäoikeus  
 kärjätuomari Kari Turtiainen, Oulun käräjäoikeus  
 hovioikeudenneuvos Marianne Wagner-Prenner, Rovaniemen  
 hovioikeus

## 10.1 MIKSI (MOTIVOINTI JA RESURSSIPERUSTEET)

Työryhmän tehtävänä on ollut luoda Rovaniemen hovioikeuspiirin käräjäoikeuksille yhteinen työskentelytapa eri asiaryhmien työprosessien yhtenäistämiseksi ja kehittämiseksi. Koska kehittämis- ja yhtenäistämistyön onnistuminen edellyttää huomattavaa työajan ja muiden resurssien käyttöä ja motivaatiota, työryhmä on ensiksi pohtinut niitä seikkoja, miksi kyseiseen kehittämistyöhön tulisi ryhtyä. Näitä seikkoja ovat ainakin seuraavat.

Käräjäoikeuksissa asioivien henkilöiden, muun muassa asianosaisen, avustajien ja todistajien kannalta on tärkeää, että työskentelytavat ovat ainakin pääpiirteissään samanlaisia hovioikeuspiirin kaikissa käräjäoikeuksissa.

Työprosessien yhtenäistämisen ja kehittämisen tarvetta korostaa myös meneillään oleva käräjäoikeuksien rakennemuutos ja siitä seurauksena oleva käräjäoikeuksien yksikkökoon kasvaminen. Rakennemuutoksen onnistuminen edellyttää, että työskentelytavat ovat yhdenmukaisia kussakin käräjäoikeudessa. Rovaniemen hovioikeuspiirissä on rakennemuutoksen toteuttamisen jälkeen neljä käräjäoikeutta: Kemi-Tornio, Lappi, Oulu ja Ylivieska-Raahе.

Käräjäoikeuksien koko henkilöstö on ollut laajamittaisessa yhteisessä koulutuksessa viimeksi vuonna 1993 toteutetun käräjäoikeusuudistuksen yhteydessä. Käräjäoikeuksiin on sen jälkeen tullut huomattavasti uutta henkilöstöä. Henkilöstön vaihtuminen kiihtyy entisestään suurten ikäluokkien eläköitymisen vuoksi. Käräjäoikeuksille on lisäksi hankittu monia uusia teknisiä työvälineitä, joita ei ole vielä täysimittaisesti hyödynnetty. Käräjäoikeuksilla on näin ollen erityinen tarve järjestää sisästä koulutusta koko henkilökunnalle. Työprosessien yhtenäistämishanke on osaltaan käräjäoikeuksien sisäistä koulutusta, jossa kokeneella henkilöstöllä olevaa hiljaista tietoa siirretään uusille työntekijöille ja jossa koko henkilökunnan ammattitaitoa parannetaan entisestään. Tuomioistuinharjoittelua suorittavien notaarien kouluttamisen kannalta katsoen on tärkeää, että myös he ovat aktiivisesti mukana hankkeessa.

Käräjäoikeudet ovat tallentaneet eri työprosesseihin liittyviä käytäntöjään vaihtelevasti. Osa käytännöistä ei ole lainkaan tallennettu kirjalliseen muotoon ja pääosa kirjalliseen muotoon tallennetusta käytännöstä on vaikeasti löydettävissä. Hankkeen tarkoituksena on päivittää hyvät käytännöt ja saattaa ne helposti löydettävään ja käytettävään muotoon.

Hankkeessa on tarkoitus keskittyä käräjäoikeuden henkilöstön jokapäiväiseen työhön liittyviin konkreettisiin ongelmiin ja siten parantaa jokaisen oman työn hallintaa, sujuvuutta ja tehokkuutta. Hankkeella pyritään siten myös parantamaan henkilöstön jaksamista ja työhyvinvointia.

Kun kehittämistyö tehdään yhdessä, se on omiaan lisäämään henkilöstön yhteenkuuluvuutta. Laadukas kehittämistyö parantaa myös käräjäoikeuksien työnantajakuva. Tällä on entistä suurempi merkitys tulevaisuudessa, kun käräjäoikeudet joutuvat kilpailemaan osaavasta työvoimasta muiden työnantajien kanssa.

## 10.2 MITEN (TOIMINTATAPA)

Työryhmä on pohtinut toiseksi sitä, miten yhtenäistämistyö tulisi toteuttaa. Työryhmä esittää, että kukin työprosessi käydään läpi seuraavalla tavalla:

### **Vaihe 1 – kussakin käräjäoikeudessa**

- valitun asiaryhmän työprosessi käydään läpi yhden vuoden aikana keskimäärin kerran kuukaudessa järjestettävissä noin kahden tunnin tilaisuuksissa (yhteensä noin kolme työpäivää vuodessa)
- laamanni nimeää hankkeelle vetäjän ja motivoi henkilöstön
- sihteerinä toimii laatusihteer
- tilaisuuksiin osallistuu käräjäoikeuden koko henkilökunta; erityisen tärkeää on, että mukana ovat kaikki ne käräjäoikeuden henkilöstöryhmät, joiden työpanos liittyy kulloinkin käsiteltävänä olevaan työprosessin vaiheeseen

- kuhunkin tilaisuuteen kutsutaan niiden sidosryhmien edustajat, joita kulloinkin käsiteltävänä oleva työprosessin vaihe koskee (poliisit ja tutkintasihteerit, syyttäjät ja syyttäjäsiihteerit, asianajajat ja asianajajasiihteerit, julkiset oikeusavustajat ja oikeusapu-toimistojen siihteerit)
- kukin käräjäoikeus huolehtii paikallisella tasolla siitä, että sidosryhmien edustus tulee mukaan; huomattava on, että sidosryhmät itse määräävät edustajansa, ei käräjäoikeus
- kussakin tilaisuudessa pidetään alustuspuheenvuoro ja keskustelu ennalta määrätystä työprosessin vaiheesta; alustajana toimii ennakolta nimetty henkilö, jonka työpanos liittyy kulloinkin käsiteltävänä olevaan työprosessin vaiheeseen
- kunkin tilaisuuden jälkeen siihteeri laatii käsikirjamaisen tiivistetyn osaraportin (ks. mallina laaturaporttikirjan VII (2006) kohta 6: Rikosasioiden menettelytapojen yhdenmukaistaminen, s. 141–180)
- osaraportit julkaistaan käräjäoikeuksien yhteisellä sähköisellä ilmoitustaululla heti niiden valmistuttua

## **Vaihe 2 – käräjäoikeuksien kesken**

- valitun asiaryhmän työprosessi käydään läpi käräjäoikeuksissa työstettyjen raporttien (1. vaihe) pohjalta
- työryhmään kuuluu kaksi edustajaa kustakin käräjäoikeudesta (esimerkiksi vetäjä ja käräjäsiihteeri), hovioikeuden edustaja, syyttäjien edustaja ja oikeudenkäyntiavustajien edustaja
- 2. vaihe voidaan toteuttaa osin päällekkäin 1. vaiheen kanssa
- tavoitteena on raportti, jossa kuvataan valitun asiaryhmän työprosessi, hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa käytössä olevat samanlaiset käytännöt, mahdollisest erilaiset käytännöt ja parhaat käytännöt sekä sitä kautta käräjäoikeuksien työtapojen yhtenäistämisen ja kehittämisen

- raportti julkaistaan käräjäoikeuksien yhteisellä sähköisellä ilmoitustaululla ja paperiversiona laatuhankeen julkaisusarjassa
- raporttia voidaan hyödyntää käräjäoikeuksien sisäisissä koulutustilaisuuksissa

### **Vaihe 3 – päivitys ja seuranta**

- laatusihteeristö seuraa lainsäädäntömuutoksia ja tekee tarvittavat päivitysesitykset
- päivitysesitykset käydään läpi kussakin käräjäoikeudessa ja tarvittaessa työryhmissä
- päivitykset julkaistaan käräjäoikeuksien yhteisellä sähköisellä ilmoitustaululla ja muulla tarpeellisella tavalla
- kunkin työprosessin seuranta toteutetaan noin viiden vuoden kuluttua 1. vaiheen aloittamisesta
- seurannassa voidaan mahdollisuuksien mukaan hyödyntää laatumittaristoa
- seurannassa huolehditaan tarvittavien korjausten tekemisestä
- seurantaraportti julkaistaan käräjäoikeuksien yhteisellä sähköisellä ilmoitustaululla ja paperiversiona laatuhankeen julkaisusarjassa
- seurantaraporttia voidaan hyödyntää käräjäoikeuksien sisäisissä koulutustilaisuuksissa

### **10.3 MITÄ (AIHEEN VALINTA)**

Keskeisiä läpikäytäviä työprosesseja ovat rikosasiat, laajat riita-asiat, eri hakemusasiat ja summaariset asiat. Kaikkia työprosesseja ei voida työstää yhtä aikaa, vaan ne on jaettava pitemmälle aikavälille.

Työryhmä on päättänyt ehdottaa, että työprosessien läpikäyminen aloitetaan vuonna 2010 rikosasioista. Kehittämistyön aloittaminen nimenomaan rikosasioista on perusteltua, koska ne muodostavat merkittävän osan käräjäoikeuksien jokapäiväisestä työstä. Valintaa puoltaa myös se, että edellä kuvatun työmetodin testaaminen ja sisään ajaminen on tarkoituksenmukaista toteuttaa rikosasioissa, joiden työprosessia on käyty läpi aikaisemminkin useissa hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa.

#### **10.4 MILLOIN (KONKREETTINEN AIKATAULU KULLEKIN VUODELLE)**

Laatukoordinaattori kuulee laamaneja ja suunnittelee seuraavan vuoden laatutyön sisällön (tilaisuuksien ajankohdat ja kussakin tilaisuudessa käsiteltävät työprosessin vaiheet pääpiirteissään) vuoden loppuun mennessä.

Laatuhankkeen kehittämistyöryhmä vahvistaa suunnitelman vuoden ensimmäisessä kokouksessa tammikuussa.







## 11. VUODEN 2009 LAATUPÄIVIEN OHJELMA

**Rovaniemen hovioikeus 30 vuotta ja hovioikeuspiirin laatuhanke 10 vuotta**

### Juhlaseminaari

**Osallistujat** Hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäyttöhenkilöstö, sidosryhmät, esitelmöitsijät, kutsuvieraat, oikeustieteen opiskelijat

**Aika ja paikka** Torstai 26.11.2009,  
Lapin yliopiston Fellman-sali

### Ohjelma

- |       |       |   |
|-------|-------|---|
| Kello | 10.00 | Seminaarin avaus<br><i>presidentti Esko Oikarinen, Rovaniemen hovioikeus</i>  |
|       | 10.15 | Oikeusministerin tervehdys<br><i>kansliapäällikkö Tiina Astola</i>  |
|       | 10.30 | Suomalainen tuomari perus- ja ihmisoikeuksien sekä EU-oikeuden soveltajana<br><i>presidentti Pauliine Koskelo, korkein oikeus</i> |
|       | 11.15 | Innovations in court system modernization in Europe<br><i>Senior advisor Pim Albers, Ministry of Justice of the Netherlands</i>   |
|       | 11.45 | Lounastauko   |
|       | 13.00 | Mihin olemme menossa?<br><i>rehtori, professori Mauri Ylä-Kotola, Lapin yliopisto</i>   |
|       | 13.30 | Miten laki syntyy?<br><i>julkisoikeuden professori, oikeustieteiden tiedekunnan dekaani Matti Niemivuo, Lapin yliopisto</i>       |

- 14.00 Kahvitauko
- 14.30 Oikeusjärjestelmien ominaispiirteet  
tuomioistuinten ratkaisuisa  
*oikeuslingvistiikan professori Heikki E.S. Mattila,  
Lapin yliopisto*
- 15.00 Sidosryhmien tervehdykset  
(10 min/sidosryhmä)  
- *valtakunnansyöttäjä Matti Kuusimäki*  
- *asianajajaliiton puheenjohtaja Riitta Leppiniemi*  
- *lääninpoliisijohtaja Pentti Saira*
- 15.30 Välähdyksiä laatuhankkeen 10-vuotiselta  
taipaleelta ja päätössanat  
*käräjätuomari, osastonjohtaja Antti Savela,  
Oulun käräjäoikeus*
- 18.00 Juhlavastaanotto Rovaniemen hovioikeudessa  
(ei opiskelijoille)

Tumma puku

Puheenjohtajana toimi aamupäivällä hovioikeudenlaamanni Ritva Supponen (Rovaniemen hovioikeus) ja iltapäivällä yhteisöjohtaja Markus Aarto (Lapin yliopisto).

## Laaturaporttien käsittelypäivä

**Osallistujat** Hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäyttöhenkilöstö, sidosryhmät

**Aika ja paikka** Perjantai 27.11.2009, Rovaniemen hovioikeuden auditorio

### Ohjelma

- Kello 9.00 Laatutyöryhmä I: Syyt keskisuurten ja laajojen rikosasioiden käsittelyn viipymiseen ja keinot niiden poistamiseksi
- 10.15 Laatutyöryhmä II: Todistelun valmistelu erityisesti silmällä pitäen asuntokauppa- ja kiinteistökauppariitoja
- 11.30 *Lounastauko*
- 12.30 Laatutyöryhmä III: Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus (tavoitteena konkreettinen ja selkeä listaus oikeudenkäynnissä yleensä esiintyvistä asiakirjoista ja niiden julkisuusstatuksesta)
- 13.00 Laatutyöryhmä IV: Tuomioistuimen eri asiaryhmien työprosessien yhtenäistämisen ja kehittämismenetelmän (metodin) luominen
- 13.30 Laatuhanke vuonna 2010 ja laatupäivien päättäminen

*Päätöskahvit*

Puheenjohtajana toimi laamanni Seppo Kankkunen (Rovaniemen käräjäoikeus).

## SUMMARY

The quality project of the courts of the Rovaniemi Court of Appeal jurisdiction (Finland) was launched in 1999. The aim of the project is to improve and develop the work of the courts so that it is fair, that the proceedings are just, decisions are legal and well justified and that the services of the courts, even as far as the expenses are concerned, are accessible.

Year 2009 marked the anniversary of the quality project, and also of the Rovaniemi Court of Appeal. The quality project celebrated its 10th anniversary, and the Court of Appeal, established in 1979, reached the age of 30. The quality work continued with the methods tested in the previous years. The quality teams worked on the development themes assigned to them. Their work was presented at the autumn quality seminar where it was discussed. The continuing education part of the project concentrated on court-annexed mediation.

In 2009 the future of the quality project was discussed as well. In the coming years the emphasis of the quality project will be on harmonizing and developing the working processes of the different case groups of the court. Attention will also be paid to the particularities of processing major criminal cases and on activating court-annexed mediation.

This publication contains the final reports of four quality teams working in 2009. The reports were presented in the eleventh quality seminar. The reports are based on the discussions the judges, prosecutors, legal-aid counsels, advocates and heads of investigation had on each of the themes in their teams and during the quality seminar.

The themes of the quality teams were 1) reasons for delays in processing regular and major criminal cases and ways of eliminating them, 2) preparing testimony especially considering disputes in house and real estate transactions, 3) publicity of trial documents and 4) creating a method for harmonizing and developing the working processes of the different case groups of the court.

Also included in this publication are the presentations given at the anniversary seminar “Rovaniemi court of appeal 30 years and the quality project of the Court of Appeal jurisdiction 10 years”. Articles based on their lectures are written by the President of the Supreme Court Pauliine Koskelo (The Finnish judge as an applier of basic and human rights and the EU law), Senior Advisor at the Dutch Ministry of Justice, Dr. Pim Albers (Twenty years of comprehensive court quality systems in and outside Europe), Rector of the University of Lapland, professor Mauri Ylä-Kotola (Where are we going? Law, the future of computer media and Hermann Friedmann), the Dean of the Faculty of Law at the University of Lapland, professor of Public Law Matti Niemivuo (Where does law originate?) and professor of Legal Linguistics Heikki E.S. Mattila (Comparing the references – the characteristics of judicial systems in the decisions of courts). The publication also includes the welcome speech given at the anniversary seminar by Esko Oikarinen, the Chief Justice of the Rovaniemi Court of Appeal.

Further information on the quality project of the Rovaniemi Court of Appeal Jurisdiction is available at the court website [www.oikeus.fi/27670.htm](http://www.oikeus.fi/27670.htm). Publications of the quality project are available at the Oulu District Court ([oulu.ko@oikeus.fi](mailto:oulu.ko@oikeus.fi)).

